

Globaliseringens effekter på lokala arbetsmarknader i Sverige

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Globaliseringen	3
Jobbstrukturen fortsätter att förändras.....	4
Befolkningskoncentrationen har tilltagit.....	5
Offentlig sektors betydelse för jobben minskar i glesbygden	6
Urbaniseringen – en stark trend	7
Framtida regionala utmaningar	9
Finns arbetskraftspotentialer som inte nyttjas	10
Regionala skillnader går att mäta på flera sätt	10
Utmaningar inom arbetsmarknadspolitiken.....	11
Många utmaningar berör flera politikområden och politiska nivåer	12
Inledning	14
Historik – regionala skillnader	15
Globaliseringen.....	17
Effekter på sysselsättning	19
Snabb teknisk utveckling – digitalisering och automation	20
Regionala förutsättningar för tillväxt	22
Utbildningens roll blir allt större	23
Obalans på bostadsmarknaden ett tillväxthinder	24
Tillgänglighet till service har försämrats	25
Effektiva kommunikations- och transportsystem minskar avstånden	27
Befolkningsutveckling	29
Befolkningsutveckling i ett längre perspektiv	29
Befolkningen 16-64 år fortsätter att öka genom nettoinvandring	29
Befolkningstillväxten tilltar i befolkningstäta regioner	31
Regionala skillnaderna större för åldrarna 16-64 år	31
Inrikes födda ökar endast i storstadsregionerna.....	32
Ökad befolkningskoncentration	33
Arbetskraften.....	35
Stadig ökning av utbudet av arbetskraft	35
Stark ökning av befolkning och arbetskraft i storstadsregionerna	35
Sysselsättningen	38
Gynnsam sysselsättningsutveckling sedan början av 1990-talet	38
Knappt 230 000 fler utrikes födda i sysselsättning 2005-2014.....	38
Klart störst sysselsättningsuppgång i storstadsregioner	39
Förvärvsgraden har jämnats ut mellan regioner	40

Könsmässiga skillnader i sysselsättningsgrad	41
Nya jobb i tjänstesektorerna i samtliga regioner	41
Utrikes födda driver på sysselsättningstillväxten	43
Tillflödet av arbetskraft täcker inte behoven utanför storstadsområden	44
Nyttjandet av arbetskraftsresurserna behöver öka	45
Bristen på arbetskraft ökar stadigt inom offentlig sektor	46
Arbetslösheten	48
Arbetslöshetsnivån har jämnats ut mellan regioner	48
Arbetslöshetsnivån för män är högst i glesbygden	48
Tillgången på utbildad arbetskraft minskar	49
Låg arbetslöshet bland inrikes födda i samtliga regioner	50
Försörjningsbördan	52
Försörjningsbördan stiger men dämpas genom fler utrikes födda	52
Försörjningsbördan stiger mest utanför storstäderna	53
Framtida trender	55
Globala och nationella trender	55
Automatisering och digitalisering förändrar jobbstrukturen	56
Offentlig sektors betydelse för jobben i glesbygden har minskat	57
Befolkningskoncentrationen ökar	57
Urbaniseringen – en fortsatt internationell trend	58
Utmaningar	61
Urbaniseringen – påverkas även av inhemska faktorer	61
Framtida regionala/lokala utmaningar	62
Effektivare nyttjade av arbetskraftspotentialer	64
Regionala skillnader kan mätas på olika sätt	65
Utmaningar inom arbetsmarknadspolitiken	66
Många utmaningar berör flera politikområden och politiska nivåer	68
Bilagor	71
Bilaga 1. Kommunindelning	71
Källor	79

Text och bild:

Maria Salomonsson, Torbjörn Israelsson

Sammanfattning

Globaliseringen

Globaliseringen är en internationell trend som fortgår och som blivit starkare under 2000-talet. Denna process kommer att fortsätta att påverka ekonomi och arbetsmarknad i en rad länder, och inte minst i Sverige genom vårt stora omvärldsberoende. Den ökade globaliseringen som bland annat innebär snabb teknologisk utveckling leder till att vissa rutinmässiga jobb ersätts med ny informationsteknik. Digital teknik utvecklas snabbt och den kommer att fortsätta ersätta jobb inom olika branscher.

Globaliseringen berör inte bara miljöproblem utan också ökad internationell konkurrens när det gäller finansiellt- och humant kapital generellt i samhället. Och inte bara mellan länder utan också regionalt och lokalt. En tydlig globaliseringseffekt är den fortsatta strukturomvandling inom industrin där centralisering och storskalighet styrs av priskonkurrens utanför Sverige. Konkurrenten i arbetsintensiva branscher kommer att hårdna ännu mer samtidigt som det också finns en motsatt trend som indikerar ökade krav på kortare ledtider, närhet till leverantörer och stor flexibilitet. En annan faktor är att det hela tiden uppstår ny efterfrågan på varor och tjänster och nya marknader tillkommer i snabbare takt än tidigare. Handeln med varor och tjänster har ökat kraftigt mätt som andel av BNP. Det har skett en markant ökning av handelsflödena sedan mitten av 1990-talet. År 1992 utgjorde exporten 27 procent av Sveriges BNP och 2015 var motsvarande andel 45 procent.

Utvecklingen går mot ökad specialisering

En viktig utvecklingstendens är att graden av specialisering ökar. Det har blivit enklare och billigare att lägga delar av produktionskedjan i andra länder. Den tekniska utvecklingen inom digitalisering har underlättat denna process. Varje land kan i högre grad specialisera sig på ett visst produktionsområde i förädlingsvärdekedjan. Detta benämns vertikal specialisering eller offshoring. De betyder att verksamhet som tidigare ägde rum inom landet kan flyttas till utlandet. Begreppet innebär att det sker en ökad sammanlänkning av produktionsprocesser i en sekventiell eller vertikal kedja som involverar flera länder. Varje land specialiserar sig inom ett visst led och vid varje nytt led i denna kedja uppstår handel. När kostnader förknippade med handel minskar blir det mer lönsamt att importera och exportera varor och därmed så ökar handeln. Ett annat begrepp som förekommer i detta sammanhang är outsourcing. Den innebär att produktion kontrakteras ut till andra företag.

Globaliseringen har medfört en ökad rörlighet inte bara av varor utan även av tjänster. Handeln med tjänster tog fart framför allt under senare delen av 1990-talet. Volymökningen av exporten har varit mycket stark de senaste 20 åren. Detta har också haft en gynnsam effekt på sysselsättningen inom delar av privat tjänstesektor. Exporten av företagstjänster, som databehandling, konsulttjänster och forskning har haft en särskilt stark utveckling i samband med globaliseringen. Dessa tjänsters betydelse för den svenska exporten stiger i snabb takt och dess utveckling kommer att få en stor betydelse för Sveriges framtida handel med andra länder.

Parallellt med globaliseringsprocessen stiger efterfrågan på kvalificerad arbetskraft. Den internationella konkurrensen på olika marknader kräver en konkurrenskraftig arbetskraft. Kvalifikationskraven förändras också snabbare i en mer konkurrensutsatt internationell ekonomi, vilket i normalfallet leder till att de mest framgångsrika länderna eller regionerna uppvisar den starkaste tillväxten av jobb. Jobbtillväxten består till stor del av arbeten på högre kvalifikations- och lönenivåer och i den kategorin ingår även jobb inom tjänstebranscher. En produkt som säljs på en marknad innehåller idag en betydligt högre grad av tjänster och den trenden väntas bestå framöver. Denna kategori av tjänstejobb har ökat betydligt snabbare än för flera andra kategorier av arbetstillfällen.

Jobbstrukturen fortsätter att förändras

Utvecklingen går mot ökad automatisering inom produktionskedjorna. Robotar och digital teknik ersätter mänsklig arbetskraft inom allt fler yrken. Detta innebär lägre personalbehov inom vissa kategorier av yrken. Minskningen bedöms främst drabba yrken på mellannivå i utbildningsstegen. Det är dock långt ifrån säkert att detta dämpar den totala nivån av efterfrågan på arbetskraft. Teknikutveckling, automation och digitalisering innebär å andra sidan fler jobb, men andra typer av jobb än de som fanns tidigare, och det kan även gälla yrken på mellannivå.

Enligt OECD arbetar 7 procent av samtliga anställda i Sverige med arbetsuppgifter som kan automatiseras/digitaliseras. Det motsvarar en förlust av nästan 300 000 arbetstillfällen. Andelen är lägre än genomsnittet för de 21 studerade OECD-länderna, vilket ligger på 9 procent. OECD har identifierat tre faktorer som ligger bakom resultaten. Den första är skillnader i arbetsplatsorganisation. Länder som har större fokus på kommunikativa uppgifter i sina arbetsplatsorganisationer löper mindre risk för automatisering av arbeten. Den andra faktorn är tidigare investeringsgrad i automatiseringsteknik och den tredje är skillnaden i anställdas utbildningsnivå mellan länder.

Andelen "jobb i riskzonen" ska inte likställas med faktiska eller förväntade förluster av arbetstillfällen genom teknisk utveckling. Det finns tre orsaker till detta. För det första är användningen av ny teknik en långsam process på grund av ekonomiska, juridiska och samhällseliga hinder. Den tekniska substitutionen sker ofta inte i den snabba takt som förväntas. En annan orsak är att även om ny teknik införs så kan arbetstagare anpassa sig till den förändrade tekniken genom att byta arbetsuppgifter, vilket förhindrar teknologisk arbetslöshet. För det tredje så skapar den tekniska utvecklingen ytterligare jobb genom efterfrågan på ny teknik och genom högre konkurrenskraft.

Det kommer att uppstå fler jobb inom teknikutveckling, design, underhåll, service och information i kölvattnet av automatiserad produktion. Automatiseringen kan även komma att innebära viss minskad offshoring av löneberoende produktion till låglöneländer genom att även en del enklare jobb kan ersättas med den nya tekniken. Andra faktorer såsom närhet till utbildning, transport och kommunikation, kvalificerad arbetskraft och kunskapsbaserade företagskluster blir allt viktigare. Dessa förändrade produktionsförutsättningar har fått större betydelse på senare tid och påskyndar urbaniseringsprocessen.

Den ökande globaliseringen, politiskt, ekonomiskt, kulturellt och socialt, bidrar till att avstånden blir mindre. Globaliseringen och den moderna kommunikationstekniken har bidragit till att ekonomiska system idag är gränsöverskridande. Infrastrukturen tjänstgör som kittet i den utvecklingen och knyter samman länder och regioner. En lägre transportkostnad underlättar handel och en ökad handel medför högre tillväxt. Det finns mycket talar för att transportvolymerna kommer att fortsatt öka i hög takt. Att varor kan transporteras snabbare, billigare och mer tillförlitligt medför att företagens logistik förbättras och effektiviseras. En effektivisering av hela transportkedjan leder till större marknader genom lägre transport- och resekostnader. Detta medför även att regioner kommer närmare varandra vilket underlättar för effektivare produktionssystem och förbättrar förutsättningarna för arbetskraftens rörlighet. Ökar arbetskraftens rörlighet förbättras också matchningen mellan lediga platser och arbetssökande på arbetsmarknaden.

Det finns tydliga signaler på att arbetsmarknaden blivit mer polariserad sedan 2000-talets början, att tillväxten är störst bland de högsta och lägsta nivåerna på yrkesstegen. Den starkaste trenden bedöms finnas i storstadsregioner och större städer. I dessa regioner arbetar också en stor del av den högt kvalificerade arbetskraften. Den högt kvalificerade arbetskraften efterfrågar samtidigt olika typer av servicetjänster i högre utsträckning. Det gäller bland annat tjänster inom handel, restaurang, hotell transport och personlig service. Forskningsresultat kan också bekräfta detta. Slutsatsen är att jobbtillväxten inom exportberoende tjänster och hemmamarknadsinriktade tjänster i hög grad går ”hand i hand”. Inom hemmamarknadsinriktade tjänster har tillväxten för övrigt varit starkast för personliga tjänster, det vill säga inom den näring där en stor del av jobben inte ställer några långtgående krav på utbildning. Detta innebär att utvecklingen inom hemmamarknadsinriktade tjänster även påskyndar urbaniseringen i landet.

Befolkningskoncentrationen har tilltagit

Befolkningen i åldrarna 16-64 år visar på en stadigt ökad koncentration till storstadsregionerna och större städer sedan inledningen av 1970-talet. Det går att identifiera några trender som även kan få stort genomslag i kommunerna de närmaste 15 åren. En första tydlig trend är att befolkningen i åldrarna 16-64 år löper stor risk för att fortsätta minska i relativt hög takt i många kommuner utanför storstadsregioner och större städer. Den uppväxling av nedgångstakten som inleddes under 1990-talet kan komma att bli bestående de närmaste 15 åren.

En minskad befolkning i arbetsföra åldrar medför att det blir svårt att bryta den nedåtgående trenden av sysselsättningen i glesbygden. Det finns även risk för att sysselsättningen i medelstora och mindre kommuner börjar minska. Ett viktigt skäl till detta är att tillskottet av ny arbetskraft kan bli för litet i förhållande till de arbetskraftsbehov som uppstår. I glesbygden och i andra mindre kommuner har resursutnyttjandet av arbetskraften höjts på senare tid.

Sysselsättningsutvecklingen i glesbygden och i mindre kommuner kommer i hög grad att sammanhånga med inflyttningen av utrikes födda och i vilken grad de integreras på de lokala arbetsmarknaderna. Inom den delen av befolkningen finns dessutom ytterligare potentialer att öka tillgången på arbetskraft. Arbetslösheten är mycket hög bland grupper av utrikes

födda. Mer än hälften av den utrikes födda arbetskraften med högst förgymnasial utbildning står utan arbete. Till detta ska läggas att en stor del av den utrikes födda befolkningen med kort utbildning står utanför arbetskraften.

I storstadsregionerna och i större städer finns en rad faktorer som talar för att sysselsättningen ökar i fortsatt god takt till 2030. I dessa regioner finns dock några faktorer som kan fälla "krokben" för den fortsatta tillväxten av sysselsättningen, till exempel tillgången på bostäder, politiska beslut som påverkar framväxten av nya jobb, migrationsmönster, global tillväxt med mera.

Offentlig sektors betydelse för jobben minskar i glesbygden

Offentlig sektor har lyfts fram som en stabilisator för sysselsättningen i glesbygden. Den bilden går inte att bekräfta från presenterade data utan den har förändrats sedan 1990-talet. Utvecklingen av antalet sysselsatta har varit svag inom offentlig sektor både i medelstora och mindre kommuner och i kommuner i glesbygden efter sekelskiftet.

Sysselsättningen inom offentlig sektor har ökat mindre än sektorns andel av riket i medelstora och mindre kommuner. I glesbygden har den offentliga sysselsättningen tenderat att minska något under 2000-talet vilket innebär att även denna region uppvisar ett sämre utfall än dess andel av rikets sysselsättning. Det är framför allt en minskning av sysselsättningen inom utbildningsväsendet på grund av vikande befolkningsunderlag som påverkat utfallet.

Under motsvarande tid har sysselsättningen inom offentlig sektor ökat kraftigt i storstadsregionerna och i större städer parallellt med att befolkningen växer. Uppgången gäller samtliga delar av offentlig sektor. I storstadsregionerna har utbildningsväsendet varit motorn för sysselsättningstillväxten inom sektorn, vilket kan relateras till den starka ökningen av personer i lägre åldrar. Även civila myndigheter och vård och omsorg har haft en god utveckling av sysselsättningen under perioden.

Bristen på arbetskraft är omfattande inom offentlig sektor. Tillgången på utbildade inom lärarkraften och inom yrken tillhörande sjukvård och omsorg är mycket knapp i samtliga regioner. Det framkommer genom att en övervägande del av alla verksamhetsområden inom sektorn har vid Arbetsförmedlingens intervjuer uppgivit att de upplever brist på utbildade vid rekryteringar¹. Den största bristen på utbildad arbetskraft återfinns i glesbygden följt av medelstora och mindre kommuner. Bristen på utbildad arbetskraft har också ökat snabbare i dessa regioner än i övriga delar av landet.

Inom privat tjänstesektor stod utrikes födda för närmare 50 procent av ökningen av sysselsättningen i storstadsregionerna². I övriga delar av landet låg andelarna på mellan 40 och 44 procent. Inom offentlig sektor har tillskottet av utrikes födda haft en än större betydelse än inom privata näringslivet och deras bidrag till den offentliga sysselsättningen har ökat betydligt över tid. I mindre och medelstora städer bidrog utrikes födda med närmare 90 procent av sysselsättningsökningen. I glesbygden ökade antalet sysselsatta utrikes födda

¹ Arbetsförmedlingens intervjuundersökning till offentliga arbetsgivare våren 2016, oviktade tal.

² Uppgifterna avser 2013.

inom offentlig sektor trots att den totala sysselsättningen minskade inom sektorn. I storstadsregionerna och i större städer var motsvarande andel drygt 50 procent.

Den högsta bristen på arbetskraft inom det privata näringslivet redovisades från storstadsregionerna följt av större städer våren 2016. I medelstora och mindre kommuner låg bristen på arbetskraft på en lägre nivå och den har under nuvarande konjunkturförstärkning uppvisat en lägre ökningstakt jämfört med de befolkningstäta regionerna.

Den pågående näringsutvecklingen visar att utrikes föddas betydelse för att öka sysselsättningen och för att dämpa arbetskraftsbrister regionalt blir allt viktigare framöver och det gäller inte minst för offentlig sektor. För att upprätthålla servicen inom offentlig sektor i glesbygden samt medelstora och mindre kommuner blir tillgången på utrikes född arbetskraft näst intill avgörande under de kommande årtiondena.

Urbaniseringen – en stark trend

Mycket tyder på att urbaniseringen fortsätter i oförminskad takt i Sverige de närmaste 15 åren. Detta är en internationell trend som fortgår och som kan nära sammanlänkas till globaliseringen och Sveriges stora beroende av omvärlden. Exportens andel av den svenska ekonomin är stor och det sker en betydande extern påverkan på olika utvecklingsprocesser inom landet. Dessa förändringsprocesser är starka och behöver fortsätta om Sverige ska behålla sin starka internationella position.

Det finns även en rad inhemska faktorer som kan påverka de framtida trenderna, vilka går att påverka via politiska beslut. Detta inrymmer frågor såsom näringslivsutveckling, utbildningssystemets betydelse och integrationen av utrikes födda som kommer till landet. Det är ytterligare faktorer som påverkar den regional- och kommunalekonomiska tillväxten.

Det blir av än större betydelse att göra välgrundade politiska avvägningar av de regionala behoven framöver, där politiken kan spela en viktig roll för att underlätta tillväxten av sysselsättningen och för att främja en god ekonomisk utveckling i olika regioner.

En viktig slutsats i denna rapport är att takten i urbaniseringsprocessen tilltagit från 1990-talet till år 2016. Det är flera faktorer som tillsammans bidragit till att den trenden blivit starkare:

- Globaliseringseffekt
- Ökad nettoinvandring
- Utbyggnaden av universitet och högskolor
- Ökad strukturomvandling
- Offentlig sektorns inverkan
- Förändring i jobbstrukturen

Nettoinvandringen steg från 1990-talets mitt och den har därefter legat på en högre nivå. Nettoinvandringens effekter på den regionala utvecklingen av befolkning, arbetskraft och sysselsättning har varit tydlig. Tillskottet av utrikes födda i befolkningen har främst skett i

storstadsregioner och större städer. Av befolkningsökningen bland utrikes födda perioden 1995 till 2015 har drygt 80 procent koncentrerats till storstadsregioner och större städer.

Utbyggnaden av den högre utbildningen har bidragit till att framför allt yngre har flyttat till orter med goda utbildningsmöjligheter. En stor del av studenterna återvänder inte till födelseorten efter genomförda studier. Utbyggnaden av den högre utbildningen har dock varit nödvändig och ett viktigt inslag för att Sverige ska kunna hävda sig i den globala utvecklingen.

Den ekonomiska krisen i början på 1990-talet medförde en mycket omfattande strukturomvandling i det svenska näringslivet. Det rådde akut kostnadskris och företag tvingades att brutalt anpassa sina kostnader och verksamheter till omvärldens förhållanden. Detta var inte enbart en inhemsk kostnadskris utan en globaliseringseffekt som fick stort genomslag i det svenska näringslivet och på arbetsmarknaden. Det skedde en stor omdaning inom företagen och det ledde till att cirka 550 000 sysselsättningsstillfällen försvann. Konglomeratstänkandet som uppstod efter andra världskriget fasades ut. Av dessa anledningar kom företag att specialisera sin produktion och de började även att köpa tjänster istället för att själva driva egna tjänsteverksamheter. En process mot ökad outsourcing inleddes. Denna förändring innebar att sysselsättningen inom den privata tjänstesektorn ökade i snabbare takt än tidigare. Den ekonomiska krisen vid mitten av 1990-talet fick även återverkningar på offentlig sektor. Offentlig sektor hade fram till den tidpunkten växt kontinuerligt i samband med att den svenska välfärden byggdes ut. För första gången sedan andra världskriget drogs antalet anställda inom offentlig sektor ned vid 1990-talets mitt.

De beskrivna förändringarna inom det svenska näringslivet har medfört att jobbstrukturen förändrats betydligt sedan 1990-talet. Nya globala trender slår igenom snabbare och kraftfullare än tidigare. Företag tvingas att snabbt anpassa sig till nya förhållanden för att vara konkurrenskraftiga. Det sker snabba neddragningar av personal vid vikande efterfrågan på varor eller tjänster. Den ökade specialiseringen har medfört att företag tvingas ligga i framkant för att vara framgångsrika på sin marknad. Företag måste på ett annat sätt än tidigare lokalisera sin produktion till regioner och orter som är gynnsammast utifrån de produktionsförutsättningar som krävs för att vara konkurrenskraftig. Den medför att företag i högre grad väljer att utveckla sin produktion på större orter där tillgången på kvalificerad arbetskraft är större. Det faktumet gäller inte enbart inom Sverige utan även i andra länder, vilket påskyndar urbaniseringen. Den globaliseringsprocess som pågår innebär stora förändringar världen över.

Hur stor utmaning kompetensförsörjningen blir ser olika ut i olika delar av landet. Det handlar inte enbart om balansen eller skillnaden mellan avgångar och tillträdande på arbetsmarknaden utan också på förändringar i efterfrågestrukturen på arbetskraft, yrken i tillväxt och yrken på tillbakagång samt förändringar i utbildningsinnehållet. Den ökade specialiseringen medför definitivt ett större behov av utbildning och kompetensutveckling, inte minst för att lediga platser inom yrken med brist på arbetskraft ska kunna tillsättas. Merparten av dessa bristyrken finns på eftergymnasial nivå men allt fler bristyrken kan tillkomma på gymnasial nivå i en utveckling med uthålligt god efterfrågan på arbetskraft. På den senare nivån har antalet som studerar inom yrkesinriktade program på gymnasienivå minskat med 40 procent under en tioårsperiod. Dessa förändrade förutsättningar försvårar påtagligt matchningen mellan efterfrågan och utbud av arbetskraft.

Bristen på utbildade kommer att öka inom vissa yrkesområden under år med god ekonomisk tillväxt. Det behövs fler deltagare i yrkesinriktade utbildningar – inom både gymnasieskolan, vuxenutbildningen och högskolan – främst med inriktning mot vård och omsorg samt industri och teknik. För att möta den framtida efterfrågan måste vuxenutbildningen ta ett ökat ansvar. Utbildningsutbudet måste även vara tillräckligt stort på högskolenivå inom starkt efterfrågade utbildningsinriktningar och som har stor betydelse på de regionala/lokala arbetsmarknaderna. På lokal nivå kan det vara svårt att åstadkomma ett tillräckligt utbud av erforderliga utbildningar inom vissa yrken/yrkesområden och det kan i många fall behövas ett utvecklat och bredare samarbete mellan kommuner.

Arbetskraftens geografiska rörlighet bör stå än mer i fokus för att underlätta matchningen på arbetsmarknaden. Det kommer att uppkomma nya och förändrade kvalifikationskrav inom flera yrken på grund av globalisering och teknisk utveckling, vilket också innebär ett behov av ökad flexibilitet inom utbildningsväsendet. Anpassningen av utbildningar till arbetsmarknadens efterfrågan blir än mer central på framtidens arbetsmarknad för att matchningen ska kunna fungera på ett acceptabelt sätt. Det är väsentligt att utbildningsanordnarna har ett tätt samarbete med arbetsgivarna för att snabbt kunna anpassa utbildningarna mot kompetensbehoven på arbetsmarknaden.

Framtida regionala utmaningar

Det finns ett samband mellan befolkningens storlek och antalet arbetstillfällen. Det sammanhänger med att varje individ i befolkningen också är en jobbskapare. Ungdomar behöver utbildning, äldre behöver hälso- och sjukvård och de äldsta är i behov av äldreomsorg. Även de arbetslösa och de som på grund av ohälsa står utanför arbetslivet konsumerar både varor och tjänster. I takt med att befolkningen växer är alltså den logiska utvecklingen att antalet jobb kommer att öka under de kommande åren, dock finns en risk för att vissa kommuner halkar efter i ekonomisk utveckling. Vissa kommuner kan få svårt att uppfylla alla de erforderliga förutsättningarna för en god ekonomisk tillväxt.

En central faktor, eller en av de allra viktigaste för regional/lokal ekonomisk tillväxt är arbetskraftsförsörjningen, en fråga som går hand i hand med näringslivsutvecklingen. Ett misslyckande att klara arbetskraftsefterfrågan medför att sysselsättningen utvecklas svagt och att försörjningsbördan stiger till höga nivåer. En sådan utveckling leder till den besvärliga avvägningen om skattetrycket ska öka och/eller om nedskärningar ska göras i välfärdssystemen. Den ökade försörjningsbördan slår dessutom olika hårt mellan olika delar av landet och det kan kräva omfördelning av resurser mellan kommuner.

En god tillgång på utbildning på alla nivåer blir en nyckelfråga och en allt viktigare framgångsfaktor regionalt/lokalt. En indikation på hur påfyllnaden av högre utbildad arbetskraft ser ut på de regionala arbetsmarknaderna är att relatera andelen med eftergymnasial utbildning i åldrarna 25-34 år till den totala sysselsättningen. De andelarna visar på stora gap mellan regioner men också att förändringen över tid uppvisar avsevärda skillnader. Storstadsregionerna och större städer har mer än dubbelt så hög andel eftergymnasialt utbildade i yngre åldrar jämfört med medelstora och mindre kommuner samt glesbygden. I befolkningstäta regioner ökar också andelen yngre eftergymnasialt utbildade i betydligt högre takt än i övriga regioner.

Finns arbetskraftspotentialer som inte nyttjas

För att förbättra förutsättningarna för att tillgodose den framtida efterfrågan på arbetskraft behöver den på senare år högre nettoinvandringen upprätthållas. Nettoinvandringen i arbetsföra åldrar (16-64 år) behöver uppgå till i genomsnitt mer än 60 000 personer per år under perioden till år 2030 för att det ska vara möjligt att undvika att försörjningsbördan stiger från nuvarande nivå³.

Den stora potentialen att öka arbetskraften och sysselsättningen finns bland utrikes födda. Integrationen behöver fungera väl för alla nyanlända, från att de anlät till bosättning och arbete. Det finns dessutom ett stort utrymme att effektivare nyttja befintliga arbetskraftsresurser, särskilt i medelstora och mindre kommuner samt i glesbygden.

Det finns en betydande potential att i högre grad nyttja de utrikes föddas utbildning. Utrikes föddas eftergymnasiala utbildning nyttjas i högst grad i större städer tätt följt av storstadsregionerna. I dessa regioner arbetade cirka 60 procent inom yrken där det krävs en eftergymnasial utbildning. Utrikes föddas eftergymnasiala utbildning nyttjas i lägst grad, till cirka 50 procent, i medelstora och mindre kommuner och i glesbygden. I dessa regioner arbetar en högre andel istället inom gymnasiala yrken. Nästan 10 procent av de eftergymnasialt utbildade arbetar inom yrken som inte ställer krav på särskild utbildning.

Regionala skillnader går att mäta på flera sätt

De regionala skillnaderna mätt i ekonomiska termer uppges ha ökat sedan 1980-talet enligt studie från Lunds Universitet.⁴ De ökade regionala skillnaderna går indirekt att bekräfta i föreliggande rapport genom den presenterade förändringen av sysselsättningen per region. Vid allt annat lika indikerar utvecklingen av sysselsättningen att den ekonomiska tillväxten halkat efter i glesbygdskommuner och medelstora och mindre kommuner från 1990-talet och framåt⁵. Mycket tyder på att den trenden består vilket medför att nämnda regioner når en fortsatt svagare ekonomisk tillväxt jämfört med storstadsregioner och större städer de kommande 15 åren.

De regionala skillnaderna på den svenska arbetsmarknaden har å andra sidan minskat med hänvisning till arbetskraftsdeltagande, förvärvsgrad och arbetslöshetsnivå och det finns mycket som talar för att de kan minska ytterligare något på sikt. En god konjunktur innebär en sinande tillgång på arbetskraft i glesbygd och i medelstora och mindre kommuner, vilket jämnar ut de regionala skillnaderna mätt i ovan nämnda termer. Arbetskraftsresurserna har på senare år nyttjats i allt högre grad i gles befolkade regioner, vilket bland annat innebär ett tryck nedåt på arbetslösheten och att arbetslöshetsnivån närmar sig den som redovisas befolkningstäta regioner. Denna förändrade bild har också ett samband med de klart ökade åldersavgångar som skett i glesbygdskommuner och i medelstora och mindre kommuner.

³ Enligt Arbetsförmedlingens beräkningar.

⁴ Se avsnitt om historik – regionala skillnader.

⁵ Vid lika antaganden om produktivitetstillväxt och genomsnittlig arbetstid.

Utmaningar inom arbetsmarknadspolitiken

Det finns en rad utmaningar som nationella, regionala och lokala aktörer kommer att ställas inför under de närmaste 10-15 åren. Den aktuella utvecklingen är att arbetskraftstillgången minskar successivt i allt fler regioner och kommuner. Den största utmaningen inom arbetsmarknadspolitiken på lång sikt är att på ett effektivt sätt klara matchningen på de regionala/lokala arbetsmarknaden.

- **Matchning ska klaras utifrån en rad olika dimensioner, såsom bransch, yrke, kompetenser samt regionalt/lokalt.**

Den sistnämnda kommer än mer i förgrunden och blir en allt svårare utmaning för Arbetsförmedlingen mot bakgrund av de successivt sinande arbetskraftsresurserna i flera regioner och utifrån en situation där det ställs mer specifika kompetenskrav.

Den största utmaningen inom glesbygden och övriga medelstora och mindre kommuner blir att klara alla rekryteringar inom den kommunala sektorn. De senaste två åren har bristen på utbildad arbetskraft ökat betydligt inom denna del av arbetsmarknaden. Den hittillsvarande uppgången av bristtalen är bara en försmak av de kraftigt ökade behov av arbetskraft som väntar under perioden till 2030. Under perioden 1970 ökade antalet personer över 80 år i medelstora och mindre kommuner samt glesbygden med 87 000. Den ökning som sker perioden 2015 till 2030 uppgår till 114 000 personer. Uppgången av antalet äldre i befolkningen de kommande 15 åren blir således större än den ökning som skett under den senaste 45 års perioden.

Den kraftiga ökningen av antalet äldre över 80 år framöver medför inte bara stora påfrestningar i kommunernas ekonomi utan även inom matchning av arbetskraft till de lediga jobben. Den allt äldre befolkningen kommer att leda till ett stigande behov av service inom äldre och handikappomsorg samt ökade behov av hälso- och sjukvård. Detta medför omfattande rekryteringsbehov inom områden där bristen på utbildade är stor redan idag.

Utöver dessa arbetskraftsbehov ställs många kommuner inför utmaningen att finna specialister eller arbetskraft med speciell kompetens, ofta så kallade nyckelpersoner. Det är arbetskraft som är central för företag som verkar på en internationell marknad och en förutsättning för att dessa företag ska kunna fortsätta att verka i regioner utanför de mest befolkningstäta i landet. Vikten av att utbildningar anpassas till arbetsmarknadens efterfrågan kommer i än högre grad att ställas på sin spets på många lokala arbetsmarknader i landet.

De framtida frågorna inom arbetsmarknadspolitiken blir en långt större utmaning än vad som tidigare funnits i svensk arbetsmarknadshistoria. Följande frågor kommer att stå i fokus:

- Integration av nyanlända
- Ökat antal personer med svag ställning på arbetsmarknaden
- Ökad brist på utbildad arbetskraft inom yrken i tillväxt
- Arbetskraftsförsörjningen på lokala arbetsmarknader

Den historiska utvecklingen av inrikes flyttströmmar och sammansättningen av utbildningsbakgrunden hos nytillskottet av arbetskraft (via nettoinvandring och genom

ungdomars utbildningsval) ger en svag plattform att arbeta utifrån när det gäller de framtida matchningsproblemen inom utsatta regioner och kommuner. Som tidigare framgått så bosätter sig 80 procent av utrikes födda i befolkningstäta regioner och tillskottet i övriga delar av landet är mycket begränsat. Tillskottet av yngre arbetskraft upp till 30 år skattas till nästan 370 000 personer samtidigt som åldersavgångarna uppgår till drygt 530 000 personer i regioner utanför de befolkningstäta⁶.

Utmaningarna inom arbetskraftsförsörjningsområdet skiljer sig jämfört med för de som fanns på agendan för 50 år sedan. Den mest svårlösta matchningsproblematiken som står för dörren återfinns främst i andra regioner än de mest snabbväxande och inte minst i norra Sverige. Dessa kommuner behöver ett ökat tillskott av arbetskraft från andra regioner/länder. Antalet ungdomar som träder in i arbetslivet i kommunerna räcker som enligt ovan inte på långa vägar för att möta de kommande åldersavgångarna.

Ett område som bör ges ökad uppmärksamhet är rörlighetsstimulerande insatser. Det innefattar både geografisk och yrkesmässig rörlighet. Den geografiska rörligheten stod i fokus inom arbetsmarknadspolitiken under 1960- och 1970-talen då behoven av arbetskraft var stor i många växande syd- och mellansvenska kommuner. Det kan behövas nya former av insatser för att stimulera geografisk rörlighet på arbetsmarknaden. Det kan vara insatser inom både arbetsmarknadspolitik och utbildningspolitik. Det kan exempelvis röra sig om effektfulla flyttstöd i samband med att arbetslösa tillträder ett jobb i berörda kommuner eller stimulanser via studiestöden för personer som flyttar till ett arbete efter avslutad utbildning.

Många utmaningar berör flera politikområden och politiska nivåer

Det finns en stor risk för att arbetsmarknadspolitiken får bära hela ansvaret för de kraftiga underskott på arbetskraft som uppstår i ett stort antal kommuner. Det finns begränsade möjligheter inom arbetsmarknadspolitiken att påverka matchningsläget i utsatta kommuner eftersom grundproblemet är ett för litet tillskott av nya utbildade ut på arbetsmarknaden. En viktig led i det kommande arbetet inom arbetskraftsförsörjningsområdet är att inom olika politikområden skapa goda förutsättningar för att matchningen ska fungera väl. Här kommer flera andra aktörer än Arbetsförmedlingen in i processen.

För det första måste aktörer på olika plan arbeta för att stimulera och attrahera personer till utbildning och arbete inom bristyrken och till yrken i stark tillväxt. Matchningen kommer inte att fungera effektivt på den framtida arbetsmarknaden om inte det finns tillräckligt med utbildade inom efterfrågade yrken. Utbildningsutbudet behöver vara tillräckligt stort inom efterfrågade yrken och i än högre grad riktas mot den kommande efterfrågan på arbetskraft. Den processen sker och har skett i många andra länder och Sverige behöver också ett väl anpassat utbildningsutbud mot bakgrund av landets stora omvärldsberoende.

Utbildningsväsendet är mångfacetterat och i stora delar trögrörligt. Det är svårt att göra snabba anpassningar av utbildningsutbudet vilket talar för att det finns stora risker för att de grundläggande förutsättningarna för att göra en effektiv matchning försämras. Detta genom snabbt förändrade kompetenskrav inom yrken pådrivet av globalisering, digitalisering etc. Arbetsförmedlingen har inte mandat eller effektiva arbetsmarknadspolitiska instrument för

⁶ Utöver dessa avgångar sker rekryteringar när personer slutar och för att utöka antalet sysselsatta.

att i någon större grad förändra förutsättningarna för matchning när det gäller tillgång och efterfrågan på längre utbildad arbetskraft. Här ligger en stor framtida utmaning för det svenska utbildningsväsendet.

Det behöver utvecklas gemensamma strategier inom flera politikområden för att möta kommande utmaningar, inom bland annat näringspolitik, utbildningspolitik och arbetsmarknadspolitik. Utan en väl genomtänkt samordning mellan politikområden kommer det att bli svårt att nå tillräckligt kraftfulla och verkningsfulla resultat för att möta framtida behov på regionala och lokala plan för att nå en god ekonomisk tillväxt.

Några exempel på politiska utmaningar och som främst gäller medelstora och mindre kommuner samt kommuner i glesbygden:

- Underlätta för en gynnsam näringslivsutveckling.
- Utmaning att upprätthålla den offentliga servicen regionalt/lokalt över landet ur både ett ekonomiskt och ett arbetskraftsmässigt perspektiv.
- Upprätthålla viktig service för medborgarna såsom affärer, kommunikationer, restauranger, hotell, personlig service, kultur, idrott mm.
- Arbetslösheten för grupper med stark ställning minskar snabbt i många kommuner – arbetskraftsresurserna krymper – obalans mellan tillträdande på arbetsmarknaden och kommande efterfrågan på arbetskraft.
- Färre inrikes födda i befolkning och arbetskraft och liten inflyttning av utrikes födda som stannar kvar försvårar näringslivsutveckling och sysselsättningstillväxt i många kommuner.
- Arbeta för att få utrikes födda att stanna i många kommuner – hög andel flyttar till storstadsregioner och större städer.
- Hantera trenden avseende långsiktigt minskad befolkning i många kommuner på grund av negativt flyttnetto och ogynnsamt födelsenetto.
- Säkerställa arbetskrafts- och kompetensförsörjning genom tillräckligt och för arbetsmarknaden väl anpassat utbud av utbildningar för både ungdomar och vuxna.
- Attrahera arbetskraft med specialkunskaper men även annan arbetskraft inom efterfrågade tillväxtyrken till de regionala/lokala arbetsmarknaderna – öka incitamenten för geografisk och yrkesmässig rörlighet inom arbetskraften.
- I högre grad nyttja befintliga arbetskraftsresurser – potential bland utrikes födda och genom att höja utbildningsnivån bland personer med kort utbildning.
- Tillräckligt utbud av efterfrågade bostäder.

Inledning

Globalisering innefattar en rad utvecklingsprocesser som påverkar världens länder. Begreppet inrymmer bland annat ökad rörlighet över nationsgränserna för information, kapital, varor, tjänster och människor. Denna rörlighet har uppkommit genom teknisk utveckling och har drivits på av övergripande politiska beslut. Ökad globalisering innebär en stigande grad av marknadsintegration.

En viktig drivkraft bakom globaliseringsprocessen har varit tekniska framsteg inom IKT (informations- och kommunikationsteknik). De förbättrade möjligheterna att överföra information digitalt har medfört minskade kostnaderna för informationsöverföring och underlättat för marknadsaktörer att kommunicera över stora avstånd. Den utveckling som skett inom ITK har varit en bidragande faktor till den ökade rörligheten för kapital, varor och tjänster.

Föreliggande rapport belyser globaliseringens effekter bland annat i form av urbanisering, digitalisering och automation ur ett regionalt perspektiv. Rapporten behandlar hur dessa processer påverkat den regionala utvecklingen på arbetsmarknaden i landet. Rapporten inleds med en genomgång av olika studier som genomförts rörande globaliseringens effekter, framför allt rörande urbaniseringen och de konsekvenser som uppstår på de regionala arbetsmarknaderna.

I rapporten presenteras aktuella trender på den svenska arbetsmarknaden, bland annat avseende, befolkning, arbetskraft, sysselsättning och arbetslöshet samt de utmaningar som följer av de presenterade resultaten.

Sveriges kommuner har delats in i fyra grupper, storstadsregioner, större städer, mindre och medelstora kommuner samt glesbygd. Indelningen bygger på SKL:s indelning av Sveriges kommuner, se bilaga med kommunindelning.

Storstadsregioner inkluderar förortskommuner till storstadsregionerna. Större städer inkluderar förortskommuner till större städer. Gruppen medelstora och mindre kommuner innefattar turism och besöksnäringkommuner, varuproducerande kommuner, pendlingskommuner och kommuner i tätbefolkad region. De flesta av dessa kommuner har ett invånarantal som är mindre än 50 000 personer. Glesbygd består av glesbygdskommuner och kommuner i glest befolkad region.

Resultaten som presenteras i föreliggande rapport för respektive region behöver inte innebära att varje enskild kommun i regionen uppvisar samma resultat och likartad utveckling rörande trender och resultat.

I rapporten används data från SCB:s befolkningsstatistik och uppgifter från regional arbetsmarknadsstatistik, RAMS. Vidare används data från Arbetsförmedlingens verksamhetsstatistik och resultat från intervjuundersökningen av arbetsgivare som genomförs två gånger per år. Uppgifterna över sysselsättningen avser förvärvsarbete enligt RAMS och arbetslösa avser inskrivna arbetslösa vid Arbetsförmedlingen.

Historik – regionala skillnader

Den historiska utvecklingen visar enligt studier på att de regionala klyftorna har minskat i Sverige i ett långt perspektiv. I en studie som Lunds universitet presenterat framkommer att de regionala klyftorna minskat under långa perioder mellan åren 1860 och 1980 men att trenden vänt efter 1980.⁷ Det är framför allt under två perioder som klyftorna minskat, perioden 1860-1910 och perioden 1940-1980. Perioderna 1910-1940 och efter 1980- har klyftorna ökat.

En viktig förklaring till att de regionala obalanserna jämnades ut under perioden 1860-1910 var de minskade produktivitetsskillnaderna inom jordbruket. Samtidigt liberaliserades arbetsmarknaden på det sättet att rörligheten ökade både inom och utom landet bland annat genom att passtvänet togs bort. Cirka 1,3 miljoner svenskar emigrerade plus att flyttningarna inom landet ökade betydligt. Urbaniseringsgraden var låg under denna period och det var bara var femte person som bodde i städer.

Under perioden 1910-1940 ökade de regionala skillnaderna. Under den perioden skedde en snabb koncentration av befolkningen till städer. Det genomfördes stora investeringar i vägar och järnvägar vilket bidrog till en ökad koncentration av människor och kapital. Den förbättrade infrastrukturen medförde att urbaniseringen ökade. Industrierna kunde lokaliseras till större tätorter.

Under efterkrigstiden utjämnades de regionala skillnaderna. En viktig bakomliggande orsak uppges vara den svenska modellen som byggde på solidariska löner, omställning och tillväxt. Sammanpressade löner skulle skapa ett lönetryck på lågproduktiva företag. Detta skulle gynna struktumvandlingen och att högproduktiva företag kunde utvecklas och blir starkare. De utjämnade regionala skillnaderna beror på struktumvandlingen, utbyggnaden av offentlig sektor samt minskade produktivitetsskillnader och arbetskraftens omfördelning.

I ett längre historiskt perspektiv har Sverige haft en tydlig utveckling mot mindre regionala skillnader och även jämfört med andra länder. Under 1800-talet var de regionala skillnaderna ungefär lika stora i Sverige som i andra europeiska länder. Under 1900-talet förändrades den bilden. De regionala skillnaderna minskade betydligt i Sverige, vilket ledde fram till att Sverige hade mycket låga regionala klyftor år 1980. Den svenska modellen och den starkt framväxande offentliga sektorn anses vara viktiga orsaker till att Sverige har avvikit från andra länder. År 1980 hade de regionala skillnaderna minskat till historiskt och internationellt låga nivåer.

Från och med 1980-talet finns en tendens till att de regionala skillnaderna ökat i Sverige och differensen som funnits jämfört med andra länder är på väg att raderas ut enligt ovan nämnda studie. Den globaliseringsprocess som pågår rörande näringsliv, kapital, kunskap och arbetskraft medför en tydlig tendens mot att de regionala skillnaderna numera uppvisar större likheter mellan länder. En viktig trend som ofta lyfts fram är att ekonomierna blivit mer kunskapsbaserade. Befolkningstäta regioner med sina större arbetsmarknader når en klar fördel i den utvecklingen. Regionerna lockar till sig högre utbildad arbetskraft och humankapitalets betydelse för tillväxten blir allt viktigare.

⁷ SNS ANALYS, studie vid Lunds Universitet.

En relativt ny trend som fått allt större betydelse är tillväxten av jobb utanför de kunskapsintensiva sektorerna. Enligt studier så skapar ett jobb inom högteknologisk industri fem jobb inom andra sektorer.⁸ Inom ramen för denna nya utvecklingsprocess finns även trenderna mot ökad digitalisering och robotisering. Det är framför allt medelinkomstjobben som uppges påverkas negativt av dessa trender. Denna kategori av jobb finns framför allt i de medelstora städerna. Kunskapsintensiva sektorer, urbanisering och polarisering av jobbstrukturen riskerar att leda till ytterligare ökning av de regionala klyftorna.

⁸ Enrico Moretti 2012.

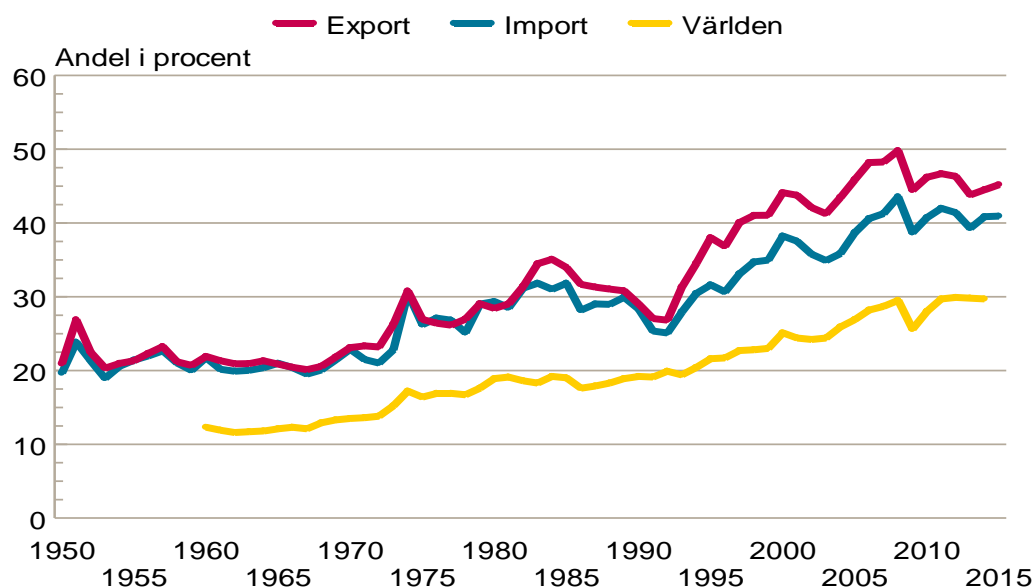
Globaliseringen

Globalisering medför ökad handel

Globaliseringen berör inte bara miljöproblem utan också ökad internationell konkurrens när det gäller finansiellt- och humant kapital generellt i samhället. Och inte bara mellan länder utan också regionalt och lokalt. En tydlig globaliseringseffekt är den fortsatta strukturomvandling inom industrin där centralisering och storskalighet styrs av priskonkurrens utanför Sverige. Konkurrensen inom arbetsintensiva branscher kommer att hårdna ännu mer samtidigt som det också finns en motsatt trend som indikerar ökade krav på kortare ledtider, närhet till leverantörer och stor flexibilitet. En annan faktor är att det hela tiden uppstår ny efterfrågan på varor och tjänster och nya marknader tillkommer i snabbare takt än tidigare.

För att mäta globaliseringens omfattning är det på sin plats att studera handel med varor och tjänster, kapitalrörelser och människors rörlighet, det vill säga migration. Handeln med varor och tjänster har ökat kraftigt mätt som andel av BNP. I figur 1 som visar utvecklingen sedan 1950 till 2015 framkommer att det skett en markant ökning av handelsflödena sedan mitten av 1990-talet. År 1992 utgjorde exporten 27 procent av BNP och 2015 var motsvarande andel 45 procent. Under motsvarande tid ökade importens andel av BNP från 25 till 41 procent. Världshandeln har under perioden 1960 till 2014 ökat från 12 procent till cirka 30 procent av globala BNP.

Figur 1. Export och import som andel av BNP i Sverige och världshandeln som andel av globala BNP, perioden 1950-2015.

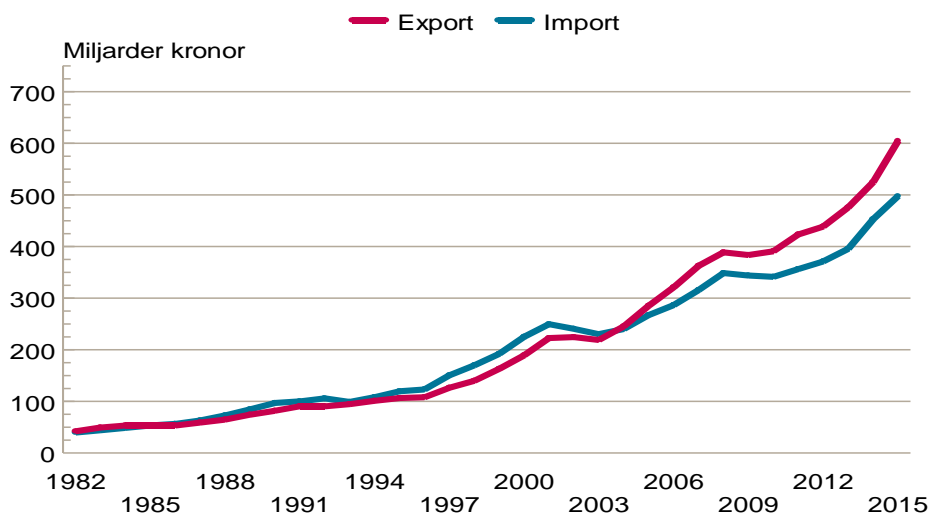
Källa: SCB, Ekonomifakta

Specialiseringen ökar

En viktig utvecklingstendens är att graden av specialisering ökar. Samtidigt har avskaffandet av handelshinder och minskade tullar inneburit att handeln mellan länder ökat. Det har blivit enklare och billigare att lägga delar av produktionskedjan i andra länder. Den tekniska utvecklingen inom digitalisering har underlättat denna process. Varje land kan i högre grad specialisera sig på ett visst produktionsområde i förädlingsvärdekedjan. Detta benämns vertikal specialisering eller offshoring. De betyder att verksamhet som tidigare ägde rum inom landet kan flyttas till utlandet. Begreppet innebär att det sker en ökad sammanlänkning av produktionsprocesser i en sekventiell eller vertikal kedja som involverar flera länder. Varje land specialiserar sig inom ett visst led och vid varje nytt led i denna kedja uppstår handel. När kostnaderna förknippade med handel minskar blir det mer lönsamt att importera och exportera varor och därmed så ökar handeln. Ett annat begrepp som förekommer i detta sammanhang är outsourcing. Den innebär att produktion kontrakteras ut till andra företag.

Globaliseringen har medfört en ökad rörlighet inte bara av varor utan även av tjänster. Figur 2 visar volymutvecklingen sedan början av 1980-talet. Handeln med tjänster tog fart framför allt under senare delen av 1990-talet. Volymökningen rörande värdet av exporten har varit mycket stark de senaste 20 åren. Detta har också haft en gynnsam effekt på sysselsättningen inom delar av privat tjänstesektor.

Figur 2. Export och import av tjänster i Sverige, perioden 1982-2015.

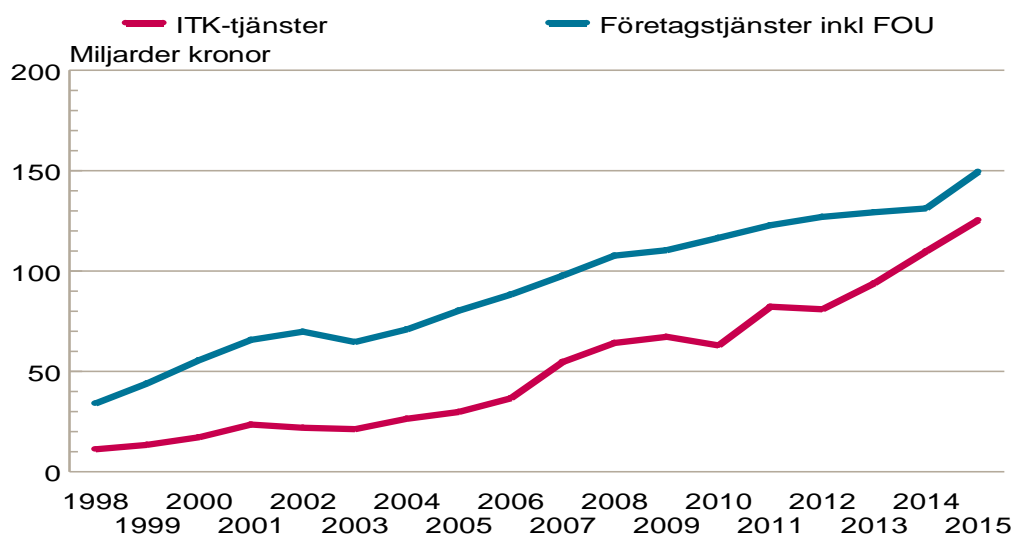
Källa: SCB

ITK och företagstjänster gynnas

Exporten av företagstjänster, som databehandling, konsulttjänster och forskning har haft en särskilt gynnsam utveckling i samband med globalisering och ökade handelsflöden. Figur 3 visar volymutvecklingen av exporten av ITK-tjänster och företagstjänster inklusive FoU, det

vill säga forskning och utveckling. Talen över värdet av exporten av dessa tjänster har ökat med flera gånger under den redovisade perioden, i synnerhet för ITK-tjänster. Dessa tjänsters betydelse för den svenska exporten stiger i snabb takt och dess utveckling kommer att få en stor betydelse för Sveriges framtida handel med andra länder.

Figur 3. Export av tjänster inom ITK- och företagstjänster inklusive forskning och utveckling i Sverige, perioden 1998-2015.

Källa: SCB

Effekter på sysselsättning

Den svenska ekonomin som är exponerad för internationell handel har som beskrivits expanderat kraftigt de senaste tjugo åren. Tjänstesektorn har under den tiden vuxit på bekostnad av tillverkningsindustrin. Den processen har även ändrat på utbildnings- och yrkesstrukturen rörande efterfrågad arbetskraft. Andelen sysselsatta med högre utbildning har stigit markant de senaste årtiondena.

Förändringen av de globala produktionskedjorna har gjort att produktionsprocessen för de flesta varor och tjänster har blivit allt mer fragmenterad och geografiskt utspridd. Det har inneburit att betydande delar av tillverkningen och sammansättningen inom värdekedjorna har flyttats ut till låglöneländer. Mera kunskaps- och tjänsteinriktade delar särskilt i början av produktionskedjorna, som till exempel FoU och design, men också i slutet av produktionskedjorna finns dock till stor del fortfarande kvar inom landet. Det handlar om ledning, IT, ekonomi, reklam, marknadsföring och försäljning. Denna utvecklingsprocess har blivit starkare på senare tid och påskyndar urbaniseringsprocessen i landet. De flesta bedömare är överens om att näringslivets dynamik har en avgörande betydelse för en exportorienterad ekonomi såsom Sveriges.

En stark internationellt beroende ekonomi har dock en negativ sida – en ökad grad av internationalisering medför ökad sårbarhet. Det innebär att en ökad globalisering, det vill säga marknadsintegrering, kan resultera i en ökad regional utsatthet för händelser i omvärlden. Detta slår särskilt hårt i regioner med ensidigt näringsliv.

Av den sysselsättningsökning på 144 000 personer som skett sedan 2008 har mer än två tredjedelar tillkommit inom tjänster som främst riktas mot företag. Tjänster som främst är riktade mot hemmamarknaden har stått för en mindre del av sysselsättningsökningen. De exponerade tjänstebanserna är koncentrerade till stora befolkningstäta regioner med hög andel kvalificerad arbetskraft. Den utvecklingen och lokaliseringen av högre utbildning är starka drivkrafter bakom förändrade befolkningstrender de senaste årtiondena. Till detta kan läggas nettoinvandringens betydelse för regional tillväxt, särskilt inom vissa regioner. Tre av fyra tillkommande jobb inom företagsinriktade tjänster har under samma period uppstått inom de tre storstadslänen. Det kan jämföras med att storstadslänet står för 66 procent av den totala sysselsättningen inom denna kategori av tjänster. Sysselsättningsandelen är således på väg att öka eftersom en så stor del av de nya jobben skapas inom dessa regioner. Det är en av flera faktorer som talar för att urbaniseringsprocessen fortsätter i hög takt.⁹

Globaliseringen medför ett flertal effekter inom näringsliv och arbetsmarknad, vilka påverkar regioners förutsättningar för tillväxt. I fortsättningen av detta avsnitt beskrivs några viktiga områden för regional utveckling baserat på tidigare genomförda studier, enligt följande innehåll:

- Teknisk utveckling – digitalisering - automation
- Regionala förutsättningar för tillväxt
- Utbildningens roll
- Tillgången på bostäder
- Tillgänglighet till service
- Transport och kommunikation

Snabb teknisk utveckling – digitalisering och automation

Urbaniseringen av Sverige har bland annat drivits på av att vi befinner oss i en alltmer globaliserad och internationaliserad omvärld. Där drivkrafterna har varit en allt snabbare teknisk utveckling, billigare transporter, minskade handelshinder och effektiv informationsteknik. I förlängningen har detta lett till att världen förtätats och ekonomier globaliserats och gjort konkurrensen om varor, tjänster och arbetskraft mer gränslös.

Den tekniska utvecklingen har inneburit både för- och nackdelar för olika regioner i olika delar av landet. Ny teknik har bidragit till att utjämna villkoren mellan små och stora företag som för några år sedan var helt otänkbara. Tekniken har ökat förutsättningarna för både små och medelstora företag att inte bara komma över information om nya marknader utan också

⁹ Se bland annat rapporter från Tillväxtanalys.

upprätthålla kontakter över globala marknader till en lägre kostnad än tidigare. Tekniken skapar också förutsättningar att snabbt marknadsföra och sälja sina produkter över hela världen genom att ha en virtuell säljorganisation och skapa globala service eller supporttjänster. Den tekniska utvecklingen skapar också ökade möjligheter till finansiering och investering till nya innovationer och idéer. Fördelarna för de lokala företagen är att de når ut på en global marknad samtidigt som andra företag får tillgång till deras lokala marknader. Detta leder till sin tur till en ökad konkurrenskraft som driver på utvecklingen på både gott och ont.

Ytterligare ett område som utvecklats mycket är att den digitala tekniken, sensorer och kameror gjort det möjligt koppla samman olika delar av produktionsprocessen med varandra. Vilket innebär att även om produktionen är både geografiskt och organisatoriskt på olika ställen så kan företag övervaka och styra produktionen på samma sätt som om den skedde på samma ställe. Detsamma gäller kontrollen över de logistiska systemen. Detta har i sin tur bidragit till att betydelsen av råvarornas och de geografiskt bundna produktionsfaktorerna för tillväxten har minskat.

Enligt OECD arbetar 7 procent av samtliga anställda i Sverige med arbetsuppgifter som kan automatiseras/digitaliseras, se figur 4.¹⁰ Det motsvarar en förlust av nästan 300 000 arbetstillfällen. Andelen är lägre än genomsnittet för de 21 studerade OECD-länderna, vilket ligger på 9 procent.

Figur 4. Arbeten med hög risk för automatisering/digitalisering, procentuell andel av samtliga anställda i respektive land.

Källa: OECD

¹⁰ Arntz, M., T. Gregory and U. Zierahn (2016), "The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries: A Comparative Analysis", *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 189, OECD Publishing, Paris.
<http://dx.doi.org/10.1787/5jlz9h56dvq7-en>

OECD har identifierat tre faktorer som ligger bakom resultaten. Den första är skillnader i arbetsplatsorganisation. Länder som har större fokus på kommunikativa uppgifter i sina arbetsplatsorganisationer löper mindre risk för automatisering av arbeten. Den andra faktorn är tidigare investeringsgrad i automatiseringsteknik och den tredje är skillnaden i anställdas utbildningsnivå mellan länder.

Det är viktigt att understryka att andelen "jobb i riskzonen" inte ska likställas med faktiska eller förväntade förluster av arbetstillfällen genom teknisk utveckling. Det finns tre orsaker till detta. För det första är användningen av ny teknik en långsam process på grund av ekonomiska, juridiska och samhällseliga hinder. Den tekniska substitutionen sker ofta inte i den snabba takt som förväntas. En annan orsak är att även om ny teknik införs så kan arbetstagare anpassa sig till den förändrade tekniken genom att byta arbetsuppgifter, vilket förhindrar teknologisk arbetslöshet. För det tredje så skapar den tekniska utvecklingen ytterligare jobb genom efterfrågan på ny teknik och genom högre konkurrenskraft.

Den viktigaste slutsatsen är att det är osannolikt att automatisering och digitalisering innebär en stor jobbförlust. Men lågt kvalificerad arbetskraft kommer sannolikt att bära bördan av anpassningskostnaderna som följer av automatisering/digitalisering jämfört med högkvalificerade arbetstagare. Därför ligger utmaningen inför framtiden i att hantera den ökande ojämlikheten och säkerställa tillräckligt med omställningsutbildningar, särskilt för lågt kvalificerad arbetskraft.

Regionala förutsättningar för tillväxt

Faktorer som har ökat sin betydelse för tillväxten är idag humankapital, kunskap och kunskapsöverföring. Framgångsrika regionala system drivs av olika typer av informationssystem för kommunikation, kunskapsuppbyggnad, transporter, entreprenörskap, företagande och innovationer. Dessa faktorer bidrar till nya produkter och tjänster och en ökad tillväxt i en alltmer globaliserad och teknisk värld.

Detta leder i sin tur till att efterfrågan på varor och tjänster förändras allt snabbare och en strukturomvandling pågår mer eller mindre hela tiden i hela landet. På grund av den internationella konkurrensen kan Sverige inte längre konkurrera med billig arbetskraft utan konkurrensfördelen måste vara att arbetskraften ska ha högre kompetens. Näringslivet går mot mer kunskaps-, service- och tjänsteorienterade branscher. Mycket tyder på att dessa företag också kommer att vara viktiga i framtiden.

Arbetskraften måste ha en hög utbildningsnivå. Idag varierar utbildningsnivån i olika delar av landet och högst utbildningsnivå återfinns i storstadsregionerna och universitetsstäderna. De regionerna med lägst utbildningsnivå har sämre förutsättningar att klara sig i den ökande kunskapsekonomin. Utbildningsnivån är generellt högre för kvinnor än män. Personer som saknar högskoleutbildning löper å sin sida högre risk att drabbas av arbetslöshet än övriga grupper på arbetsmarknaden. Det beror delvis på att uppsägningar är vanligare inom yrken som normalt inte kräver en högskoleutbildning och på att vägen tillbaka till jobb generellt är längre om man saknar högre utbildning.

Regioner med ett diversifierat näringsliv har bättre förutsättningar att anpassa sig till förändringar. Generellt anses storstadsregionerna som mer stabila än bruksorter och mindre kommuner utanför tillväxtregionerna. Regioner med ett mer ensidigt näringsliv är omvänt

mer sårbara. Ett exempel på branscher som kan vara riskfyllt att vara alltför beroende av är tillverknings- och byggindustrin då de är väldigt konjunkturkänsliga och påverkas av den globala ekonomin. Tillverkningsindustrin är dessutom en sektor med en långt gången strukturell minskning av sysselsättningen och allt tyder på att den kommer att fortgå. Regioner med en stor andel av de sysselsatta i tillverknings- och byggindustrin är därför inte bara sårbara ur ett konjunkturrellt perspektiv utan även ur ett strukturellt perspektiv.

En viktig drivkraft för tillväxt och utveckling är människorna som bor och verkar på samma plats. Befolkningsmässigt stora regioner växer mer än små. Ju fler aktörer som samlas nära varandra desto större blir nyttan av varandras kunskaper, kapital, kunder eller nätverk. Städer växer därför inte bara mer än glesbygd utan också snabbare. I Sverige är det de tre storstadsregionerna som har de bästa förutsättningarna för en stark befolkningsutveckling och för snabb ekonomisk tillväxt. Förutsättningarna för uthållig ekonomisk tillväxt är sämre i regioner med färre invånare och är glest befolkade. Stora inomregionala skillnader finns i många regioner men gemensamt är att stora befolkningstäta regioner växer mer och snabbare. Det är däremot inte enbart positiva effekter för ett land att befolkningen växer kraftigt på kort tid, som till exempel under den på senare tid stora invandringen, vilken även medför stora utmaningar.

För att skapa tillväxt krävs att de som bor i en region även jobbar. En låg förvärvsgrad¹¹ betyder att regionens näringsliv och arbetsgivarens efterfrågan inte växer i samma takt som befolkningen eller utbudet¹². Detta innebär vanligtvis en svag ekonomisk tillväxt. Orsakerna till detta kan bero på strukturella problem och förändringar inom näringslivet men också att det råder matchningsproblem mellan arbetskraftens kompetens och den kompetens som arbetsgivarna efterfrågar.

Globaliseringen har medfört att kunskap är en av de viktigaste faktorerna bakom nationell och regionalekonomisk tillväxt. För att öka förädlingsvärdet och den ekonomiska tillväxten rörande produktionen av varor och tjänster krävs ett allt större kunskapsinnehåll.

Utbildningens roll blir allt större

Utbildningens roll blir allt mer central i den globaliserade världen. Efterfrågan på utbildade med speciella kompetenser växer samtidigt som korttidsutbildade har mycket stora svårigheter, vilket också gäller på den svenska arbetsmarknaden. Glesbygdskommuner tenderar att ha en högre andel personer som saknar eftergymnasial utbildning, dessutom är såväl befolkning som arbetskraft ofta äldre i dessa kommuner, vilket innebär en demografisk utmaning. Detta riskerar också att medföra en sämre produktivitet utveckling. Mindre kommuner får svårt att attrahera investeringar i såväl infrastruktur som nya arbetsplatser och jobbtillfällen.

Utrikes födda med kort utbildning är en grupp som tenderar att ha särskilt stora problem att etablera sig på arbetsmarknaden – ett faktum som såväl Arbetsförmedlingen som andra aktörer har uppmärksammat i ett flertal studier och rapporter. Det gäller inte bara i Sverige

¹¹ Andelen förvärvsarbetande av befolkningen i yrkesaktiva åldrar.

¹² Antalet arbetade timmar och produktiviteten behöver sammantaget växa snabbare än befolkningens ökning för att det ska ske en ekonomisk tillväxt i en region eller i ett land.

utan även i många andra länder. Ungefär hälften av de utrikes födda med en kortare utbildningsbakgrund står utanför arbetsmarknaden. Av dem som står till arbetsmarknadens förfogande är en stor del arbetslösa.

Det råder stora strukturella obalanser på den svenska arbetsmarknaden – skilljelinjerna tenderar att gå mellan storstad och glesbygd, mellan de som har utbildning och de som inte har utbildning samt mellan den som är född i Sverige och den som inte är född i Sverige. För att åtgärda dess obalanser krävs en mix av olika satsningar, insatser och åtgärder. Utbildningspolitik och arbetsmarknadspolitik är viktiga delar i denna process. För Arbetsförmedlingen handlar det i första hand om att identifiera verkningsfulla verktyg för att öka sysselsättningen bland dem som saknar vissa kompetenser och bland dem som är nya på arbetsmarknaden. För personer som saknar grundläggande utbildning behöver utbildningsväsendet ta ett ökat ansvar.

Obalans på bostadsmarknaden ett tillväxthinder

Tillgången till bostäder utifrån människors behov kan vara ett hinder för tillväxt och utveckling både i storstadsregioner och i gles- och landsbygd. Detta har lett till snabbt stigande bostadspriser i många stora städer i Europa. I Sverige råder stora skillnader mellan regioner när det gäller utbud och efterfrågan på bostadsmarknaden. Vissa kommuner har kraftig bostadsbrist medan andra har överskott av bostäder, eller i alla fall har haft innan flyktinginströmningen eskalerade.

En stor obalans på bostadsmarknaden kan vara ett tillväxthinder i till exempel storstadsregioner där stor brist på bostäder bidrar till en hög skuldsättning hos hushållen och som leder till inlåsnings effekter. Inlåsnings effekter kan även finnas på svaga bostadsmarknader där det är ett överskott av bostäder då det inte är lönsamt att sälja sin bostad. En annan effekt av överskott och låga priser på bostäder är att det kan vara svårare att finansiera bostadsköp, renovering och upprustning med hjälp av lån.

Urbanisering är inte den enda förklaringen till de höga och ökande bostadspriserna i storstadsregionerna eftersom inrikes flyttnetto inte är den största bidragande orsaken till befolkningstillväxten. Efterfrågan styrs till stor del av invånarnas förändrade livsförhållanden och preferenser. I till exempel Stockholmsområdet är det i första hand personer som redan är etablerade på bostadsmarknaden som köper de nybyggda lägenheterna. Dyra bostäder tillsammans med långa köer till hyresrätter utgör ett hinder för framförallt ungdomar, studenter och andra grupper som saknar en fast inkomst att flytta på sig.

Bostadsbristen i storstadsregionerna påverkar också företagens tillväxt då det kan vara ett problem att hitta bostäder åt dem man rekryterar. En annan konsekvens än bostadsbrist och höga priser är att de socioekonomiskt svagaste grupperna hänvisas till områden med billigare bostäder, vilket bidrar till en ökad segregation i samhället.

I många gles- och landsbygdsområden där bostadspriserna redan är låga på grund av en långvarigt sjunkande befolkning finns också en typ av bostadsbrist samtidigt som det finns ett överskott på viss typ av bostäder. Detta fenomen uppstår då produktionskostnaderna är

högre än marknadsvärdet vilket gör att nyproduktionen blir låg och renoveringar olönsamma. Svårigheter att finansiera köp av bostäder och osäkerhet kring försäljning bidrar till ett lågt utbud av bostäder. I förlängningen leder effekterna av detta också till en bostadsbrist som förhindrar flyttkedjor och skapar inlåsnings effekter. Detta påverkar även förutsättningarna för arbetskraften att flytta och/eller möjligheterna för arbetsgivare att etablera sig.

Tillgänglighet till service har försämrats

I de delar av landet, främst gles- och landsbygd, där urbaniseringen medfört en befolkningsminskning har det uppstått en utveckling där tillgängligheten till service generellt sett försämrats successivt. Det är inte enbart urbaniseringen som påverkat utan även omfattande strukturomvandling inom flera branscher samt en större rörlighet av befolkningen.

En god tillgång till kommersiell och offentlig service är en viktig förutsättning för utveckling och hållbar tillväxt i såväl tätorter som gles- och landsbygder. För att det ska vara möjligt att bo, arbeta och driva företag i alla delar av landet behöver det finnas en godtagbar nivå på viktig service i närområdet, både den typ av service som kräver en fysisk tillgång och service som kan utföras via internet eller telefon. Servicen handlar till största delen om tillgänglighet till bland annat dagligvaror, drivmedel, grundskolor, apotek, apoteksombud, betaltjänster, postservice, vårdcentraler med mera.

I stora delar av Sverige står samhället inför stora utmaningar i form av minskande befolkning och en allt större andel äldre människor. Befolkningsprognosen pekar på att befolkningen i många kommuner inom gles- och landsbygdsområden kommer att fortsätta att minska, vilket kommer att leda till ännu större överlevnadssvårigheter för många serviceställen. Den demografiska situationen leder till sämre ekonomiska förutsättningar för både kommersiell och offentlig service. Det gör att det ställs allt högre krav på både stat och kommuner att hitta lösningar där marknaden och de kommersiella krafterna har dragit sig tillbaka.

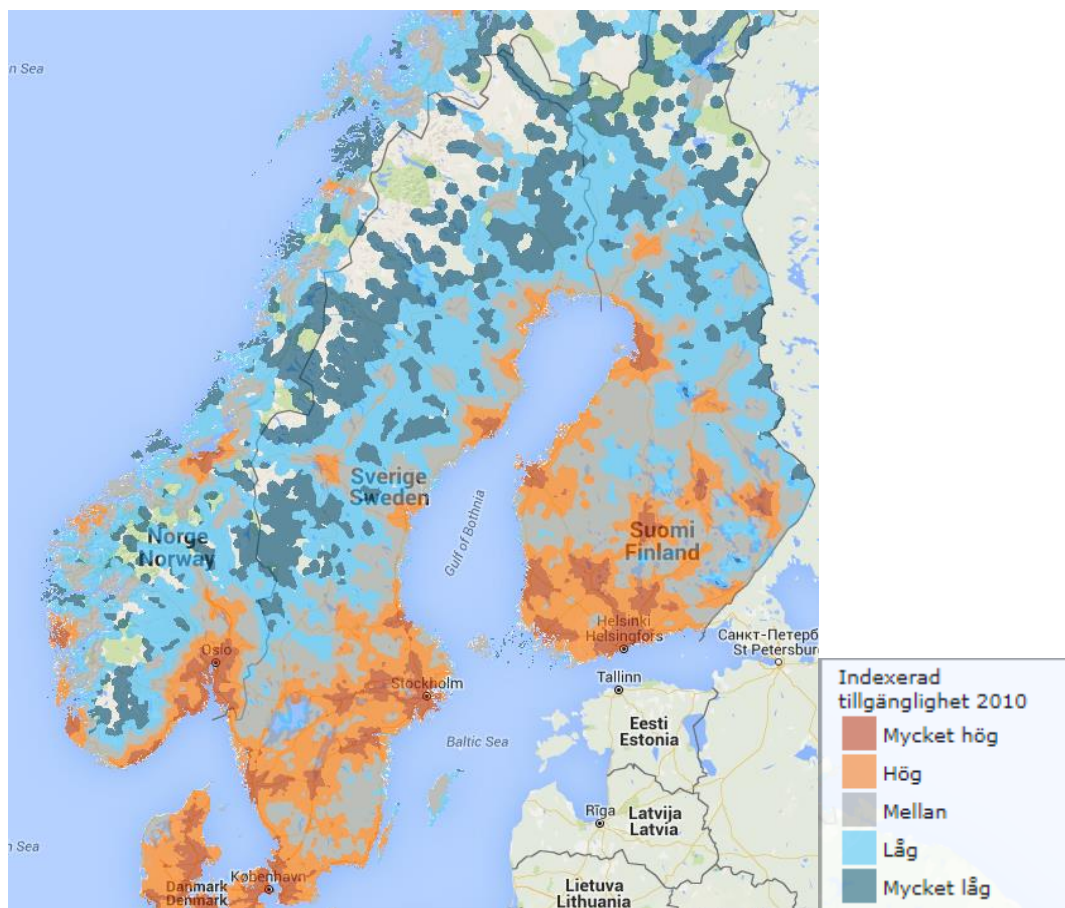
En god servicenivå är en av många viktiga förutsättningar för att den tillväxtpotential och den utvecklingskraft som finns lokalt ska kunna tas till vara på bästa sätt. Andra viktiga faktorer är tillgång till bra tele- och bredbandsförbindelser, övrig infrastruktur och närhet till större marknader eller befolkningskoncentrationer. Utvecklingen av service i gles- och landsbygd är samtidigt starkt beroende av utvecklingen i samhället i stort.

Som en reaktion på den gradvis försämrade servicen har nya lösningar med samordnad service utvecklats på många platser. En rad insatser har också gjorts från statens sida för att understödja dessa processer. Dessutom gör ny teknik det möjligt att tillhandahålla service på nya sätt. E-handel är ett exempel på denna utveckling, även om e-handeln med dagligvaror ökar långsamt och ännu utgör en mindre del av den totala försäljningen inom dagligvarusektorn. På drivmedelssidan har flera nya aktörer inträtt på marknaden, vilket till viss del har begränsat nettoförändringarna i framför allt glesbygdsområden. Nya tekniska genombrott, såsom nya bränslen och bränsleeffektiva bilar, kommer med stor sannolikhet att påverka utvecklingen på drivmedelsmarknaden under lång tid.

Genom att människor successivt anpassar sig till nya sätt att utföra eller tillgodogöra sig service har behovet av fysisk tillgänglighet till en del servicetjänster förändrats. För annan service som till exempel vård, skola, att kunna tanka bilen eller att handla mat kommer kraven på fysisk tillgänglighet till största delen troligen att finnas kvar även om det också inom dessa områden kommer nya lösningar som i vissa fall kan ersätta behovet av fysisk tillgänglighet. Nya sätt att tillhandahålla service, ett bredare ansvarstagande och fortsatt arbete med samordning och samlokalisering av fler servicefunktioner ser därför ut att bli ännu viktigare i framtiden.

Kartan nedan visar Tillväxtanalys indexerade tillgänglighetsmodell som beskriver grad av närhet till olika stora tätorter där servicen oftast finns. Modellen är framtagen i syfte att identifiera områden med liknande förutsättningar vad gäller tillgänglighet. Tillgänglighet, i det här fallet definierat som avstånd med bil på farbara vägar.¹³

Karta: Graden av närhet till olika tätorter.

Källa: Tillväxtanalys

¹³ Modellen bygger på en indexering av tillgängligheten mellan 0-100, där noll beskriver områden inom tätort och 100 det maximala avståndet på farbara bilvägar. Maxavståndet har satts till 90 min. För fem utvalda tätortsstorlekar (200, 1000, 3000, 30 000 och 60 000 invånare) beräknas en indexerad tillgänglighet som slutligen summeras till en karta. Genom summeringen ges stora tätorter en större betydelse, vilket svarar mot vår uppfattning om ökat serviceutbud i stora städer kontra småorter.

Effektiva kommunikations- och transportsystem minskar avstånden

Den ökande globaliseringen, politiskt, ekonomiskt, kulturellt och socialt, bidrar till att avstånden i världen blir mindre. Globaliseringen och den moderna kommunikationstekniken har bidragit till att världens ekonomiska system idag är gränsöverskridande. Infrastrukturen tjänstgör som kittet i den utvecklingen och knyter samman regioner och länder. En god infrastruktur medför att regioner kommer närmare varandra vilket underlättar för effektivare produktionssystem och förbättrar förutsättningarna för arbetskraftens rörlighet. Ökar arbetskraftens rörlighet förbättras också matchningen mellan lediga platser och arbetssökande på arbetsmarknaden.

De finansiella cyklerna har blivit allt kortare och förändringar i ett land eller på en enskild marknad kan snabbt få stora konsekvenser på andra marknader. En ökad rörlighet där enskilda personer enkelt kan förflytta sig över landsgränser leder till ökad efterfrågan på transporter. Ett ökat utbyte av handel, turism och möjligheter till arbete och studier i andra länder än hemlandet bidrar till internationell integration och ökad volym av transporter. Handelns expansion under efterkrigstiden har starkt bidragit till den snabba ekonomiska tillväxten de senaste decennierna. Handel med andra länder ger impulser, nya idéer, ökar konkurrenstrycket och ger tillgång till ny teknik och möjligheter till specialisering som alla är viktiga faktorer för ekonomisk tillväxt. Det är inte bara ökade transporter genom global handel som leder till positiva ekonomiska effekter utan detta faktum gäller också ekonomiskt utbyte inom och mellan regioner. Genom att underlätta transporter mellan regioner kan regionerna öka utbytet med varandra. Därmed uppstår en regionförstoring och det blir möjligt att realisera specialiseringsvinster. Inom en större region finns också fler företag som ökar konkurrensen, vilket bidrar till en rad positiva effekter på exempelvis priser och innovationstakt.

Det finns mycket talar för att transportvolymerna kommer att fortsatt öka i hög takt och de viktigaste drivkrafterna bakom förändringen är ekonomisk tillväxt och en ökad ekonomisk integration. Efterfrågan på transporter har drivits på av sjunkande reala kostnader de senaste årtiondena. Ytterligare förbättringar i kapacitet och effektivare transporter leder till lägre transportkostnader, kortare restider och/eller större tillförlitlighet. Det uppstår även en rad följd effekter av en sådan utveckling. Att varor kan transporteras snabbare, billigare och mer tillförlitligt medför att företagens logistik förbättras och effektiviseras. En effektivisering av hela transportkedjan leder till större marknader genom lägre transport- och reskostnader. En lägre transportkostnad underlättar handel och en ökad handel medför högre tillväxt.

Lägre transportkostnader kan också ge upphov till lokaliseringseffekter. Förbättrad infrastruktur möjliggör agglomerationseffekter, det vill säga att företag kan dra fördel av att lokaliseras i geografiska kluster. Den omlokalisering av företag som den förbättrade infrastrukturen ger upphov till skulle inte medföra någon ekonomisk vinst om det enbart handlade om att identiska verksamheter omlokaliseras. Men i de flesta fall handlar det om företag som får positiva produktivitetseffekter genom en omlokalisering. En annan följd effekt av en lokalisering är att en större marknad ger incitament till ett ökat nyföretagande. I alternativfallet utan förbättrad infrastruktur skulle i många fall inte nyföretagandet uppstå.

De positiva agglomerationseffekterna på produktiviteten kan kanaliseras på flera sätt inte minst genom ökad kunskapsöverföring mellan företag i samma bransch. En förbättrad infrastruktur inom en region ger positiva produktivitetseffekter genom att företag kan dra fördel av en mer central lokalisering. Vidare kan en förbättrad infrastruktur mellan regioner ge positiva produktivitetseffekter genom att företag kan dra fördel av en mer perifer lokalisering. I det första fallet kan det vara innovativa företag, till exempel inom ITK-sektorn och i det andra fallet företag i mer mogna sektorer som i högre grad konkurrerar med låga kostnader för mark, lokaler och arbetskraft.

Fortsatt förändrade handelsmönster kommer att förändra transporterna. ITK-tekniken bidrar till att transportkedjorna blir effektivare. Det skapar förutsättningar för att välja mycket mer effektiva rese- och godstransportalternativ. Snabb, säker och billig datakommunikation med små och mobila enheter kommer att fortsätta spela en viktig roll för framtidens transportsystem. Inte bara enskilda personer kommer att vara uppkopplade, utan även företag, myndigheter, fordon, fartyg, flygplan med mera. Informationstekniken påverka transportmönstren i allt högre grad. Under senare år har handeln via internet ökat snabbt. Bredbandsutbyggnad har skapat förutsättningar för elektroniska möten och videokonferenser. Ökad medvetenhet om kostnader som är förenade med förseningar kan bidra till ökad användning av elektroniska möten.

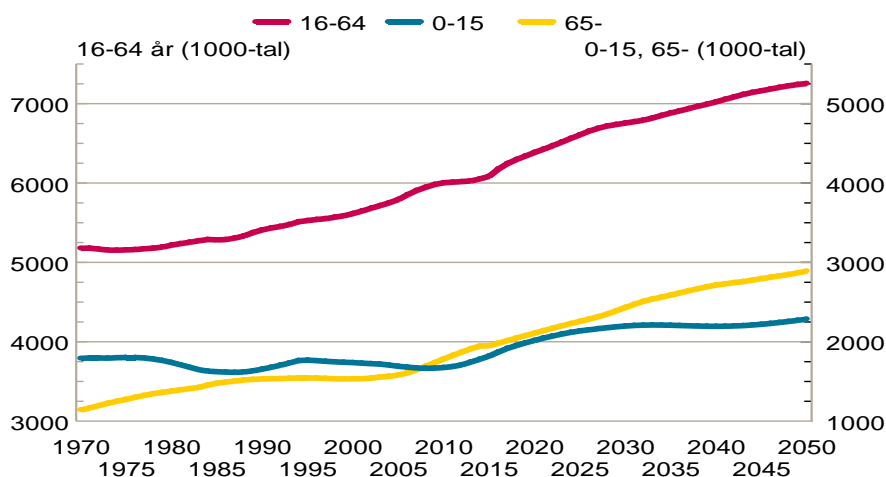
Produktionssystemen har blivit globalt integrerade genom den nya tekniken. IKT-sektorns tillväxt har i hög grad påverkats av ökad specialisering och handel och vice versa. Urbaniseringsgraden har ökat vilken har lett till betydande kapacitetsbrister i storstadsregionernas infrastrukturens system till följd av den allt starkare koncentrationen av befolkning, tjänsteproduktion och konsumtion. Tydliga kapacitetsbrister finns också i andra delar av landet, speciellt i de stråk till vilka stora delar av godstransporterna är koncentrerade. De ökande godstransporterna avspeglar den ökande varuhandel som har varit och alltjämt är basen för Sveriges ekonomiska välstånd. Tillgängligheten till effektiva, tillförlitliga och kapacitetsstarka system för transport och kommunikation är en viktig förutsättning för att Sverige även i fortsättningen ska kunna dra fördel av den globala handelns expansion. Investeringar och underhåll av infrastrukturen handlar framför allt om att bygga kapacitet för effektiva transporter och effektiv kommunikation för högre produktivitet som stärker den ekonomiska utvecklingen på lång sikt.

Befolkningsutveckling

Befolkningsutveckling i ett längre perspektiv

Den svenska befolkningen ökar stadigt. Antalet invånare kommer att passera 10 miljoner under år 2016. Befolkningen fortsätter att öka i snabb takt och 11 miljoner kan komma att nås om cirka tio år¹⁴. Befolkningen ökar i de flesta åldrarna. Den allra tydligaste uppgången sker i åldrar över 65 år och den trenden kommer att tillta under den närmaste 15-årsperioden. Antalet personer i åldrarna 16-64 år stiger i stadig takt och den utvecklingen fortsätter framöver. Förändringen i dessa åldrar anger ramen för tillväxt av arbetskraft och sysselsättning. Antalet yngre i åldrar under 16 år ökar perioden 2015 till 2030 men nivån bedöms därefter stabiliseras, se figur 5.

Figur 5. Befolkningsutveckling 1970-2050 i åldersgrupper, prognos perioden 2016-2050.

Källa: SCB

Befolkningen 16-64 år fortsätter att öka genom nettoinvandring

Befolkningen i arbetsföra åldrar, 16-64 år bedöms öka i ungefär oförändrad takt framöver och den främsta bakomliggande orsaken är nettoinvandring. Födelseöverskottet lämnar visserligen ett litet positivt bidrag till befolkningsförändringen över tid men påverkar inte tillnärmelsevis talen lika mycket som nettoinvandringen. För att befolkningen 16-64 år ska öka i fortsatt god takt framöver är nettoinvandringen således en nyckelfaktor.

Befolkningstillskottet av utrikes födda i åldrarna 16-64 år har legat på i genomsnitt 30 000 personer per år perioden 2000 till 2015. Nettoinvandringen tog emellertid ett kliv

¹⁴ Enligt Sveriges officiella befolkningsstatistik, SCB.

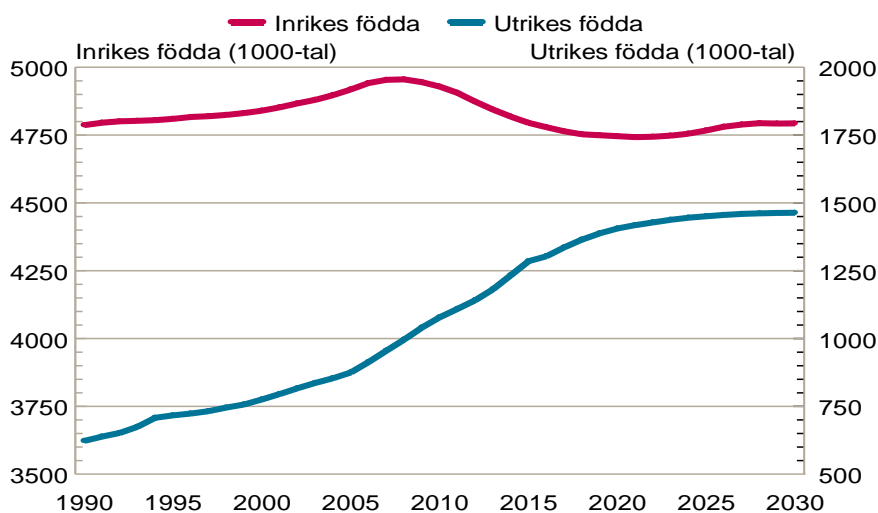
uppåt från och med år 2006 och under perioden till 2015 har befolkningsökningen bland utrikes födda legat på i genomsnitt cirka 40 000 per år. De senaste årens utveckling i omvärlden med geopolitiska kriser och stora flyktingströmmar tyder på att nettoinvandringen kommer att ligga kvar på förhållandevis höga nivåer de närmaste åren.

Antalet inrikes födda i åldrarna 16-64 år uppvisar en motsatt utveckling, trenden är tydligt negativ. Antalet personer i befolkningen har minskat kontinuerligt ända sedan år 2008. De senaste sex åren har antalet inrikes födda i nämnda åldrar fallit med cirka 130 000 eller med i genomsnitt 22 000 personer per år.

De redovisade talen understryker vikten av att det sker ett tämligen stort befolkningstillskott av utrikes födda för att det ska gå att åstadkomma en sammantagen befolkningsökning i de yrkesaktiva åldrarna. Fram till år 2015 har också nettoinvandringen mer än väl kompensert minskningen av den inrikes födda befolkningen. Antalet utrikes födda har stigit med omkring 360 000 i åldrarna 16-64 år perioden 2005-2015¹⁵.

Den negativa trenden för inrikes födda (16-64 år) väntas bestå fram till år 2021. Under perioden 2015-2021 sker en minskning med ytterligare drygt 50 000 personer, enligt SCB:s befolkningsprognos. En befolkningsprognos för inrikes födda bör vara relativt träffsäker eftersom den i ringa grad påverkas av nettoinvandring. Antalet utrikes födda i motsvarande åldrar beräknas samtidigt stiga med 370 000. Det slutliga utfallet för utrikes födda påverkas emellertid av vilken nivå nettoinvandringen når under perioden och den skattningen har visat sig vara mycket svår att göra med god träffsäkerhet, se vidare figur 6.

Figur 6. Befolkningsutveckling 1990-2030 i åldrarna 16-64 år, prognos perioden 2016-2030.

Källa: SCB

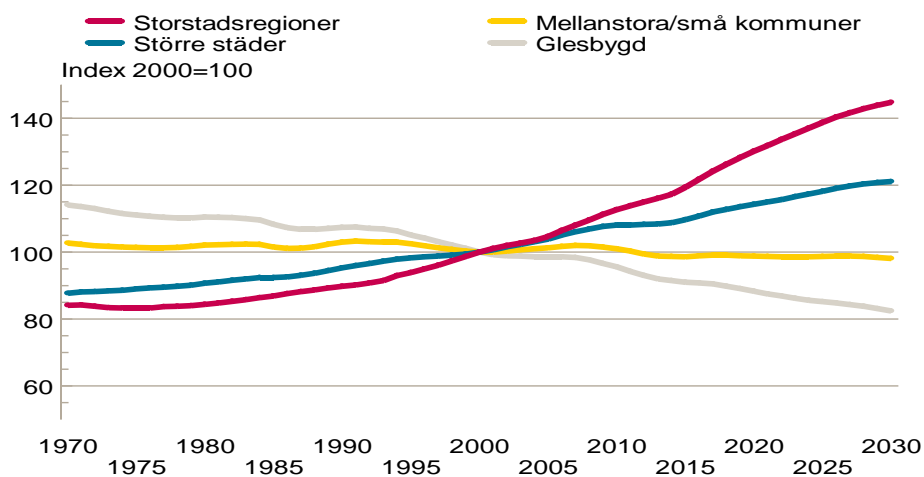
¹⁵ Enligt Sveriges officiella befolkningsstatistik, SCB.

Befolkningstillväxten tilltar i befolkningstäta regioner

Befolkningsutvecklingen över tid visar på en allt större regional koncentration till storstadsregionerna och till större städer. Befolkningskoncentrationen har tilltagit under 2000-talet sett för den totala befolkningen, se figur 7. Det är framför allt storstadsregionerna som ökat sin befolkning kraftigt¹⁶. Mellan 2000 och 2015 har uppgången varit stor eller ungefär 20 procent, vilket är en starkare befolkningstillväxt än under hela perioden 1970-2000. Takten i uppgången väntas tillta ytterligare under den närmaste 15-årsperioden. En liknande utvecklingsprocess sker också i större städer men på en lägre nivå.

Glesbygden uppvisar motsatt utveckling. Befolkningen började att falla i tilltagande takt under 1990-talet och den utvecklingen har fortsatt perioden 2000 till 2015. Trenden förutses bestå i oförändrad takt perioden 2015 till 2030. I mindre och medelstora kommuner har befolkningens storlek varit ungefär densamma perioden från 1970 till 2015. Under perioden 2015 till 2030 beräknas fortsatt oförändrad befolkning i den regionen.

Figur 7. Befolkningsutveckling i regionerna 1970-2030, samtliga åldrar, prognos perioden 2016-2030.

Källa: SCB

Regionala skillnaderna större för åldrarna 16-64 år

Det finns flera faktorer som får effekter på befolkningsutvecklingen i ett regionalt perspektiv. Påverkande faktorer är bland annat den pågående utvecklingen på arbetsmarknaden, nettoinvandringen och tillgången till högre utbildning. I ett längre perspektiv är en god tillgång på jobb på en differentierad arbetsmarknad med inslag av viktiga tillväxtbranscher en väsentlig drivkraft bakom befolkningsutvecklingen.

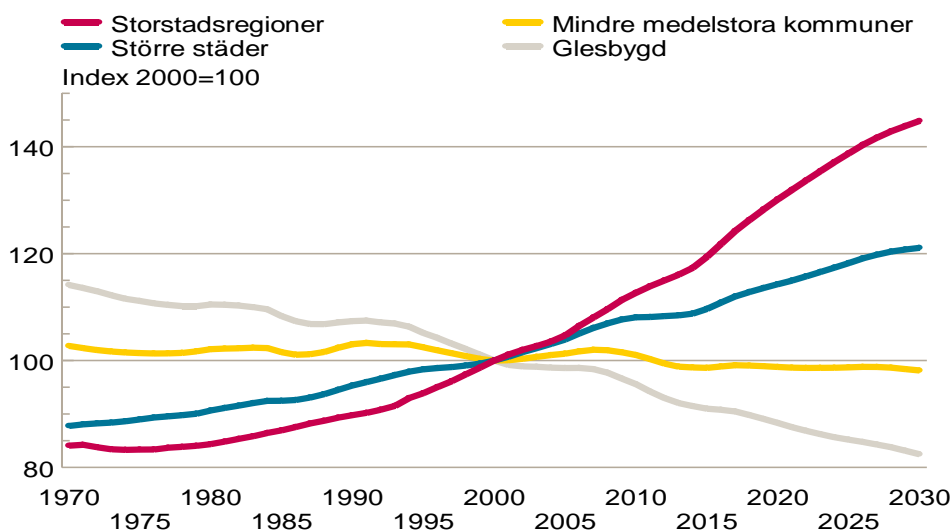
¹⁶ Sverige delas in i fyra regioner, de tre storstadsregionerna inklusive förorter, större städer inklusive förorter, mindre och medelstora kommuner och glesbygd. Indelningen baseras på SKL:s regionindelning.

Befolkningsökningen i åldrarna 16-64 år trappades upp i storstadsregionerna under 1990-talet och denna förstärkta trend har befasts. Från år 2000 till år 2015 har tillväxten uppgått till nästan 20 procent, vilket är i likhet med den totala befolkningen en större uppgång än för hela perioden 1970-2000. I större städer uppgick tillväxten till cirka 10 procent motsvarande tid.

I övriga delar av landet sjönk antalet personer i den arbetsföra befolkningen. I glesbygden uppgick nedgången till nästan 10 procent. Befolkningen i glesbygden har minskat under hela den studerade perioden från 1970, men nedgångstakten tilltog under 1990-talet och denna starkare trend bedöms bestå perioden 2016-2030. Den ökade nettoinvandringen under de senaste åren kan komma att bromsa den negativa utvecklingen något men det är trots allt mycket osäkert i vilken utsträckning dessa kommuner kan uppnå ett tillräckligt stort invandringstillskott över tid. För medelstora och mindre kommuner beräknas det ske fortsatt små förändringar under perioden 2016 till 2030, se figur 8.

I SCB:s nya befolkningsprognos 2016 bedöms antalet personer i åldrarna 16-64 år öka något snabbare perioden 2016-2030. Det medför fler i åldrarna 16-64 år vilket påverkar prognosen för de fyra regionerna. Med hänsyn till trender och tidigare utfall gynnar detta i mycket hög grad storstadsregioner och större städer. Den regionala problembilden kvarstår därmed.

Figur 8. Befolkningsutveckling 1970-2030 i åldrarna 16-64 år, prognos perioden 2016-2030 (index där år 2000 utgör basen).

Källa: SCB

Inrikes födda ökar endast i storstadsregionerna

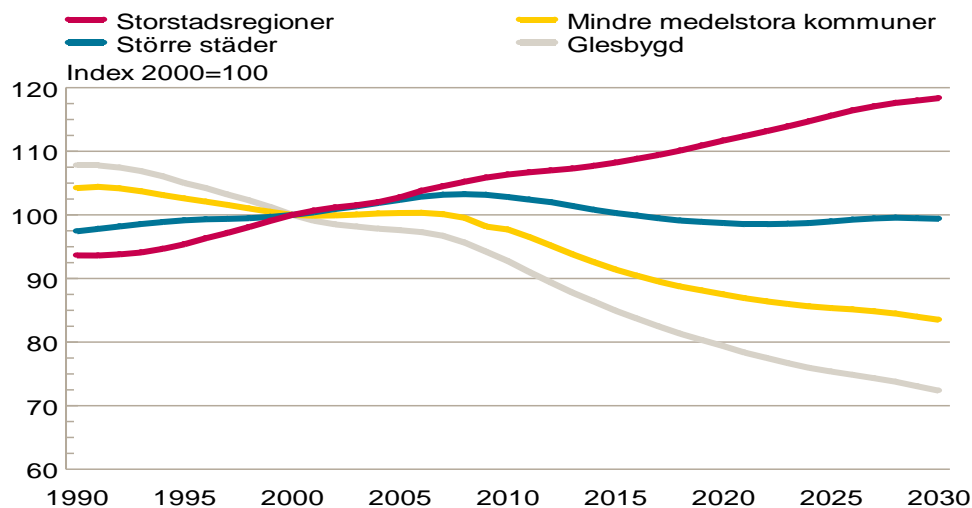
Antalet inrikes födda i åldrarna 16-64 år i befolkningen stiger stadigt i storstadsregionerna. Mellan åren 2000 och 2015 har uppgången nått 8 procent trots en minskning av gruppen i riket som helhet. Det är ungefär samma tillväxttakt som under 1990-talet, vilket är en oväntad utveckling. Tillskottet i storstadsregionerna har nämligen fortsatt i hög takt trots att

antalet personer i den inrikes födda befolkningen fallit sedan år 2008. Större städer uppvisar en likartad utveckling som riket med en ökning av den inrikes födda befolkningen till år 2008. Därefter har det skett en minskning i regionen som förutses fortsätta till år 2021, varefter det sker en svag ökning.

I övriga delar av landet har den inrikes födda befolkningen i åldrarna 16-64 år minskat sedan början på 1990-talet. Nedgångstakten har tilltagit efter 2008 och det väntas ske en fortsatt kraftig nedgång till år 2030. I medelstora och mindre kommuner beräknas befolkningstappet uppgå till cirka 17 procent perioden 2000 till 2030 och i glesbygden skattas nedgången till cirka 28 procent¹⁷.

Fördelas nettoinvandringen över landet på samma sätt som den gjort tidigare så kommer glesbygden att behöva öka nettotillskottet med tre till fyra gånger för att kompensera tappet av inrikes födda. Även medelstora och mindre kommuner behöver ett betydligt större nettotillskott av utrikes födda jämfört med tidigare.

Figur 9. Befolkningsutveckling inrikes födda 1970-2030 i åldrarna 16-64 år, prognos perioden 2016-2030 (index där år 2000 utgör basen).

Källa: SCB

Ökad befolkningskoncentration

Beskrivna trender visar att det sker en befolkningskoncentration till storstadsregioner och till de större städerna i landet. Takten i befolkningskoncentrationen visar sig ha tilltagit sedan 1990-talet. De tre storstadsregionerna har höjt sin befolkningsandel i åldrarna 16-64 år från 30 till 36 procent mellan åren 1970 och 2015. Samtidigt höjde de större städerna sin

¹⁷ Utifrån utfall 2000-2015 och prognos 2016-2030.

andel med två procentenheter till 33 procent. Befolkningstäta regioner svarade därmed för cirka 70 procent av den arbetsföra befolkningen i landet år 2015¹⁸.

Trenden mot ökad befolkningskoncentrationen bedöms fortsätta. År 2030 beräknas de befolkningstäta regionerna svara för 73 procent av den yrkesaktiva befolkningen. Glesbygden kommer att endast svara för endast 4 procent 2030, vilket kan jämföras med 5 procent år 2015 och 7 procent 1970. Mellanstora och små kommuner som 2015 stod för 26 procent bedöms svara för 23 procent 2030, vilket kan jämföras med 32 procent 1970.

¹⁸ Enligt den indelning av kommuner som används i denna rapport.

Arbetskraften

Stadig ökning av utbudet av arbetskraft

Utbudet av arbetskraft påverkas av befolkningens storlek och ålderssammansättning samt i vilken utsträckning personer väljer att delta i arbetskraften. Viktiga bakomliggande faktorer till arbetskraftens förändring är migration och vid vilken ålder inträde på och utträde från arbetsmarknaden sker.

Antalet personer i arbetskraften har ökat med cirka 440 000 personer perioden 1996 till 2015¹⁹. Det innebär en ökning med i genomsnitt cirka 23 000 personer per år. De bakomliggande demografiska faktorerna har förändrats under perioden. Under perioden 1996 till 2005 sjönk den demografiskt positiva effekten från den inrikes födda befolkningen. Efter år 2005 faller hela den positiva demografiska effekten på utrikes födda och den bilden består till år 2030.

Det är viktigt att det sker en stor utväxling från befolkningens förändring (i yrkesaktiva åldrar) till deltagande i arbetskraften. Sedan 2005 har utrikes föddas befolkningsökning medfört en betydande uppgång av arbetskraften. Den totala befolkningsökningen i åldrarna 16-64 år för utrikes födda, som uppgått till cirka 430 000 personer, har bidragit till att arbetskraften ökat med cirka 335 000 personer.

Sammantaget innebär detta att den utrikes födda befolkningen i åldrarna 16-64 år ökat med i genomsnitt 43 000 per år 2005 till 2015, vilket genererat en genomsnittlig ökning av arbetskraften med 34 000 per år.

Befolkningsförändringen för utrikes födda har genererat en uppgång av arbetskraften som är högre än förväntat, cirka 78 procent av befolkningsökningen. Andelen är oväntat hög och kan ställas i relation till den historiskt höga nettoinvandringen och att det i normalfallet tar relativt lång tid att etablera sig på arbetsmarknaden för personer som invandrat från annat land. Nettoinvandringen har som nämnts legat på en hög nivå sedan år 2006, eller på en dubbelt så hög nivå som det historiska genomsnittet.

Stark ökning av befolkning och arbetskraft i storstadsregionerna

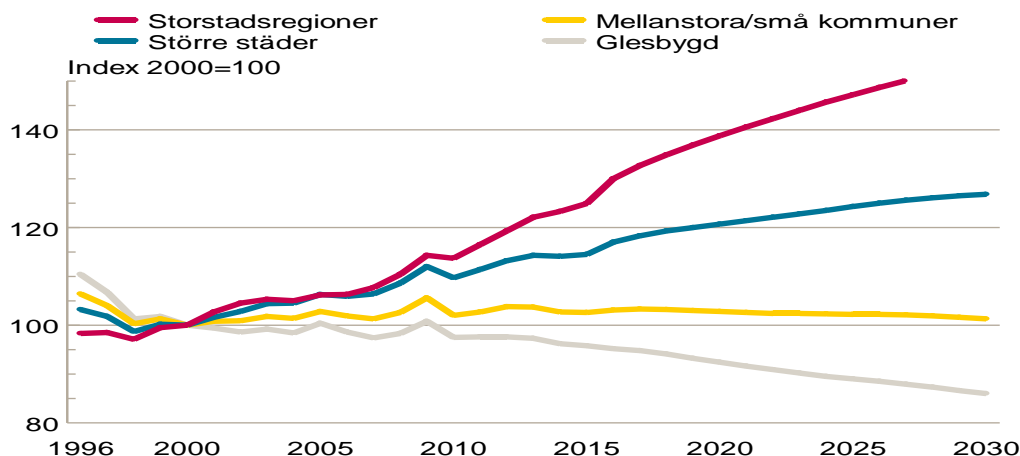
Arbetskraftens utveckling i de fyra studerade regionerna har ett starkt samband med befolkningsutvecklingen i de yrkesaktiva åldrarna. Storstadsregionerna har parallellt med stor befolkningsökning också haft en stor uppgång av arbetskraften sedan sekelskiftet. I genomsnitt har befolkningen (16-64 år) ökat med 27 000 personer samtidigt som antalet i arbetskraften stigit med cirka 26 000 per år perioden 2005 till 2015. Talen understryker att befolkningsökningens genomslag på arbetskraften har varit ovanligt kraftigt i storstadsregionerna. I större städer var bilden likartad. Befolkningsökningen uppgick till 11 000 samtidigt som arbetskraftens uppgång var lika stor.

I medelstora och mindre kommuner minskade befolkningen i arbetsföra åldrar med 4 000 personer per år och antalet personer i arbetskraften sjönk med 300 per år perioden 2005 till 2015. I glesbygden skedde en nedgång av befolkningen med drygt 2 000 personer per år medan antalet i arbetskraften sjönk med drygt 1 000 personer per år. Arbetskraftsutbudet har

¹⁹ Enligt registerbaserad arbetskraft.

således utvecklats bättre i samtliga fyra regioner ställt i relation till befolkningsförändringen (16-64 år). Detta är en väsentlig process på arbetsmarknaden som gör det möjligt att åstadkomma en god tillgång på arbetskraft som i sin tur underlättar ökningen av sysselsättningen i respektive region.

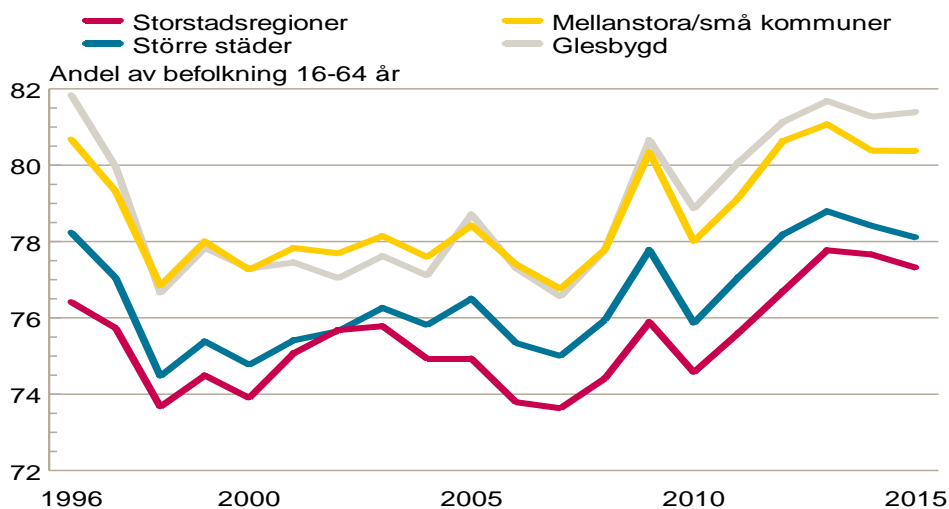
Figur 10. Arbetskraftens utveckling 1996-2030 i åldrarna 16-64 år i regionerna, demografisk framskrivning perioden 2016-2030, (index där år 2000 utgör basen).

Källa: SCB, Arbetsförmedlingen

Arbetskraftens utveckling i förhållande till befolkningen visar att arbetskraftsutbudet nyttjas i allt högre grad i samtliga regioner. Det kan visas genom det relativa arbetskraftstalet, se figur 11.

Figur 11. Relativa arbetskraftstalets utveckling 1996-2015 i åldrarna 16-64 år.

Källa: SCB, Arbetsförmedlingen

Arbetskraftsresurserna nyttjas i allt högre grad i glesbygden

Arbetskraftsdeltagandet har ökat i samtliga studerade regioner perioden 1996-2015. Ökningen av deltagandet i arbetskraften har framför allt inträffat under åren efter 2010. Den största ökningen har skett i glesbygden och där registreras också det högsta deltagandet i arbetskraften. Ett högt deltagande i arbetskraften registreras även i medelstora och mindre kommuner.

De lägsta nivåerna av arbetskraftsdeltagande registreras i större städer och storstadsregionerna. De främsta förklaringen till dessa regioners lägre arbetskraftstal är att en högre andel återfinns i studier samt att inflödet av nyanlända utrikes födda är högre. Det ska dock understrykas att arbetskraftsdeltagandet bland utrikes födda har ökat i både storstadsregionerna och i större städer sedan år 2010 och ligger på en högre nivå än i medelstora och mindre kommuner och i glesbygden.

Den demografiska framskrivningen av arbetskraften visar att stora delar av landet riskerar att tappa mark i fråga om sysselsättningsutveckling och ekonomisk tillväxt i förhållande till andra delar av landet. Detta genom en minskad inrikes född befolkning och att tillskottet av utrikes födda inte kan kompensera det bortfallet. En första förutsättning för att upprätthålla en god sysselsättningstillväxt är att tillgången på arbetskraft ökar över tid. Det finns två vägar att öka arbetskraften. Den ena är att befolkningen i arbetsföra åldrar stiger och den andra är att deltagandet i arbetskraften ökar inom ramen för den befintliga befolkningen.

SCB:s befolkningsframskrivning visar att utvecklingen med största sannolikhet kommer att bli svagare i kommuner utanför storstadsregioner och större städer. Därmed ökar betydelsen av att arbetskraftsdeltagandet stiger inom dessa regioner för att de inte ska halka efter jämfört med befolkningstäta regioner. De befintliga arbetskraftsresurserna behöver nyttjas allt effektivare. Arbetskraftsdeltagandet i mindre befolkningstäta regioner har också ökat betydligt hittills under 2000-talet och den utvecklingen behöver fortsätta. Det finns fortfarande outnyttjade potentialer att öka deltagandet i arbetskraften.

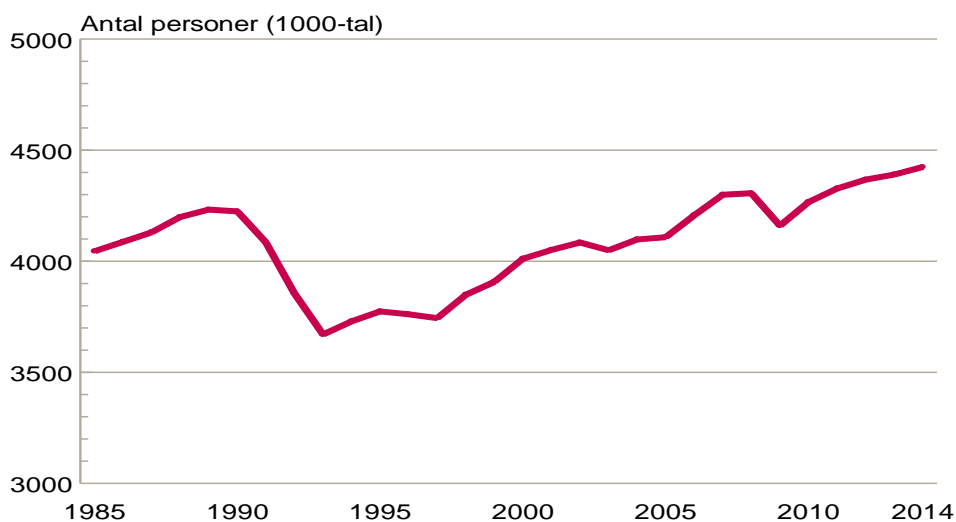
Sysselsättningen

Gynnsam sysselsättningsutveckling sedan början av 1990-talet

Sysselsättningen påverkas inte bara av konjunktur och ekonomisk tillväxt, politiska prioriteringar utan även av befolkningens storlek och ålderssammansättning samt i vilken utsträckning personer väljer att delta i arbetskraften. Sysselsättningen föll kraftigt i början på 1990-talet i samband med den ekonomiska krisen efter en stadig uppgång under flera årtionden. Vid mitten av 1990-talet steg återigen sysselsättningen och därefter har utvecklingen varit positiv med undantag av finanskrisen åren 2009 och 2010.

Antalet sysselsatta ökade med drygt 660 000 personer perioden 1996 till 2014, vilket innebär en uppgång med i genomsnitt 37 000 personer per år. De demografiska förutsättningarna har som nämnts förändrats under loppet av den perioden. Inrikes föddas bidrag till sysselsättningsökningen har avtagit eftersom de efter 2008 minskar i den arbetsföra befolkningen.

Figur 12. Sysselsättningsutveckling i regionerna perioden 1985-2014 för åldrarna 16-64 år.

Källa: SCB (RAMS), Arbetsförmedlingen

Nästan 230 000 fler utrikes födda i sysselsättning 2005-2014

Under perioden 2005-2014 ökade befolkningen med 440 000 personer, vilken skapade förutsättningar för att sysselsättningen kunde öka med 316 000 personer. Det innebär en utväxling från befolkningsökning till sysselsättning med 72,3 procent.

Det är den utrikes födda befolkningen som står bakom mycket av sysselsättningstillväxten. Befolkningsökningen i åldrarna 16-64 år för utrikes födda, som uppgått till knappt 360 000 personer, har bidragit till att sysselsättningen ökat med nästan 230 000 personer. Det betyder att befolkningsökningen genererat en utväxling i sysselsättning bland utrikes födda

på 63,5 procent, vilket är en högre andel än den befintliga förvärvsgraden bland utrikes födda.

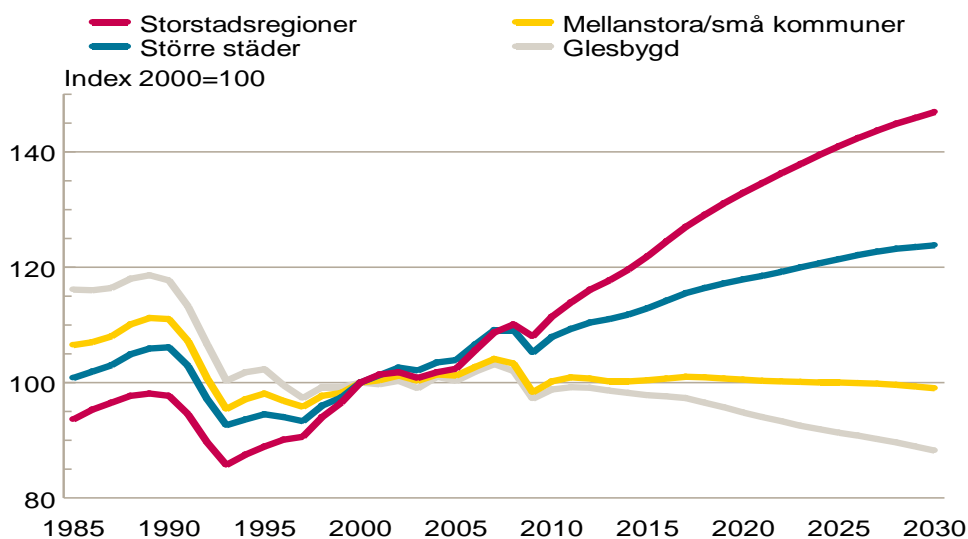
Det innebär att den utrikes födda befolkningen i åldrarna 16-64 år har ökat med i genomsnitt 40 000 per år, vilken genererat en genomsnittlig ökning av sysselsättningen med 25 000 per år perioden 2005 till 2014.

Klart störst sysselsättningsuppgång i storstadsregioner

Sysselsättningsutvecklingen de senaste 30 åren visar på stora regionala skillnader. Sysselsättningen har uppvisat den trendmässigt starkaste ökningen i storstadsregionerna. Uppgången från sekelskiftet till 2014 uppgick till hela 20 procent. I större städer var ökningen under samma tid 12 procent. I medelstora och mindre kommuner låg nivån ungefär oförändrad medan det skedde en minskning med cirka 2 procent i glesbygden.

Dessa trender kan komma att bestå framöver eller till och med förstärkas. Om förvärvsgraden för 2014 hålls konstant i respektive åldersklass så kommer sysselsättningen att öka i fortsatt stor omfattning i både storstadsregionerna och i större städer mellan 2015 och 2030. Styrkan i den demografiska förändringen påverkas främst av nettoinvandringens storlek. I glesbygden riskerar sysselsättningen att minska allt tydligare fram till år 2030 om inte den utrikes födda befolkningen ökar mer än förväntat samtidigt som förvärvsgraden stiger.

Figur 13. Sysselsättningsutveckling i regionerna perioden 1985-2030 i åldrarna 16-64 år, demografisk framskrivning perioden 2015-2030, (index där år 2000 utgör basen).

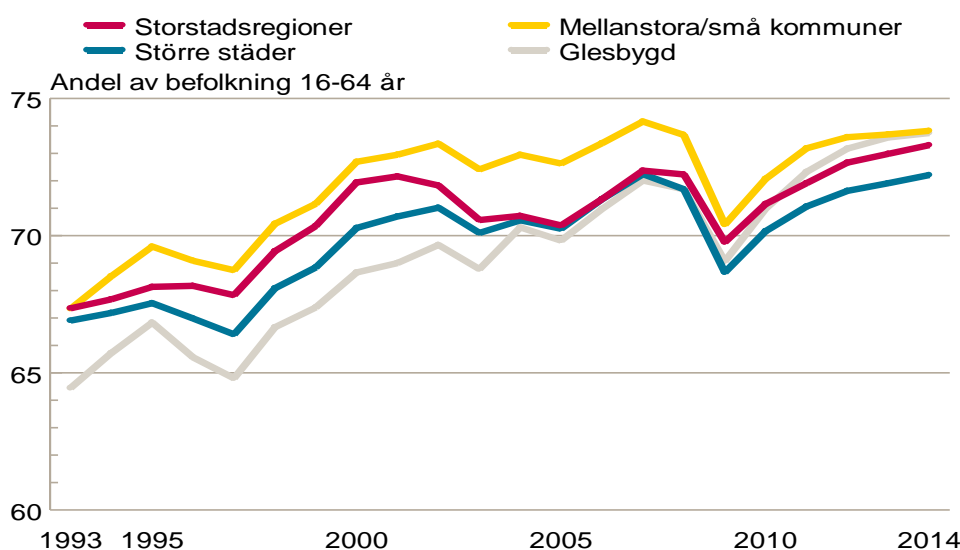
Källa: SCB (RAMS), Arbetsförmedlingen

Förvärvsgraden har jämnats ut mellan regioner

I storstadsregionerna uppgick sysselsättningsuppgången till i genomsnitt cirka 25 000 personer per år samtidigt som befolkningen 16-64 år ökade med 26 000 personer per år under perioden 2005-2014. Talen bekräftar att befolkningsökningen har bidragit till en oväntad stort genomslag på sysselsättningen i regionen i likhet med i riket. I större städer var motsvarande tal 11 000 respektive 10 000 personer per år. I medelstora städer minskade antalet personer i befolkningen med 5 000 personer samtidigt som antalet personer i sysselsättning sjönk med 1 000 per år. I glesbygden minskade befolkningen med drygt 2 000 personer medan antalet i sysselsättningen sjönk med 500.

Den gynnsamma utvecklingen av sysselsättningen i förhållande till befolkningsförändringen innebär att den totala förvärvsgraden steg i samtliga fyra regioner perioden 1993 till 2014. Andelen har också under senare år jämnats ut mellan regionerna. Förvärvsgraden har varit högst i medelstora och mindre kommuner under hela perioden 1993-2014. Den kraftigaste ökningen av förvärvsgraden sedan 1993 har skett i glesbygden och förvärvsgraden nådde år 2014 en lika hög nivå som den i medelstora och mindre kommuner, se figur 14.

Figur 14. Förvärvsgrad i regionerna perioden 1993-2014 i åldrarna 16-64 år.

Källa: SCB (RAMS), Arbetsförmedlingen

Lägst förvärvsgrad i storstadsregionerna och i större städer

Förvärvsgraden ligger något lägre i storstadsregionerna och i större städer än i övriga delar av landet, vilket kan förefalla överraskande mot bakgrund av stark ekonomisk tillväxt och gynnsam sysselsättningsutveckling. Anledningen till den lägre nivån är hög nettoinvandring och en högre andel av befolkningen som deltar i studier. Det ska dock understrykas att större städer och i synnerhet storstadsregionerna sysselsätter en betydligt högre andel av den utrikes födda befolkningen än övriga regioner.

Könsmässiga skillnader i sysselsättningsgrad

Den främsta orsaken till att förvärvsgraden stigit i regionerna sedan början av 1990-talet är att en ökad andel inrikes födda kvinnor förvärvsarbetar. Förvärvsgraden bland inrikes födda män har varit bestående hög i samtliga regioner under perioden och det finns sannolikt ingen större potential att ytterligare öka förvärvsgraden bland män.

Utöver detta har andelen utrikes födda män som förvärvsarbetar ökat i storstadsregionerna och i större städer, vilket inneburit att dessa regioners totala förvärvsgrad (inrikes + utrikes födda) närmast sig nivån i övriga delar av landet.

Männens förvärvsgrad har legat fortsatt högre än kvinnornas inom samtliga regioner förutom i glesbygden under perioden 1993 till 2014. Skillnaden i nivå år 2014 varierade från 0,5 procentenheter i glesbygden till 2,7 procentenheter i medelstora och mindre kommuner.

Bland utrikes födda är de könsmässiga skillnaderna betydligt större inom samtliga regioner förutom i glesbygden. Skillnaden i nivå ligger på drygt 5 procentenheter i storstadsregionerna, 4 procentenheter i medelstora och mindre kommuner medan det omvända råder i glesbygden. I glesbygden har utrikes födda kvinnor 5 procentenheters högre förvärvsgrad än män, 50 procent mot 45 procent. Det ska dock understrykas att förvärvsgraderna bland utrikes födda trots allt är låga för båda könen i glesbygden och att den ligger betydligt lägre jämfört med övriga tre regioner.

Den utrikes födda befolkningen i arbetsföra åldrar ökade med i genomsnitt 18 000 personer per år under perioden 2005 till 2014 i storstadsregionerna. Detta skapade förutsättningar för en ökning av sysselsättningen i den befolkningsgruppen med 14 000 personer. Det innebär att utrikes födda stod för mer än hälften av den totala sysselsättningsökningen i storstadsregionerna.

I större städer ökade den utrikesfödda befolkningen med 13 000 och sysselsättningen med 8 000 personer per år. Det betyder att utrikes födda även i den regionen stod för mer än hälften av de totala sysselsättningsökningen.

I mindre och medelstora kommuner var förhållandet 8 000 och 3 000 personer och i glesbygden drygt 1 000 och 500 personer (i genomsnitt per år). I de två sistnämnda regionerna bidrog utrikes födda till ökad sysselsättning i en utveckling då sysselsättningen föll bland inrikes födda. Dessa tal visar att förvärvsgraden bland utrikes födda ökat i storstadsregioner och i större städer medan den minskat i mindre och medelstora kommuner och i glesbygden sedan år 2005.

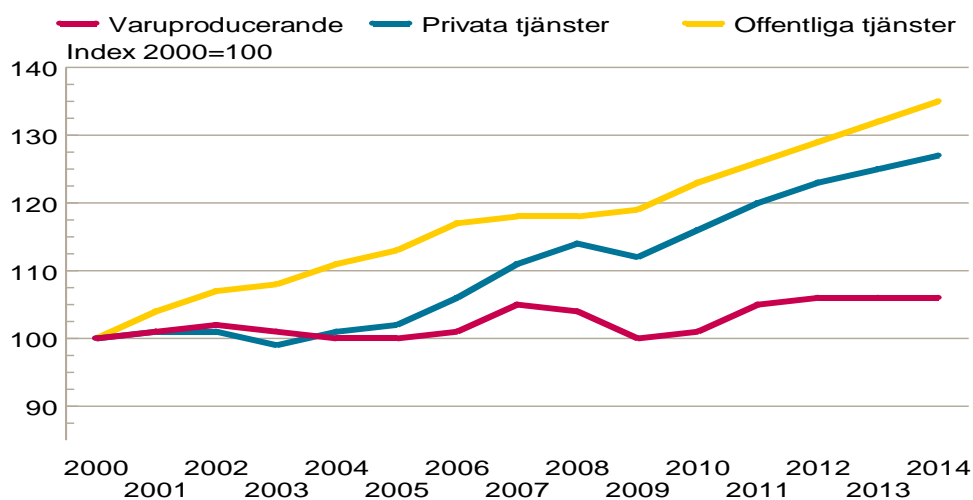
Nya jobb i tjänstesektorerna i samtliga regioner

I storstadsregionerna tillkommer jobb i stor skala inom tjänstesektorerna enligt RAMS²⁰. Sysselsättningen inom de varuproducerande sektorerna har ökat något sedan sekelskiftet men i betydligt lägre grad i jämförelse med de båda tjänstesektorerna (privata och offentliga). Sysselsättningsutvecklingen i storstadsregionerna inom de olika sektorerna skiljer sig en del från andra regioner. Men en gemensam nämnare mellan regionerna är att tjänstesektorerna växer, men styrkan i tillväxten varierar betydligt mellan regionerna.

²⁰ Regional arbetsmarknadsstatistik, SCB.

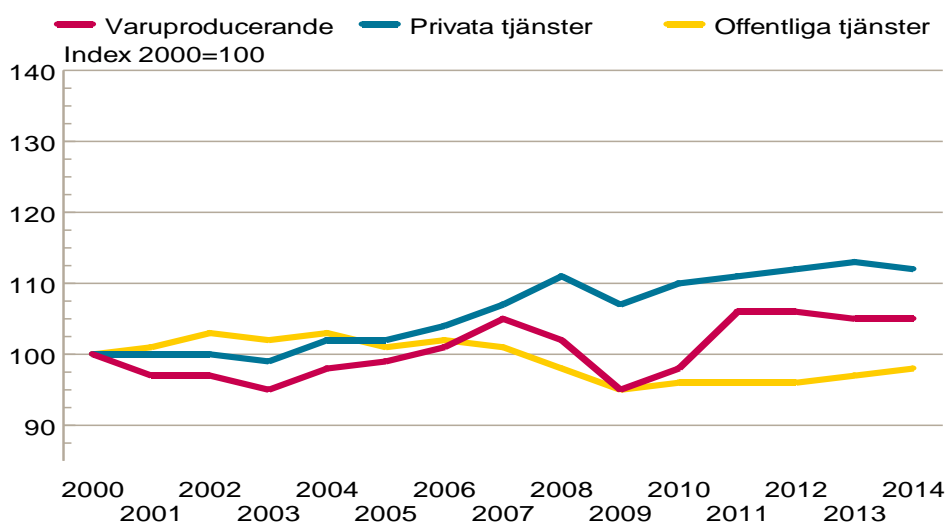
Större städer har den starkaste utvecklingen inom tjänstesektorerna näst efter storstadsregionerna. Medelstora och mindre kommuner har även haft en god utveckling av sysselsättningen inom nämnda sektorer men har samtidigt redovisat en minskad sysselsättning inom de varuproducerande sektorerna. Glesbygden har haft en mer begränsad ökning av sysselsättningen inom de privata sektorerna med fått vidkännas en minskad sysselsättning inom offentlig sektor.

Figur 15. Sysselsättningsutveckling i storstadsregionerna inom olika sektorer perioden 2000-2014.

Källa: SCB (RAMS), Arbetsförmedlingen

Figur 16. Sysselsättningsutveckling i glesbygd inom olika sektorer perioden 2000-2014.

Källa: SCB (RAMS), Arbetsförmedlingen

Utrikes födda driver på sysselsättningstillväxten

Den sysselsättningsökning som skett hittills under 2000-talet inom de redovisade näringarna har till stor del bestått av utrikes födda. För privat tjänstesektor stod utrikes födda för närmare 50 procent av sysselsättningsökningen i storstadsregionerna²¹. I glesbygden var motsvarande andel 44 procent. I större städer och medelstora och mindre kommuner låg andelarna på strax under 40 procent.

Inom offentlig sektor har tillskottet av utrikes födda haft en än större betydelse än inom privata näringslivet. Utrikes föddas bidrag till den offentliga sysselsättningen steg under loppet av perioden inom samtliga regioner (2000-2014). I mindre och medelstora städer bidrog utrikes födda med närmare 90 procent av sysselsättningsökningen. I glesbygden ökade antalet sysselsatta utrikes födda inom offentlig sektor trots att den totala sysselsättningen minskade inom sektorn. I storstadsregionerna och i större städer var motsvarande andel drygt 50 procent.

Den pågående näringsutvecklingen visar att utrikes föddas betydelse för att öka sysselsättningen regionalt blir allt viktigare framöver och det gäller inte minst för offentlig sektor. För att upprätthålla servicen inom offentlig sektor i glesbygden samt medelstora och mindre kommuner blir tillgången på utrikes född arbetskraft näst intill avgörande under de kommande årtiondena.

Det vanligaste yrkesområdet bland utrikes födda kvinnor är vård och omsorg. En relativt stor andel kvinnor jobbar inom försäljning, restaurang samt inom yrken som inte ställer några särskilda krav på utbildning, till exempel lokalvårdare och restaurangbiträden. De vanligaste yrkesområdena bland utrikes födda män är fordonsförare, vård och omsorg, bygg- och hantverksyrken, data, teknik samt yrken som inte ställer krav på särskild utbildning. Den beskrivna könsmissiga yrkesstrukturerna är i stora drag gemensam oavsett region. Yrkeskoncentrationen är betydligt större bland kvinnor än män, både bland utrikes och inrikes födda, men i synnerhet bland utrikes födda kvinnor.

Tabell 1. Vanligaste yrken för utrikes och inrikes födda, kön, sorterat på tio största yrken.

Utrikes kvinnor	Utrikes män	Inrikes kvinnor	Inrikes män
Vård och omsorg	Fordonsförare	Vård och omsorg	Säljare inköpare
Lokalvårdare	Vård och omsorg	Försäljare detaljhandel	Byggnadsarbetare
Försäljare detaljhandel	Byggnadsarbetare	Förskollärare	Ingenjörer/tekniker
Restaurangbiträden	Lokalvårdare	Säljare inköpare	Byggnadshantverkare
Sjukvårdsspecialister	Restaurangbiträden	Sjuksköterskor	Fordonsförare
Sjuksköterskor	Försäljare detaljhandel	Kontorsbiträden	Försäljare detaljhandel
Förskollärare	Restaurangpersonal	Företagsekonomer	Dataspecialister
Grundskollärare	Datapersonal	Grundskollärare	Vård och omsorg
Restaurangpersonal	Ingenjörer/tekniker	Redovisningsekonomer	Civilingenjörer
Säljare inköpare	Byggnadshantverkare	Redovisningsassistenter	Maskin/motorreparatörer

²¹ Uppgifterna avser 2013.

Tillflödet av arbetskraft täcker inte behoven utanför storstadsområden

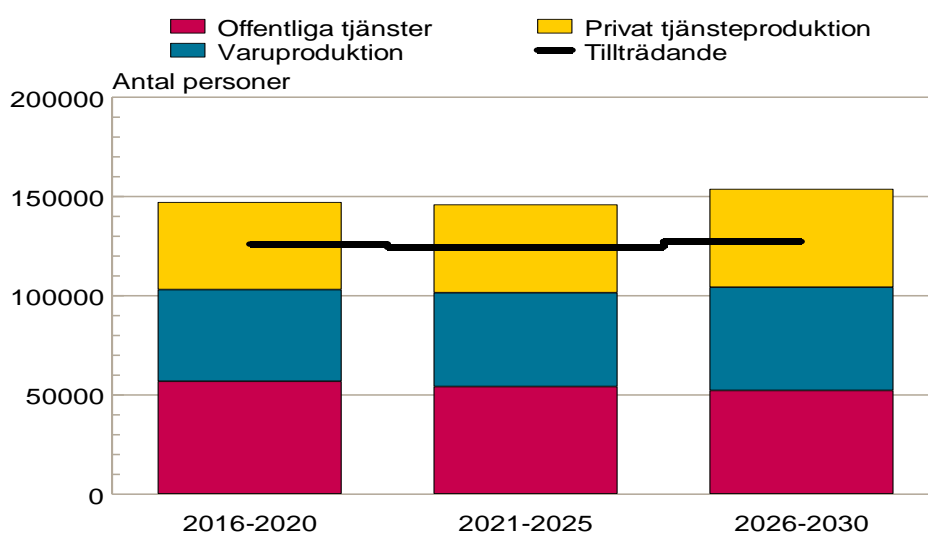
Det är intressant att rikta blickarna mot framtiden när det gäller möjligheten att matcha arbetskraftsutbudet med efterfrågan av arbetskraft inom olika sektorer. Ett enkelt sätt att studera arbetskraftstillgång i förhållande till delar av den möjliga efterfrågan är att visualisera balansen mellan åldersavgångar inom sektorerna i förhållande till tillflödet av ny arbetskraft på arbetsmarknaden i respektive region²².

I storstadsregionerna och i större städer kommer tillflödet av arbetskraft att bli betydligt större än åldersavgångarna inom sektorerna tillsammans, vilket skapar utrymme för en fortsatt stark tillväxt av sysselsättningen. Däremot är bilden den omvända i medelstora och mindre kommuner och i glesbygden. Tillflödet av ny arbetskraft är för litet för att täcka de åldersavgångar som uppstår under perioden 2016 till 2030.

Slutsatsen blir också den att det kommer att bli mycket svårt att åstadkomma en uthållig ökning av sysselsättningen på 15 års sikt i mindre befolkningstäta regioner. På kort sikt finns en arbetskraftsbuffert bland de arbetslösa och genom att deltagandet i arbetskraften kan bli högre. Men den kanske största utmaningen av alla är att den framtida efterfrågan på arbetskraft till stor del finns inom delar av offentlig sektor där tillgången på utbildad arbetskraft redan idag är begränsad. Inom vissa av dessa yrken kommer efterfrågan på arbetskraft att öka ytterligare mycket kraftigt.

Som framgår av tidigare beskrivningar har utvecklingen mot ett effektivare nyttjande av arbetskraftsresurserna pågått under en tid, och den centrala frågan är hur stora outnyttjade arbetskraftsresurser som fortfarande står till buds.

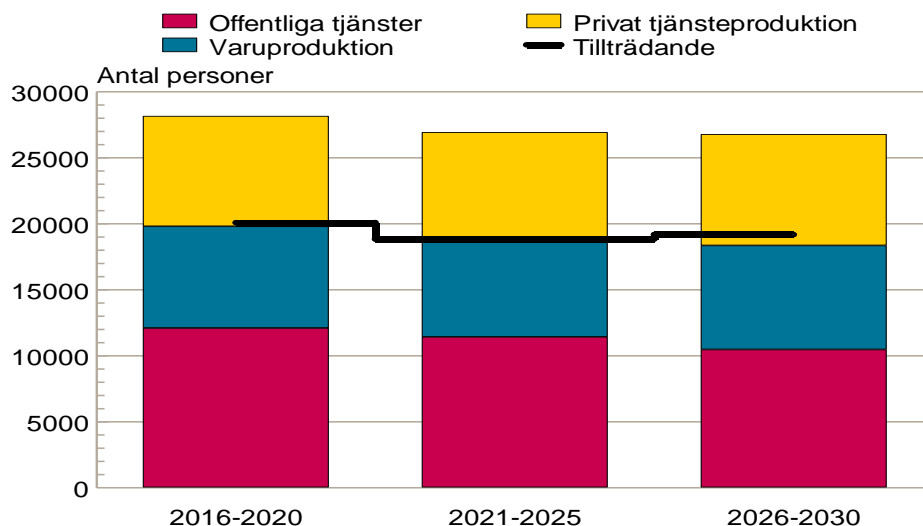
Figur 17. Åldersavgångar inom sektorer och tillträdande på arbetsmarknaden inom medelstora och mindre kommuner, perioden 2016-2030.

Källa: SCB (RAMS), Arbetsförmedlingen

²² Balansmättet täcker inte in en expansion av sysselsättningen inom sektorerna.

Figur 18. Åldersavgångar inom sektorer och tillträdande på arbetsmarknaden inom glesbygd, perioden 2016-2030.

Källa: SCB (RAMS), Arbetsförmedlingen

Nyttjandet av arbetskraftsresurserna behöver öka

Nyttjandet av arbetskraftsresurserna behöver öka i regionerna. Detta gäller i synnerhet i medelstora och mindre kommuner samt i glesbygden. Den största potentialen för att öka arbetskraftstillgången finns bland utrikes födda och bland personer som har kort utbildning. Som framgått ovan ligger förvärvsgraden bland utrikes födda på endast runt 50 procent i medelstora och mindre kommuner och i glesbygden.

Förvärvsgraden är lägst bland personer med högst förgymnasial utbildning. Andelen förvärvsarbetande med den utbildningsnivån ställt mot befolkningen (16-64 år med högst förgymnasial utbildning) låg år 2014 på endast mellan 40 och 50 procent.

För utrikes födda med högst förgymnasial utbildning var motsvarande andel ännu lägre, eller mellan 32 och 36 procent beroende på region. I storstadsregionerna låg andelen på drygt 40 procent. För inrikes födda med högst förgymnasial utbildning uppgick förvärvsgraden till mellan 43 och 46 procent fränsett i medelstora och mindre kommuner där nivån uppgick till 50 procent.

Den låga förvärvsgraden visar att personer med högst förgymnasial utbildning har generellt svårt att komma i jobb oavsett etnicitet och region. Tidigare studier som Arbetsförmedlingen gjort har visat att den maximala förvärvsgraden för utrikes födda med högst förgymnasial utbildning endast når cirka 50 procent efter lång vistelsetid i landet.²³

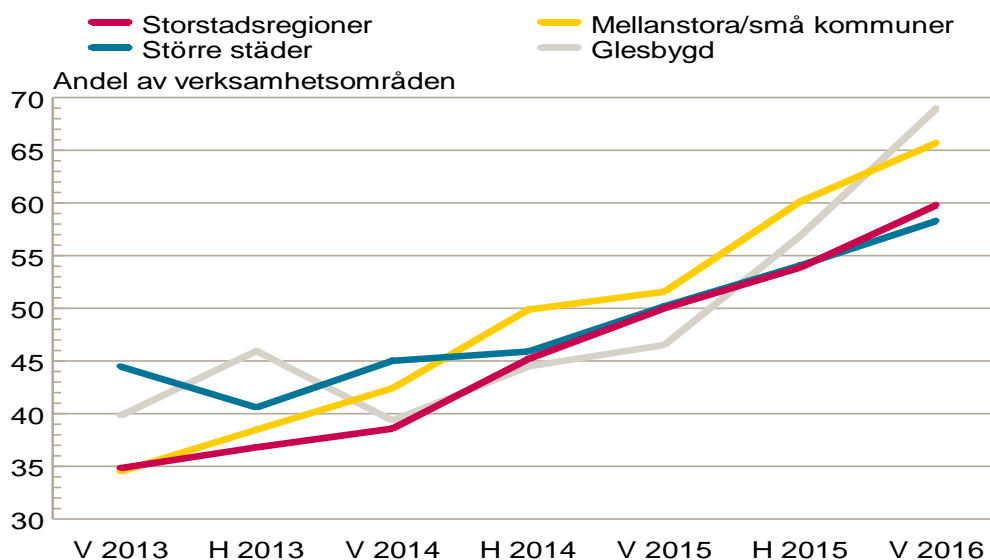
²³ Rapport från Arbetsförmedlingen 2015, Nettoinvandring, sysselsättning och arbetskraft.

Kvinnor med högst förgymnasial utbildning har genomgående lägre förvärvsgrad än män med samma utbildningsnivå oavsett region, vilket gäller både inrikes födda och utrikes födda. Lägst förvärvsgrad finns bland utrikes födda kvinnor som är förgymnasialt utbildade och som bor i större städer, med en nivå på endast 30 procent. Nivån ligger något högre i medelstora och mindre kommuner samt i glesbygden. Ska den arbetsföra befolkningen med denna utbildningsnivå kunna bli ett mer betydelsefullt tillskott på den framtida arbetsmarknaden behövs en uppgradering av dessa personers utbildningsnivå.

Bristen på arbetskraft ökar stadigt inom offentlig sektor

Bristen på arbetskraft är omfattande inom offentlig sektor. Tillgången på utbildade inom läraryrken och inom yrken tillhörande sjukvård och omsorg är mycket knapp i samtliga regioner. En övervägande del av alla verksamhetsområden inom sektorn har vid Arbetsförmedlingens intervjuer uppgivit att de upplever brist på utbildade vid rekryteringar²⁴. Den största bristen på utbildad arbetskraft återfinns i glesbygden följt av medelstora och mindre kommuner, se figur 19. Bristen på utbildad arbetskraft har också ökat snabbare i dessa regioner än i övriga delar av landet. Bristen på utbildade är stor även i storstadsregionerna och i större städer. De kommunala och landstingskommunala verksamheterna har svårt att fylla vakanser och expandera verksamheter i den omfattning de önskar. Den bilden kommer att bli allt tydligare under de kommande åren. Det kommer att bli en mycket stor utmaning att upprätthålla den offentliga servicen regionalt/lokalt på lång sikt ur både ett ekonomiskt och ett arbetskraftsmässigt perspektiv.

Figur 19. Brist på arbetskraft inom offentlig sektor, perioden våren 2013-våren 2016.

Källa: Arbetsförmedlingen

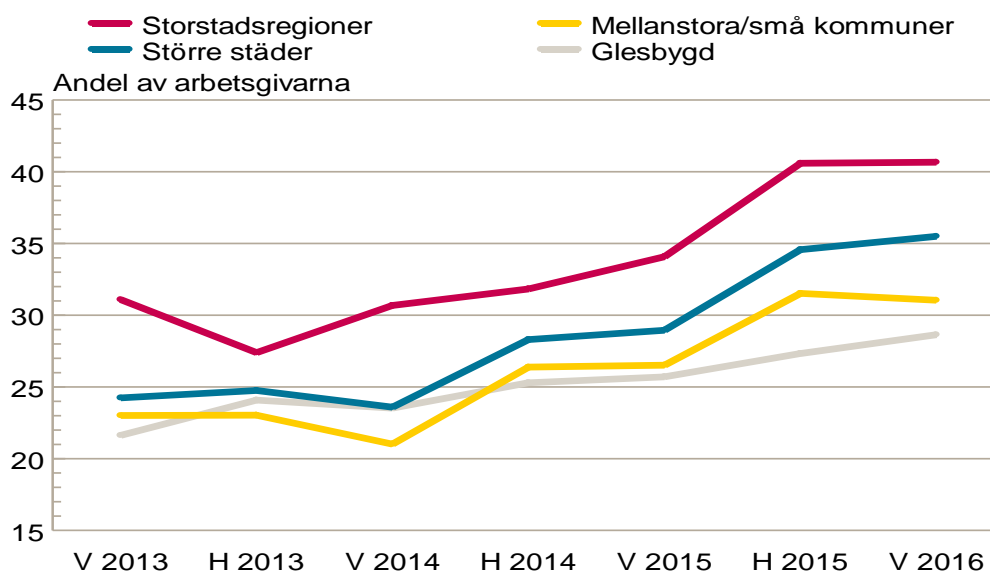
²⁴ Arbetsförmedlingens intervjuundersökning till offentliga arbetsgivare våren 2016, oviktade tal.

Inom det privata näringslivet är inte bristen på arbetskraft lika framträdande både sektors mässigt och regionalt. Det finns normalt ett starkt samband mellan efterfrågan på arbetskraft och bristen på arbetskraft. En ökad efterfrågan innebär vanligtvis en stigande brist. Med hänsyn till att efterfrågan på arbetskraft ökat kraftigt och är starkare än på flera årtionden så ligger nivån över bristen på arbetskraft lägre än förväntat. Bristen på arbetskraft är dock på väg att öka och det kommer att bli svårare i allt fler kommuner att besätta uppkomna vakanser inom privata näringslivet.

Det föreligger skillnader i nivå och i förändringstakt rörande bristtalen mellan regioner för arbetsgivare inom privata näringslivet. Den högsta bristen på arbetskraft har redovisats från storstadsregionerna där drygt 40 procent av arbetsgivarna uppgav att de haft svårt att finna den arbetskraft de söker²⁵. Det kan jämföras med 34 respektive 31 procent ett och två år tidigare. Förändringstakten i bristtalen är inte lika stor i större städer. I större städer ökade bristtalet från 24 procent våren 2014 sedan via 29 våren 2015 till 35 procent våren 2016.

I medelstora och mindre kommuner var motsvarande utveckling 21, 27 och 31 procent. I glesbygden uppgick talen till 23, 26 och 29 procent, vilket visar att bristen på arbetskraft inom det privata näringslivet har uppvisat en lägre ökningstakt i de regionerna jämfört med befolkningstätare regioner.

Figur 20. Brist på arbetskraft inom privat näringsliv, perioden våren 2013-våren 2016.

Källa: Arbetsförmedlingen

²⁵ Arbetsförmedlingens intervjuundersökning privata arbetsgivare våren 2016, oviktade tal.

Arbetslösheten

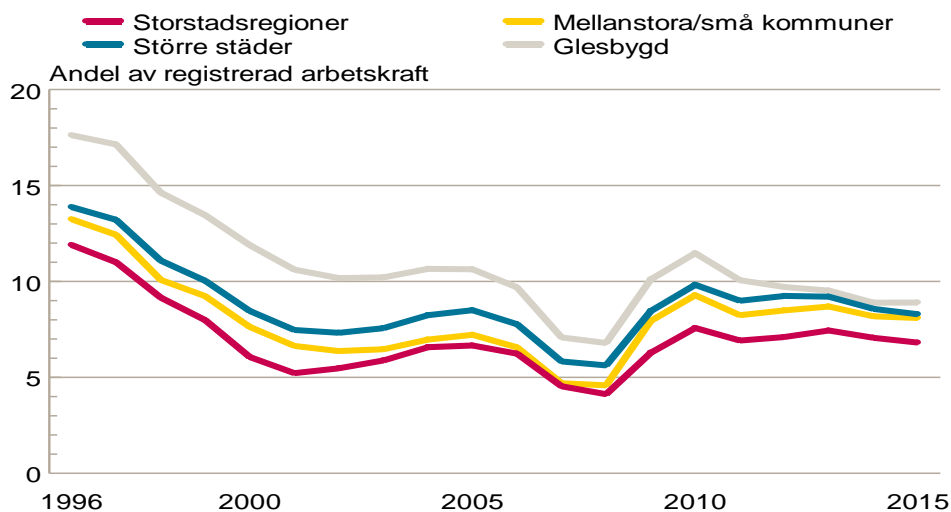
Arbetslöshetsnivån har jämnats ut mellan regioner

Antalet inskrivna arbetslösa vid Arbetsförmedlingen uppgick till 371 000 personer år 2015 vilket var 8 000 färre än år 2014²⁶. Antalet arbetslösa minskade för såväl män som kvinnor under året.

Antalet inskrivna arbetslösa utrikes födda ökade med drygt 14 000 mellan 2014 och 2015 till att omfatta 178 000 personer. Arbetslösheten bland utrikes födda i förhållande till arbetskraften har mot den bakgrunden ökat något. Arbetslösheten sjönk bland inrikes födda under samma tid, från 216 000 till 193 000 personer. Det innebär att arbetslösheten föll till en än lägre låg nivå i förhållande till arbetskraften, den lägsta sedan 2008.

Arbetslösheten har minskat i samtliga regioner sedan år 2010. Den största nedgången har skett i glesbygden där nivån sjönk från 11,5 procent till 8,9 procent år 2015. Den minsta förändringen skedde i storstadsregionerna där nivån sjönk från 7,6 till 6,8 procent år 2015. Kurvorna i figur 21 visar att de regionala skillnaderna jämnats ut mellan de fyra regionerna under de senaste åren.

Figur 21. Inskrivna arbetslösa i åldrarna 16-64 år, perioden 1996-2015.

Källa: SCB, Arbetsförmedlingen

Arbetslöshetsnivån för män är högst i glesbygden

Arbetslösheten är högre bland män än bland kvinnor i samtliga regioner. Arbetslösheten låg på 10,0 procent bland män som andel av arbetskraften i glesbygden år 2015, vilket kan

²⁶ I avsnittet beskrivs arbetslösheten utifrån inskrivna arbetslösa vid Arbetsförmedlingen, det vill säga öppet arbetslösa och deltagare i program med aktivitetsstöd.

jämföras med 7,1 procent i storstadsregionerna. I glesbygden minskade arbetslösheten bland män under åren strax efter finanskrisen men därefter har nivån förändrats marginellt. Arbetslöshetsnivån bland män var även hög eller mellan 8,5 och 9 procent i större städer och i medelstora och mindre kommuner (år 2015).

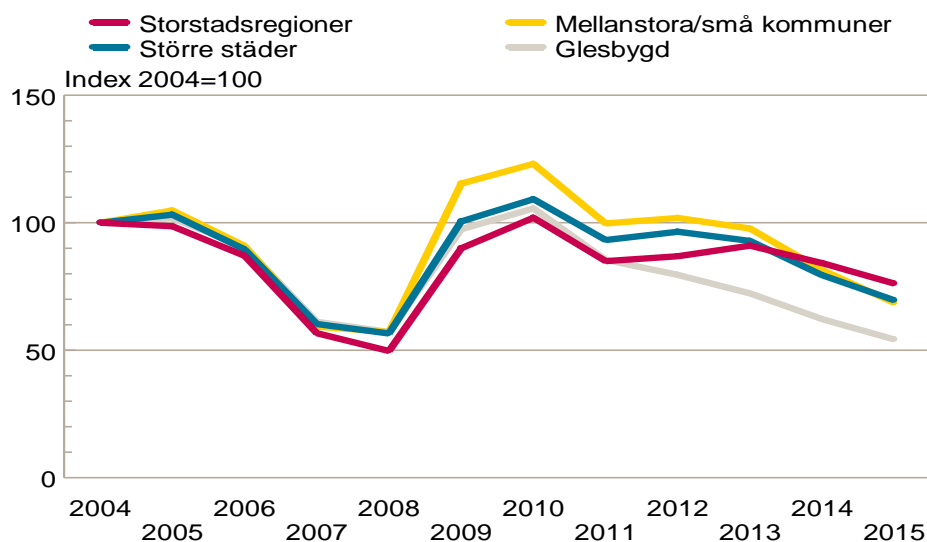
För kvinnor råder små skillnader i arbetslöshetsnivå mellan regioner, betydligt mindre differenser än för män. Den lägsta nivån återfanns i storstadsregionerna med 6,5 procent och den högsta i glesbygden med 7,7 procent. Större städer redovisade 7,6 procent och medelstora och mindre kommuner 7,5 procent. Den lägre nivån bland kvinnor beror på högre andel sjukskrivna och att lägre andel kvinnor deltar i arbetskraften.

Tillgången på utbildad arbetskraft minskar

Ett sätt att få en uppfattning om tillgången på utbildad arbetskraft som relativt snabbt kan komma ut i ett arbete är att redovisa utvecklingen av antalet arbetslösa som inte tillhör någon grupp med utsatt ställning. Antalet som tillhör denna kategori har minskat betydligt sedan år 2010 i samtliga regioner.

Den kraftigaste nedgången har skett i glesbygden där antalet arbetslösa ungefär halverats på fem år. En stor minskning har även skett i medelstora och mindre kommuner. Dessa förändringar indikerar att efterfrågan på arbetskraft varit god men också på att arbetskraftstillgången krymper snabbast i glesbygd och i medelstora och mindre kommuner.

Figur 22. Inskrivna arbetslösa som inte tillhör någon grupp med utsatt ställning, 16-64 år, perioden 2004-2015.

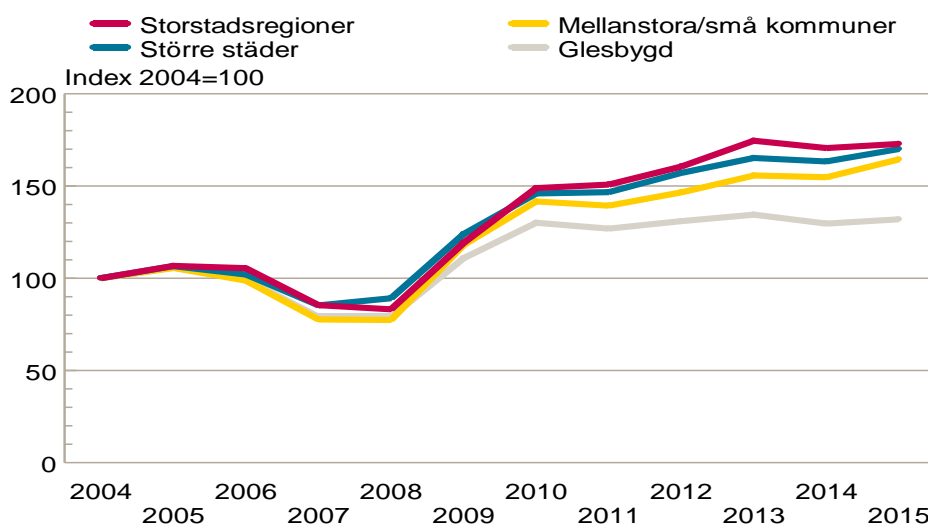
Källa: SCB, Arbetsförmedlingen

Allt fler i grupper med utsatt ställning

Antalet arbetslösa som står längre ifrån arbetsmarknaden och som riskerar långa tider utan arbete har stigit i samtliga regioner, se figur 23²⁷. Den största uppgången har skett i storstadsregioner och i större städer. Antalet arbetslösa med den bakgrunden har ökat med drygt 70 procent sedan år 2004. Det har även skett en stor ökning i medelstora och mindre kommuner, eller med cirka 65 procent.

En betydligt svagare ökning på cirka 30 procent har skett i glesbygden. Anledningen till den svagare ökningen i den regionen är att tillströmningen av antalet nyanlända varit betydligt mindre jämfört med andra regioner. Det största tillskottet av nyanlända från länder utanför Europa har skett i storstadsregioner och större städer vilket bidragit till den stora uppgången av antalet arbetslösa inom denna gruppering.

Figur 23. Inskrivna arbetslösa som tillhör någon grupp med utsatt ställning, 16-64 år, perioden 2004-2015.

Källa: SCB, Arbetsförmedlingen

Låg arbetslöshet bland inrikes födda i samtliga regioner

Det största outnyttjade arbetskraftstillskottet inom ramen för inskrivna arbetslösa finns bland utrikes födda. För inrikes födda är arbetslösheten däremot låg oavsett region. Det finns således ingen stor buffert av inrikes födda arbetslösa att tillgå vid rekryteringar. I storstadsregionerna uppgick arbetslösheten bland inrikes födda till 4 procent år 2015. I större städer och medelstora och mindre kommuner låg nivån på 5,3 procent medan arbetslösheten uppgick till 6,4 procent i glesbygden.

²⁷ Arbetslösa med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga, arbetslösa utomeuropeiskt födda, arbetslösa i åldrarna 55-64 år och arbetslösa med högst förgymnasial utbildning.

Arbetslösheten bland utrikes födda låg å andra sidan på höga nivåer i samtliga regioner och vidare var spännvidden i nivå mycket stor år 2015. I storstadsregionerna uppgick arbetslösheten till 15,6 procent vilket kan jämföras med 31,3 procent i glesbygden. Talen visar att det fortfarande finns en stor outnyttjad potential av arbetskraft över landet.

Det är dock väsentligt att den tillgängliga arbetskraften har den utbildningsbakgrund som krävs vid anställningar. En uppdelning av arbetskraften på utbildningsnivåer indikerar att arbetsmarknadsläget bland utrikes födda skiljer sig mycket kraftigt beroende på utbildningsbakgrund.

Utrikes födda arbetslösa med högst förgymnasial utbildning har en synnerligen hög arbetslöshet oavsett region i landet. I storstadsregionerna uppgick nivån till 33 procent av arbetskraften på den utbildningsnivån år 2015. I större städer och i medelstora och mindre kommuner uppgick nivån till omkring 50 procent. Glesbygden redovisar den högsta arbetslöshetsnivån, cirka 60 procent. Talen visar på de mycket stora svårigheter som utrikes födda med kort utbildning möter på arbetsmarknaden.

Även bland inrikes födda med kort utbildning är arbetslösheten hög. Arbetslösheten bland dem med högst förgymnasial utbildning uppgick till 13,4 procent i glesbygden och till drygt 9 procent i storstadsregionerna år 2015. I större städer låg nivån på 12,3 procent.

Dessutom står en stor del av befolkningen med högst förgymnasial utbildning utanför arbetskraften, vilket innebär att huvuddelen av befolkningen i den utbildningskategorin antingen är arbetslös eller står utanför arbetskraften. Inom den utbildningskategorin finns en betydande arbetskraftsreserv men för att den ska kunna nyttjas på arbetsmarknaden i större omfattning än idag krävs att deras utbildningsnivå höjs.

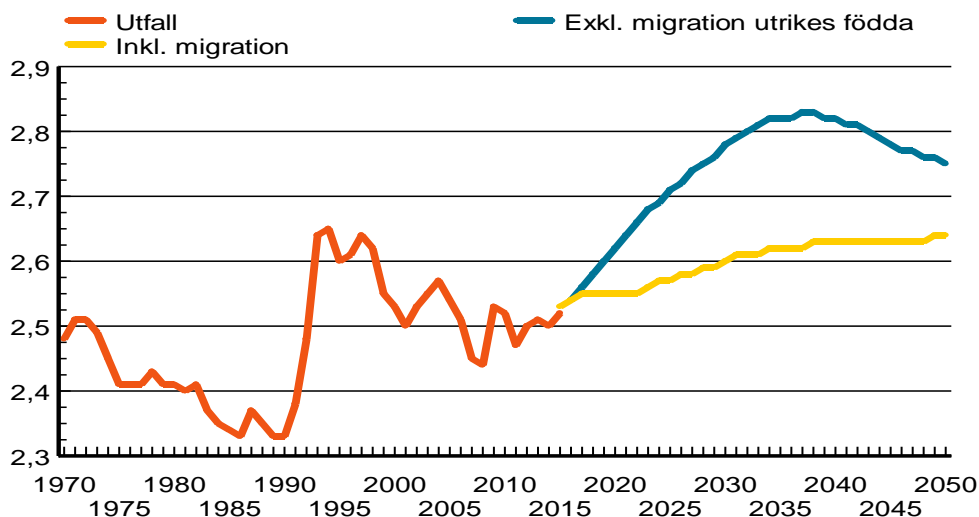
Försörjningsbördan

Försörjningsbördan stiger men dämpas genom fler utrikes födda

Försörjningsbördan för den yrkesaktiva befolkningen beräknas stiga de närmaste årtiondena. Hur hög den blir framöver styrs av flera faktorer såsom ekonomisk tillväxt, befolkningens utveckling, nettoinvandring, sysselsättningstillväxt mm. För att inte försörjningsbördan ska stiga till nivåer som allvarligt påverkar situationen i den svenska ekonomin är det i första hand viktigt att upprätthålla en god befolkningstillväxt och samtidigt skapa gynnsamma förutsättningar för att sysselsättningen ska kunna öka.

Figur 24 nedan åskådliggör försörjningsbördans förändring perioden 1970 till 2050²⁸. Kurvorna i figuren illustrerar en kvot mellan befolkningens förändring under perioden och antalet personer i arbete. Antalet personer i arbete har skrivits fram till år 2050 med utgångspunkt från det relativa talet i arbete i varje åldersklass (år 2014), och dessa relativa tal har ställts mot befolkningens förändring per åldersklass under perioden.

Figur 24. Försörjningsbördan perioden 1970-2050, demografisk framskrivning 2016-2050.

Källa: SCB, Arbetsförmedlingen (total befolkning dividerat med antalet i arbete)

Försörjningsbördan stiger till 2035

Försörjningsbördan låg år 2015 på 2,5. Detta betyder att en person i arbete ska förutom sig själv försörja ytterligare mellan 1 och 2 personer. Försörjningsbördan för dem som arbetar beräknas stiga successivt till år 2035 då kvoten når upp till över 2,6. Kvoten når ungefär

²⁸ Försörjningsbördan har beräknats genom att dividera den totala befolkningen med antalet i arbete, det vill säga hur många personer som faktiskt arbetar.

samma nivå som under den ekonomiska krisen i början av 1990-talet. Under perioden 2035 till 2050 sker dock inga nämnvärda förändringar av kvoten.

En alternativ försörjningsbörda presenteras också i figur 24. Den avser utvecklingen för enbart inrikes födda perioden 2015 till 2050. Kurvan visar att försörjningsbördan för inrikes födda ligger på en betydligt högre nivå än den för hela befolkningen. Försörjningsbördan stiger dessutom betydligt snabbare än för hela befolkningen mellan åren 2015 och 2025 och kulminerar år 2035 på en kvot på över 2,8. Åren efter 2035 faller försörjningsbördan tillbaka något.

Figur 24 visar således att försörjningsbördan för inrikes födda ökar till en betydligt högre nivå de kommande 20 åren än den för hela befolkningen. Ett stort tillskott av utrikes födda i befolkningen lindrar således den åldrande befolkningens effekt på försörjningsbördan i Sverige.

Under en 15-årsperiod, 2015 till 2030, ökar antalet personer över 80 år med mer än 300 000, varav huvuddelen av ökningen sker under 2020-talet. Uppgången är lika stor som den sammanlagda ökningen mellan åren 1970 till 2015. Denna kraftiga förändring av befolkningens sammansättning leder inte enbart till större försörjningsbörda utan även till mycket stora behov av arbetskraft inom hälso- och sjukvård samt inom äldre- och handikappomsorg, detta i en utvecklingsfas då antalet inrikes födda i arbetskraften blir färre.

Försörjningsbördan stiger mest utanför storstäderna

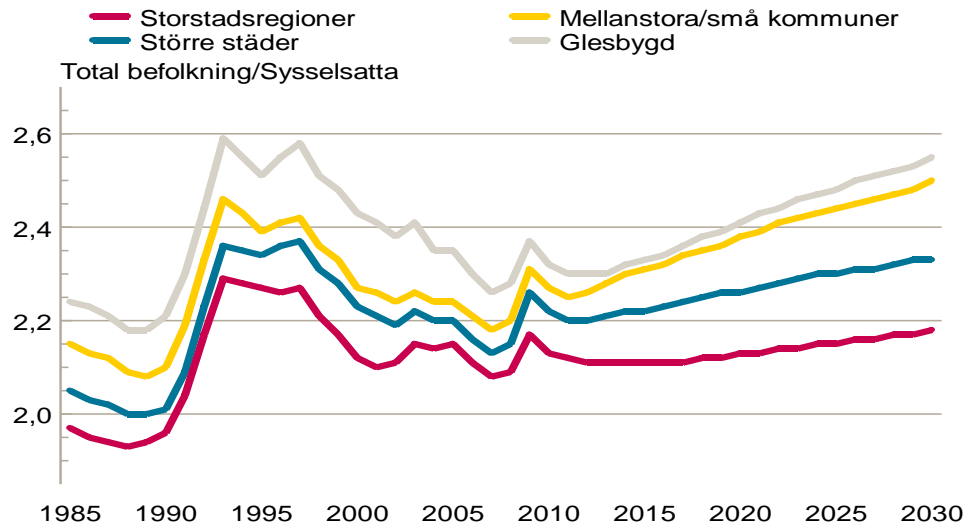
Försörjningsbördan varierar i nuläget i olika delar av landet och den framtida förändringen kan även komma att skilja sig i än högre grad mellan regioner. Utvecklingen av försörjningsbördan över tid går dock i samma riktning i regionerna även om det sker på väldigt olika nivåer.

Försörjningsbördan sjönk i samtliga regioner från en topp i samband med den ekonomiska krisen i början av 1990-talet till en historiskt låg nivå år 2007. Därefter skedde en tillfällig ökning i samband med finanskrisen. Därefter, mellan år 2011 och 2015 sjönk talen överlag. I likhet med för riket som helhet stiger försörjningsbördan i samtliga regioner till 2030-talet.

Graden av uppgång till år 2030 varierar dock betydligt mellan regioner. Regioner med negativ befolkningsutveckling och åldrande befolkning drabbas hårt av den ökade obalansen mellan förvärvsarbetande och antalet personer som saknar arbete samt dem som står utanför arbetsmarknaden, se figur 25²⁹. Trycket på välfärdssystemet kommer att bli stort i dessa regioner samtidigt som bristen på arbetskraft riskerar att kraftigt försvåra möjligheten att erbjuda medborgarna en god offentlig service.

Den högsta försörjningsbördan finns i glesbygden och den bilden väntas bestå ända till år 2030. Medelstora och mindre kommuner kommer att närma sig kvoten i glesbygden och skillnaden mellan dessa regioner beräknas bli liten år 2030. Försörjningsbördan i större städer och i synnerhet storstadsregionerna beräknas ligga på en betydligt lägre nivå och uppgången kan även komma att bli betydligt mindre jämfört med övriga delar av landet.

²⁹ Talen över försörjningsbördan skiljer sig jämfört med figur 18. I figur 18 används antalet personer i arbete som nämnare i beräkningen och i figur 19 används antalet förvärvsarbetande. I båda fallen ställs dessa tal i förhållande till total befolkning.

Figur 25. Försörjningsbörda perioden 1985-2030, demografisk framskrivning 2015-2030.

Källa: SCB och Arbetsförmedlingen (total befolkning dividerat med antalet sysselsatta)

Framtida trender

Globala och nationella trender

Globaliseringen är en internationell trend som fortgår och som blivit starkare under 2000-talet. Denna process kommer att fortsätta att påverka ekonomi och arbetsmarknad i en rad länder, och inte minst i Sverige genom vårt stora omvärldsberoende. Den ökade globaliseringen som bland annat innebär snabb teknologisk utveckling leder till att vissa rutinmässiga jobb ersätts med ny informationsteknik. Digital teknik utvecklas snabbt och den kommer att fortsätta ersätta jobb inom olika branscher.

Parallellt med globaliseringsprocessen stiger efterfrågan på kvalificerad arbetskraft. Den internationella konkurrensen på olika marknader kräver en konkurrenskraftig arbetskraft. Kvalifikationskraven förändras också snabbare i en mer konkurrensutsatt internationell ekonomi, vilket i normalfallet leder till att de mest framgångsrika länderna eller regionerna uppvisar den starkaste tillväxten av jobb. Jobbtillväxten består till stor del av arbeten på högre kvalifikations- och lönenivåer och i den kategorin ingår även jobb inom tjänstebanscher. En produkt som säljs på marknaden innehåller idag en betydligt högre grad av tjänster och den trenden väntas bestå framöver. Denna kategori av tjänstjobb har ökat betydligt snabbare än för flera andra kategorier av arbetstillfällen.

De branscher som främst är sammanlänkade med internationell handel är ITK- och företagstjänster. Dessa branscher består av hög andel kvalificerad arbetskraft och finns till mycket stor del i storstadsregionerna, eller till ungefär hälften av riket. Storstadsregionernas befolkningsandel är cirka 35 procent, vilket understryker dessa branschers starka regionala koncentration³⁰.

Större städer står för cirka 30 procent av jobben inom dessa branscher relaterat till en befolkningsandel på 33 procent. Övriga delar av landet svarar för en betydligt lägre andel sysselsatta än befolkningen i förhållande till riket. Det innebär att ungefär 80 procent av de kvalificerade tjänstjobben uppstår i storstadsregionerna och större städer. Sannolikt kommer urbaniseringen att förstärka bilden mot att en än större andel av jobben uppstår i dessa regioner. Koncentrationen gäller i synnerhet ITK-tjänster.

Några iakttagelser rörande sysselsättningen inom exportberoende tjänster för perioden 2000 till 2014:

- ITK-sysselsättningen finns till 60 procent i storstadsregionerna och antalet sysselsatta steg med mera än den sammantagna ökningen i riket.
- ITK har uppvisad en mycket begränsad ökning i större städer.
- Sysselsättningen inom ITK har minskat i medelstora och mindre kommuner samt i glesbygd.
- Företagstjänster har ökat ungefär lika mycket som dess andel av rikets sysselsättning i storstadsregionerna, i större städer och i medelstora och mindre kommuner.
- Sysselsättningen inom företagstjänster har minskat i glesbygd.

³⁰ Andel av rikets totala befolkning.

Automatisering och digitalisering förändrar jobbstrukturen

Utvecklingen går mot ökad automatisering inom produktionskedjorna rörande varor och tjänster. Robotar och digital teknik ersätter mänsklig arbetskraft inom allt fler yrken. Detta innebär lägre personalbehov inom vissa kategorier av yrken. Minskningen bedöms främst drabba yrken på mellannivå i utbildningsstegen. Det är dock långt ifrån säkert att detta dämpar den totala nivån av efterfrågan på arbetskraft. Teknikutveckling, automation och digitalisering innebär å andra sidan fler jobb, men andra typer av jobb än de som fanns tidigare, och det kan även gälla yrken på mellannivå.

Det kommer att uppstå fler jobb inom teknikutveckling, design, underhåll, service och information i kölvattnet av automatiserad produktion. Automatiseringen kan även komma att innebära viss minskad offshoring av löneberoende produktion till låglöneländer genom att en del enklare jobb kan ersättas med den nya tekniken. Andra faktorer såsom närhet till utbildning, kvalificerad arbetskraft och kunskapsbaserade företagskluster blir allt viktigare. Dessa förändrade produktionsförutsättningar har fått större betydelse på senare tid och påskyndar urbaniseringsprocessen.

Det finns tydliga signaler på att arbetsmarknaden blivit mer polariserad sedan 2000-talets början, att tillväxten är störst på de högsta och lägsta nivåerna på yrkesstegen. Den starkaste trenden bedöms finnas i storstadsregioner och större städer. I dessa regioner arbetar också en stor del av den högt kvalificerade arbetskraften. Den högt kvalificerade arbetskraften efterfrågar i allt högre utsträckning olika typer av servicetjänster. Det gäller bland annat tjänster inom handel, restaurang, hotell transport och personlig service. Forskningsresultat kan också bekräfta detta.

Tillväxten av högt kvalificerade jobb har framkallat ett stort antal jobb med lägre kvalifikationer i storstadsregioner och större städer. Utvecklingen hittills under 2000-talet visar att storstadsregionerna svarar för ungefär hälften av landets jobbtillväxt inom hemmamarknadsinriktade tjänster. Det är alltså lika stor andel som för ITK- och företagstjänster.

Slutsatsen är att tillväxten inom exportberoende tjänster och hemmamarknadsinriktade tjänster i hög grad går ”hand i hand”. Jobbtillväxten inom hemmamarknadsinriktade tjänster har för övrigt varit starkast inom personliga tjänster, det vill säga inom den näring där en stor del av jobben inte ställer några långtgående krav på utbildning.

Några iakttagelser rörande sysselsättningen inom hemmamarknadsinriktade tjänster för perioden 2000 till 2014:

- I storstadsregionerna har samtliga tjänstebranscher förutom transporter ökat sin sysselsättning med mera än respektive branschens andel av riket. Särskilt stark tillväxt har skett inom personliga tjänster.
- I större städer har samtliga tjänstebranscher förutom handeln ökat sin sysselsättning svagare än branschens andel av riket.
- I medelstora och mindre kommuner samt glesbygd har samtliga delar förutom transporttjänster utvecklats svagare än branschens andel av riket.

Slutsatsen är att även utvecklingen inom hemmamarknadsinriktade tjänster påskyndar urbaniseringen i landet.

Offentlig sektors betydelse för jobben i glesbygden har minskat

Offentlig sektor har lyfts fram som en stabilisator för sysselsättningen i glesbygden. Den bilden har förändrats sedan 1990-talet. Utvecklingen av antalet sysselsatta har varit svag inom offentlig sektor i både medelstora och mindre kommuner och glesbygden perioden 2000 till 2014.

Sysselsättningen inom offentlig sektor har ökat mindre än sektorns andel av riket i medelstora och mindre kommuner. I glesbygden har den offentliga sysselsättningen tenderat att minska något under 2000-talet vilket innebär att även denna region uppvisar ett sämre utfall än dess andel av rikets sysselsättning. I båda dessa regioner har sysselsättningen ökat inom civila myndigheter och inom vård och omsorg men samtidigt skedde en tydlig minskning inom utbildningsväsendet. Det senare beror på ett vikande befolkningsunderlag i yngre åldersklasser.

Under motsvarande tid har sysselsättningen inom offentlig sektor ökat kraftigt i storstadsregionerna och i större städer parallellt med att befolkningen växer. Uppgången gäller samtliga delar av offentlig sektor. I storstadsregionerna har utbildningsväsendet varit motorn för sysselsättningstillväxten inom sektorn, vilket kan relateras till den starka ökningen av personer i lägre åldrar. Även civila myndigheter och vård och omsorg har haft en god utveckling av sysselsättningen under perioden.

Befolkningskoncentrationen ökar

Befolkningen i åldrarna 16-64 år visar som beskrivits i tidigare avsnitt på en stadigt ökad koncentration till storstadsregionerna och större städer sedan inledningen av 1970-talet. Det går att identifiera några trender som kan få stort genomslag i kommunerna de närmaste 15 åren. En första tydlig trend är att befolkningen i åldrarna 16-64 år löper stor risk för att fortsätta minska i relativt hög takt i många kommuner utanför storstadsregioner och större städer. Den uppväxling av nedgångstakten som inleddes under 1990-talet kan komma att bli bestående de närmaste 15 åren.

En minskad befolkning i arbetsföra åldrar medför att det blir svårt att bryta den nedåtgående trenden i sysselsättningen i glesbygden. Det finns även risk för att sysselsättningen i medelstora och mindre kommuner börjar minska. Ett viktigt skäl till detta är att tillskottet av ny arbetskraft kan bli för litet i förhållande till de arbetskraftsbehov som uppstår.

I glesbygden och i mindre kommuner har resursutnyttjandet av arbetskraften höjts på senare tid. De relativa arbetskraftstalen har stigit och arbetslösheten har blivit lägre och närmat sig de lägre nivåerna i storstadsregionerna och i större städer. Den utjämnande trenden på den svenska arbetsmarknaden kan förväntas bestå på sikt alltefter att arbetskraftsresurserna töms ut (med undantag av perioder med svag konjunktur). Sysselsättningsutvecklingen i glesbygden och i mindre kommuner kommer i hög grad att sammanhålla med inflyttningen av utrikes födda och i vilken grad de integreras på arbetsmarknaden. Inom den delen av

befolkningen finns dessutom ytterligare potentialer att öka tillgången på arbetskraft. Arbetslösheten är mycket hög bland grupper av utrikes födda. Mer än hälften av den utrikes födda arbetskraften med högst förgymnasial utbildning står utan arbete. Till detta ska läggas att en stor del av den utrikes födda befolkningen med kort utbildning står utanför arbetskraften.

I storstadsregionerna och i större städer finns en rad faktorer som talar för att sysselsättningen ökar i fortsatt god takt till 2030. I dessa regioner finns dock några faktorer som kan fälla ”krokben” för den fortsatta tillväxten av sysselsättningen, till exempel tillgången på bostäder, politiska beslut som påverkar framväxten av nya jobb, global tillväxt med mera.

Urbaniseringen – en fortsatt internationell trend

En viktig slutsats i denna rapport är att takten i urbaniseringsprocessen tilltagit sedan 1990-talet. Det finns flera faktorer som tillsammans bidragit till att den trenden blivit starkare:

- Globaliseringseffekt
- Ökad nettoinvandring
- Utbyggnaden av universitet och högskolor
- Ökad strukturomvandling
- Offentlig sektorns inverkan
- Förändring i jobbstrukturen

Nettoinvandringen steg från 1990-talets mitt och den har därefter legat på en högre nivå. Nettoinvandringens effekter på den regionala utvecklingen av befolkning, arbetskraft och sysselsättning har varit tydlig. Tillskottet av utrikes födda i befolkningen har främst skett i storstadsregioner och större städer. I övriga delar av landet har tillskottet varit betydligt mindre. Av befolkningsökningen för utrikes födda perioden 1995 till 2015 har drygt 80 procent koncentrerats till storstadsregioner och större städer. Detta har bidragit till att den regionala befolkningskoncentrationen ökat.

Utbyggnaden av den högre utbildningen har bidragit till att framför allt yngre har flyttat till orter med goda utbildningsmöjligheter. En stor del av studenterna återvänder inte till födelseorten efter genomförda studier. Utbyggnaden av den högre utbildningen har dock varit nödvändig och ett viktigt inslag för att Sverige ska kunna hävda sig i den globala utvecklingen. Studier som Arbetsförmedlingen (AMS) gjort har visat på att flyttning till studier utgör en av de största orsakerna till att personer flyttar till en ny ort.³¹

Den ekonomiska krisen i början på 1990-talet medförde en mycket omfattande strukturomvandling i det svenska näringslivet. Det rådde akut kostnadskris och företag tvingades att brutalt anpassa sina kostnader och verksamheter till omvärldens förhållanden. Detta var inte enbart en inhemsk kostnadskris utan en globaliseringseffekt som fick stort genomslag i det svenska näringslivet och på arbetsmarknaden. Antalet industrianställda föll

³¹ AMS, Ura 1999:9 och AMS Ura 2003:1.

kraftigt och det skedde en stor omdaning inom företagen. Det ledde till att cirka 550 000 sysselsättningstillfällen försvann. Bland annat ökade specialiseringen inom företagen. Konglomeratstänkandet som uppstod efter andra världskriget fasades ut. Detta hade varit ett sätt att sprida riskerna och ett försök att öka lönsamheten på lång sikt. Strategin visade sig dock öka de administrativa kostnaderna samtidigt som det var svårt att upprätthålla tillräckligt med kompetens för att utveckla de olikartade produktionsinriktningarna. Av dessa anledningar kom företag att specialisera sin produktion och de började även att köpa tjänster istället för att själva driva egna tjänsteverksamheter. En process mot ökad outsourcing inleddes. Denna förändring innebar att sysselsättningen inom den privata tjänstesektorn ökade i snabbare takt än tidigare. Den ekonomiska krisen vid mitten av 1990-talet fick även återverkningar på offentlig sektor. Offentlig sektor hade fram till den tidpunkten växt kontinuerligt alltefter att den svenska välfärden byggts ut. För första gången sedan andra världskriget drogs antalet anställda inom offentlig sektor ned vid 1990-talets mitt.

De beskrivna förändringarna inom det svenska näringslivet har medfört att jobbstrukturen förändrats betydligt sedan 1990-talet. Nya globala trender slår igenom snabbare och kraftfullare än tidigare. Företag tvingas att snabbt anpassa sig till nya förhållanden för att vara konkurrenskraftiga. Det sker snabba neddragningar av personal vid vikande efterfrågan på varor eller tjänster. Den ökade specialiseringen har medfört att företag tvingas ligga i framkant för att vara framgångsrika på sin marknad. Företag måste på ett annat sätt än tidigare lokalisera sin produktion till regioner och orter som är gynnsammast utifrån de produktionsförutsättningar som krävs för att vara konkurrenskraftig. En av flera viktiga produktionsfaktorer är tillgången på kompetent arbetskraft. Den medför att företag i högre grad väljer att utveckla sin produktion på större orter där tillgången på kvalificerad arbetskraft är större. Det faktumet gäller inte bara inom Sverige utan även i andra länder, vilket påskyndar urbaniseringen. Den globaliseringsprocess som pågår innebär stora förändringar världen över.

Hur stor utmaning kompetensförsörjningen blir ser olika ut i olika delar av landet. Det handlar inte enbart om balansen eller skillnaden mellan avgångar och tillträdande på arbetsmarknaden utan också på förändringar i efterfrågestrukturen på arbetskraft, yrken i tillväxt och yrken på tillbakagång samt förändringar i utbildningsinnehållet. Efterfrågebilden på arbetskraft i de studerade regionerna kan vara svår att förutse då detta i stor utsträckning påverkas av de internationella trenderna såsom globalisering, urbanisering, demografi och digitalisering med mera.

Den ökade specialiseringen medför definitivt ett större behov av utbildning och kompetensutveckling, inte minst för att lediga platser inom yrken med brist på arbetskraft ska kunna tillsättas. Merparten av dessa bristyrken finns på eftergymnasial nivå men allt fler bristyrken kan tillkomma på gymnasial nivå i en utveckling med uthålligt god efterfrågan på arbetskraft. På den senare nivån har antalet som studerar inom yrkesinriktade program minskat med 40 procent under en tioårsperiod. Dessa förändrade förutsättningar försvårar påtagligt matchningen mellan efterfrågan och utbud av arbetskraft.

Det är mot denna bakgrund viktigt med närhet och ett väl anpassat utbud av utbildningar, inte minst inom vuxenutbildningen. Arbetskraftens geografiska rörlighet bör stå än mer i fokus för att underlätta matchningen på arbetsmarknaden. Det kommer att uppkomma nya

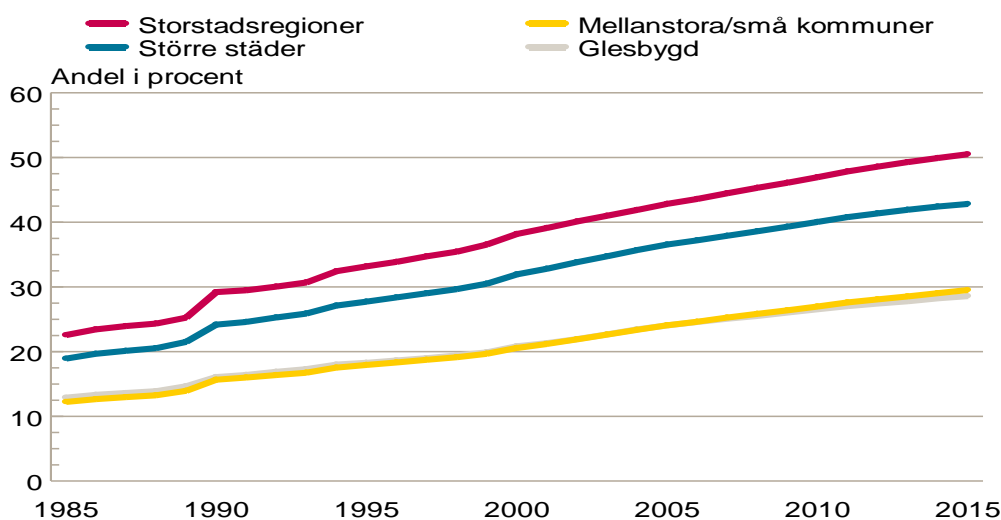
och förändrade kvalifikationskrav inom flera yrken på grund av globalisering och teknisk utveckling, vilket innebär ett behov av ökad flexibilitet inom utbildningsväsendet. Anpassningen av utbildningar till arbetsmarknadens efterfrågan blir än mer central på framtidens arbetsmarknad för att matchningen ska kunna fungera på ett acceptabelt sätt.

Många av Sveriges kommuner står inför stora utmaningar när det gäller att hantera den framtida kompetensförsörjningen. Cirka 23 procent av den svenska arbetskraften uppnår pensionsåldern den kommande tioårsperioden. Andelarna är högre i medelstora och mindre kommuner samt glesbygden med andelar på 25 respektive 27 procent. Samtidigt är inträdet av unga på arbetsmarknaden betydligt lägre än åldersavgångarna och tillskottet av arbetskraft kommer inte täcka behovet av ersättningsrekryteringar, vilket visats i tidigare avsnitt. Vikten av att utbildningar anpassas till arbetsmarknadens efterfrågan kommer i än högre grad att ställas på sin spets i dessa regioner.

En indikation på tillgången på högre utbildade är att relatera andelen eftergymnasialt utbildade i åldrarna 25-64 år till den totala befolkningen i motsvarande åldrar. Den relationen visar att tillgången på eftergymnasialt utbildade är mycket stor i storstadsregionerna.

Figur 26 visar att drygt hälften av den arbetsföra befolkningen i åldrar 25-64 år har en eftergymnasial utbildning. Andelen har ökat kontinuerligt sedan mitten av 1980-talet. Motsvarande andel är drygt 40 procent i större städer medan andelen i medelstora och mindre kommuner och glesbygdskommuner är nästan 30 procent. Talen visar på de stora skillnaderna mellan olika regioner i utbildningsnivå inom befolkningen.

Figur 26. Andel i befolkningen (25-64 år) med eftergymnasial utbildning av total befolkning 25-64 år, perioden 1985-2015.

Källa: SCB, Arbetsförmedlingen

Utmaningar

Urbaniseringen – påverkas även av inhemska faktorer

Det finns en rad faktorer som beskrivits i tidigare avsnitt som talar för att urbaniseringen fortsätter i oförminskad takt i Sverige. Detta är en internationell trend som fortgår och som kan nära sammanlänkas till globaliseringen och Sveriges stora beroende av omvärlden. Exportens andel av den svenska ekonomin är stor och det sker en betydande extern påverkan på olika utvecklingsprocesser inom landet. Dessa förändringsprocesser är starka och behöver fortsätta om Sverige ska behålla sin starka internationella position.

Det finns samtidigt en rad inhemska faktorer som också påverkar trenderna inom landet, vilka går att påverka via politiska beslut. Detta inrymmer frågor såsom näringslivsutveckling, utbildningssystemets betydelse och integrationen av utrikes födda som kommer till landet. Det är ytterligare faktorer som påverkar den regional- och kommunalekonomiska tillväxten.

Det blir av än större betydelse att göra välgrundade politiska avvägningar av de regionala behoven framöver, där politiken kan spela en viktig roll för att underlätta tillväxten av sysselsättningen och för att främja en god ekonomisk utveckling i olika regioner.

Det finns flera faktorer som pekar i riktning mot att den ekonomiska tillväxten i storstadsregioner och större städer fortgår i oförminskad takt:

- Globaliseringen påskyndar urbaniseringen – gynnar bland annat jobbtillväxten inom IT och företagsinriktade tjänster.
- Sveriges höga internationaliseringsgrad gynnar näringslivsutvecklingen i framför allt storstadsregioner och större städer.
- Storstadsregioner och större städer erbjuder större närhet och tillgång till skolor, samhällsservice, vård och omsorg, nöjen, sport, kultur med mera.
- Närhet till ett större och bredare utbud av varor och tjänster.
- Ett diversifierat näringsliv underlättar möjligheterna till arbete inom ett vidare fält av yrken – stor nettoinflyttning av arbetskraft.
- Samband mellan branschdiversifiering och befolkningsutveckling.
- En större branscbredd är en fördel när det gäller innovation, ett bredare spektrum av branscher innebär en större regional förnyelseförmåga.
- Företagskluster gynnar utvecklingen, särskilt inom vissa branscher.
- Stora städer attraherar ung arbetskraft.
- Stort arbetskraftstillskott av utrikes födda.

Framtida regionala/lokala utmaningar

Det finns ett samband mellan befolkningens storlek och antalet arbetstillfällen. Det sammanhänger med att varje individ i befolkningen också är en jobbskapare. Ungdomar behöver utbildning, äldre behöver hälso- och sjukvård och de äldsta är i behov av äldreomsorg. Även de arbetslösa och de som på grund av ohälsa står utanför arbetslivet konsumerar både varor och tjänster. I takt med att befolkningen växer är alltså den logiska utvecklingen att antalet jobb kommer att öka under de kommande åren, dock finns en risk för att vissa kommuner halkar efter i ekonomisk utveckling. Vissa kommuner kan få svårt att uppfylla alla de erforderliga förutsättningarna för en god ekonomisk tillväxt.

En central faktor, eller en av de allra viktigaste för regional/lokal ekonomisk tillväxt är arbetskraftsförsörjningen, en fråga som går hand i hand med näringslivsutvecklingen. Ett misslyckande att klara arbetskraftsefterfrågan medför att sysselsättningen utvecklas svagt och att försörjningsbördan stiger till höga nivåer. En sådan utveckling leder till den besvärliga avvägningen om skattetrycket ska öka och/eller om nedskärningar ska göras i välfärdssystemen. Den ökade försörjningsbördan slår dessutom olika hårt mellan olika delar av landet och det kan kräva insatser för ökad omfördelning av resurser mellan kommunerna.

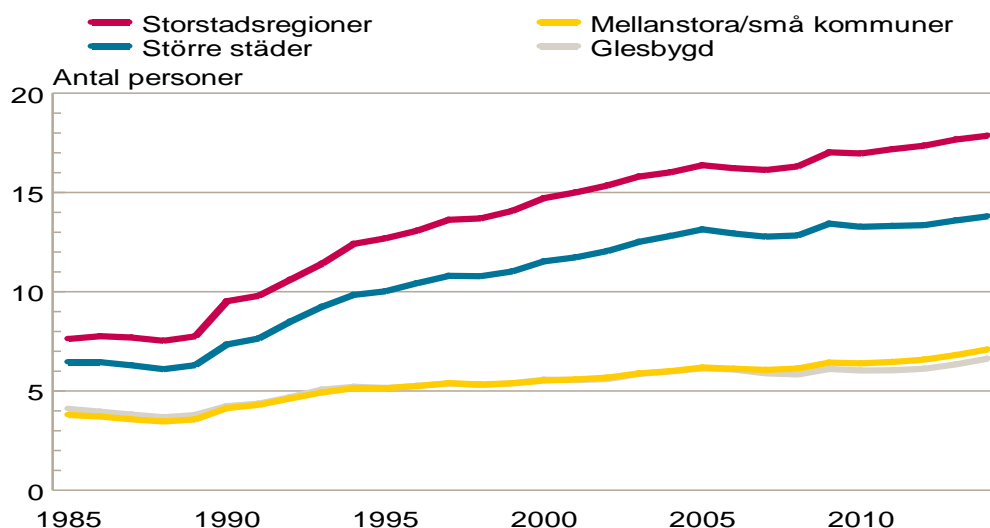
En god tillgång på utbildning på alla nivåer blir en nyckelfråga och en allt viktigare framgångsfaktor regionalt/lokalt. Det är väsentligt att olika aktörer samarbetar och deltar processen när det gäller utbildningsplaneringen så att tillräckligt stort antal personer utbildas mot områden där behovet av arbetskraft är stort. Det kan även bli fråga om att minska utbildningsdimensioneringen mot områden där det mer eller mindre stadigt råder överskott på arbetssökande.

En indikation på hur påfyllnaden av högre utbildad arbetskraft ser ut på de regionala arbetsmarknaderna är att relatera andelen med eftergymnasial utbildning i åldrarna 25-34 år till den totala sysselsättningen, se figur 27. Den nivån visar hur stor tillgång av yngre arbetskraft som finns i varje region och hur den utvecklats över tid, det vill säga påfyllnaden av ny högre utbildad arbetskraft.

Figur 27 visar på stora gap mellan regioner men också att förändringen över tid uppvisar avsevärda skillnader. Storstadsregionerna och större städer har mer än dubbelt så hög andel eftergymnasialt utbildade i yngre åldrar som medelstora och mindre kommuner samt glesbygden. De befolkningstäta regionerna ökar också andelen yngre eftergymnasialt utbildade i betydligt högre takt än övriga regioner.

Figur 27 ger en tydlig framtidsbild av tillgången på högre utbildad arbetskraft i regionerna. Utbildningsdimensioneringen förändras lite år från år och denna bild kommer att råda i många år framöver. Det som kan förändra situationen är en högre inflyttning av arbetskraft med längre utbildning med sig i bagaget. Den utvecklingen behöver underlättas för att det ska kunna ske en framväxt av över tid mer bestående arbetstillfällen. Det är även väsentligt att det sker ett större tillskott av utrikes födda med eftergymnasial utbildning för att stärka tillgången på högre utbildade inom arbetskraftsutbudet.

Figur 27. Andel med eftergymnasial utbildning i befolkningen 25-34 år av totala antalet sysselsatta 16-64 år, perioden 1985-2014.

Källa: SCB, Arbetsförmedlingen

Samarbete mellan kommuner för att öka arbetskraftstillgången

Bristen på utbildade kommer att öka inom vissa yrkesområden under år med god ekonomisk tillväxt. Ökade strategiska insatser behöver vidtas för att stärka tillgången på utbildade inom yrken med stor efterfrågan men också inom yrken med stora åldersavgångar. Det behövs fler deltagare i yrkesinriktade utbildningar – inom både gymnasieskolan, vuxenutbildningen och högskolan – främst med inriktning mot vård och omsorg samt industri och teknik. Inom vård och omsorg kommer inte ungdomsskolan att tillnärmelsevis kunna fylla arbetsmarknadens framtida behov av arbetskraft. För att möta den framtida efterfrågan måste vuxenutbildningen ta ett ökat ansvar. Utbildningsutbudet måste även vara tillräckligt stort på högskolenivå inom starkt efterfrågade utbildningsinriktningar och som har stor betydelse på de regionala/lokala arbetsmarknaderna.

På lokal nivå kan det vara svårt att åstadkomma ett tillräckligt utbud av erforderliga utbildningar inom vissa yrken/yrkesområden och det kan i många fall behövas ett utvecklat och bredare samarbete mellan kommuner. För att det ska vara möjligt att genomföra nödvändiga förändringar av utbildningar på gymnasie- och högskolenivå behövs ökad och bredare information om yrke och arbetsliv, till både föräldrar och elever, men också ökad information till vuxenstuderande.

En av globaliseringens effekter som beskrivits är att den medför mycket snabbare förändringar i kompetensbehov hos arbetskraften, vilket också ställer ökade krav på

utbildningsanordnare. Det är väsentligt att utbildningsanordnarna har ett tätt samarbete med arbetsgivarna för att snabbt kunna anpassa utbildningarna mot kompetensbehoven på arbetsmarknaden. Kontakter och samordning mellan regionala/lokala utbildningsansvariga är centrala i det arbetet. Det innefattar ett utökat samarbete mellan utbildningsanordnare, näringslivet, Arbetsförmedlingen och kommunerna.

Effektivare nyttjade av arbetskraftspotentialer

För att förbättra förutsättningarna för att tillgodose den framtida efterfrågan på arbetskraft behöver nivån på nettoinvandringen upprätthållas. Nettoinvandringen i arbetsföra åldrar (16-64 år) behöver uppgå till i genomsnitt mer än 60 000 personer per år under perioden till år 2030 för att det ska vara möjligt att undvika att försörjningsbördan stiger från nuvarande nivå³².

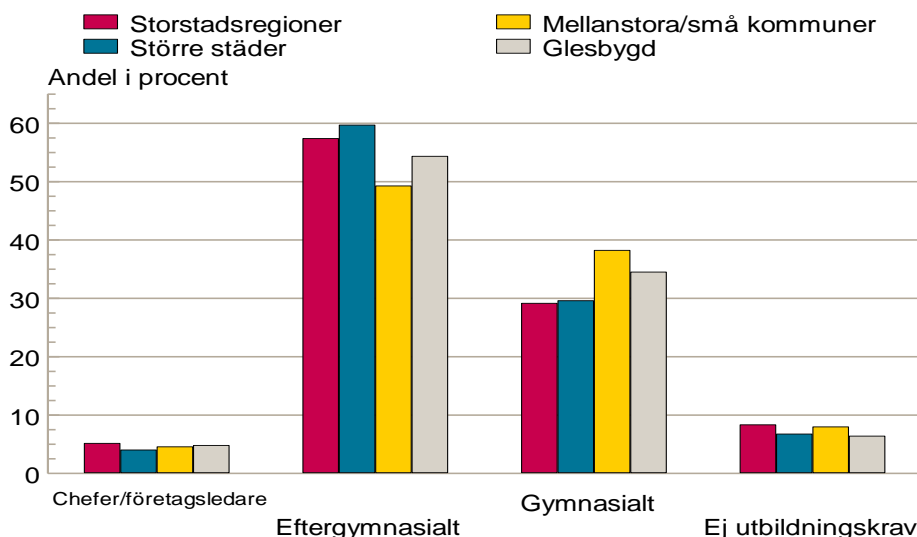
Den stora potentialen att öka arbetskraften och sysselsättningen finns som konstaterats bland utrikes födda. Integrationen behöver fungera väl för alla nyanlända, från att de anlänt till bosättning och arbete. Det finns dessutom ett stort utrymme att bättre nyttja befintliga arbetskraftsresurser, särskilt i medelstora och mindre kommuner samt i glesbygden.

Det finns en betydande potential att effektivare nyttja utrikes födda med eftergymnasial utbildning på arbetsmarknaden, det vill säga utbildningen från födelselandet eller från annat land. Figur 28 visar hur stor andel av de eftergymnasialt utbildade som är sysselsatta och som arbetar inom ett yrke som motsvarar deras utbildningsnivå. Figuren visar att utrikes föddas utbildningsnivå inte nyttjas fullt ut i samtliga regioner. Utrikes föddas utbildning nyttjas i högst grad i större städer tätt följt av storstadsregionerna. I dessa regioner arbetade cirka 60 procent inom yrken där det krävs en eftergymnasial utbildning.

Utrikes födda med eftergymnasial utbildning nyttjas i lägst grad på arbetsmarknaden, till cirka 50 procent, i medelstora och mindre kommuner och i glesbygden. I dessa regioner arbetar en högre andel eftergymnasialt utbildade istället inom gymnasiala yrken. Nästan 10 procent av de eftergymnasialt utbildade arbetar inom yrken som inte ställer krav på särskild utbildning.

³² Enligt Arbetsförmedlingens beräkningar.

Figur 28. Antal utrikes födda med eftergymnasial utbildning fördelat på yrken efter klassificering på utbildningsnivåer, 16-64 år, år 2013.

Källa: SCB, Arbetsförmedlingen

Regionala skillnader kan mätas på olika sätt

De regionala skillnaderna mätt i ekonomiska termer uppges ha ökat sedan 1980-talet enligt studie från Lunds Universitet³³. De ökade regionala skillnaderna går indirekt att bekräfta i föreliggande rapport genom den presenterade förändringen av sysselsättningen per region. Vid allt annat lika indikerar utvecklingen av sysselsättningen att den ekonomiska tillväxten halkat efter i glesbygdskommuner och medelstora och mindre kommuner från 1990-talet och framåt³⁴. Mycket tyder på att den trenden består vilket medför att nämnda regioner når en fortsatt svagare ekonomisk tillväxt jämfört med storstadsregioner och större städer de kommande 15 åren.

De regionala skillnaderna på den svenska arbetsmarknaden har å andra sidan minskat med hänvisning till arbetskraftsdeltagande, förvärvsgrad och arbetslöshetsnivå och det finns mycket som talar för att de kan minska ytterligare något på sikt. En god konjunktur innebär en sinande tillgång på arbetskraft i glesbygd och i medelstora och mindre kommuner, vilket jämnar ut de regionala skillnaderna mätt i ovan nämnda termer. Arbetskraftsresurserna nyttjas i allt högre grad i gleset befolkade regioner, vilket bland annat innebär att arbetslöshetsnivån närmar sig den som redovisas för storstadsregioner och större städer. Denna förändrade bild har också ett samband med de klart ökade åldersavgångar som skett i glesbygdskommuner och i medelstora och mindre kommuner.

³³ Se avsnitt om historik – regionala skillnader.

³⁴ Vid lika antaganden om produktivitetstillväxt och genomsnittlig arbetstid.

Utmaningar inom arbetsmarknadspolitiken

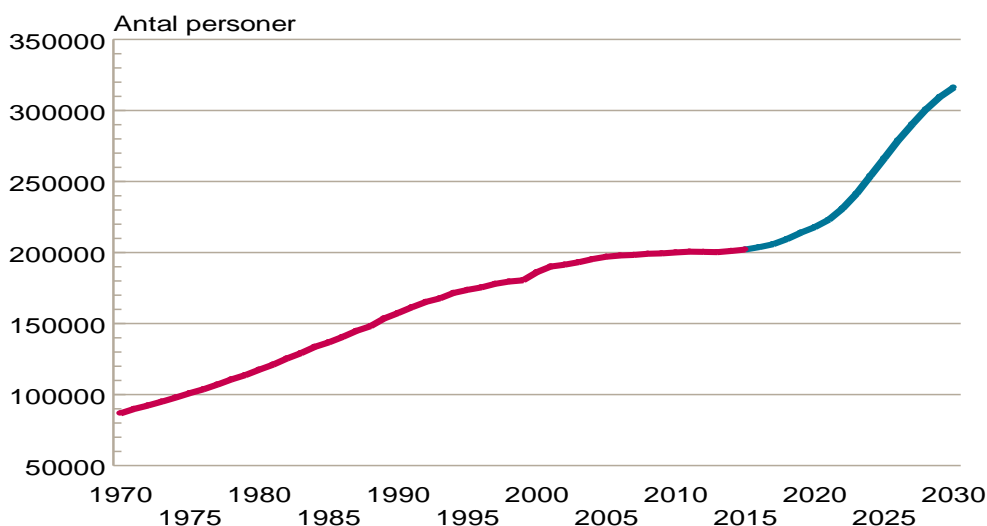
Det finns en rad utmaningar som nationella, regionala och lokala aktörer kommer att ställas inför under de närmaste 10-15 åren. Den aktuella utvecklingen är att arbetskraftstillgången minskar successivt i allt fler regioner och kommuner. Den största utmaningen inom arbetsmarknadspolitiken på lång sikt blir att på ett effektivt sätt klara matchningen mellan arbetssökande och de lediga jobben på de regionala/lokala arbetsmarknaden.

- **Matchning ska klaras utifrån en rad olika dimensioner, såsom bransch, yrke, kompetenser samt regionalt/lokalt.**

Den sistnämnda kommer än mer i förgrunden och blir en allt svårare utmaning för Arbetsförmedlingen mot bakgrund av de successivt sinande arbetskraftsresurserna i flera regioner och utifrån en situation där det ställs mer specifika kompetenskrav.

Den största utmaningen för glesbygden och övriga medelstora och mindre kommuner blir att klara alla rekryteringar inom den kommunala sektorn. De senaste två åren har bristen på utbildad arbetskraft ökat betydligt inom denna del av arbetsmarknaden i nämnda regioner. Den hittillsvarande förändringen av bristtalen är bara en försmak av de kraftigt ökade behov av arbetskraft som väntar under perioden till 2030, se figur 29. Under perioden 1970 ökade antalet personer över 80 år i medelstora och mindre kommuner samt glesbygden med 87 000. Den ökning som sker perioden 2015 till 2030 uppgår till 114 000 personer. Uppgången av äldre i befolkningen de kommande 15 åren blir således större än den ökning som skett under den senaste 45 års perioden.

Figur 29. Antal personer över 80 år i befolkningen i medelstora och mindre kommuner samt i glesbygden, perioden 1970-2030 samt prognos till 2016-2030.

Källa: SCB, Arbetsförmedlingen

Den kraftiga ökningen av antalet äldre över 80 år framöver medför inte bara stora påfrestningar i kommunernas ekonomi utan även inom matchning av arbetskraft till de lediga jobben. Den allt äldre befolkningen kommer att leda till ett stigande behov av service inom äldre och handikappomsorg samt ökade behov av hälso- och sjukvård. Detta medför omfattande rekryteringsbehov inom områden där bristen på utbildade är stor redan idag.

Utöver dessa arbetskraftsbehov ligger en stor utmaning för många kommuner att finna specialister eller arbetskraft med speciell kompetens, ofta så kallade nyckelpersoner. Det är arbetskraft som är central för företag som verkar på en internationell marknad och en förutsättning för att dessa företag ska kunna fortsätta att verka i regioner utanför de mest befolkningstäta i landet.

De framtida frågorna inom arbetsmarknadspolitiken blir en långt större utmaning än vad som tidigare funnits i svensk arbetsmarknadshistoria. Följande frågor kommer att stå i fokus:

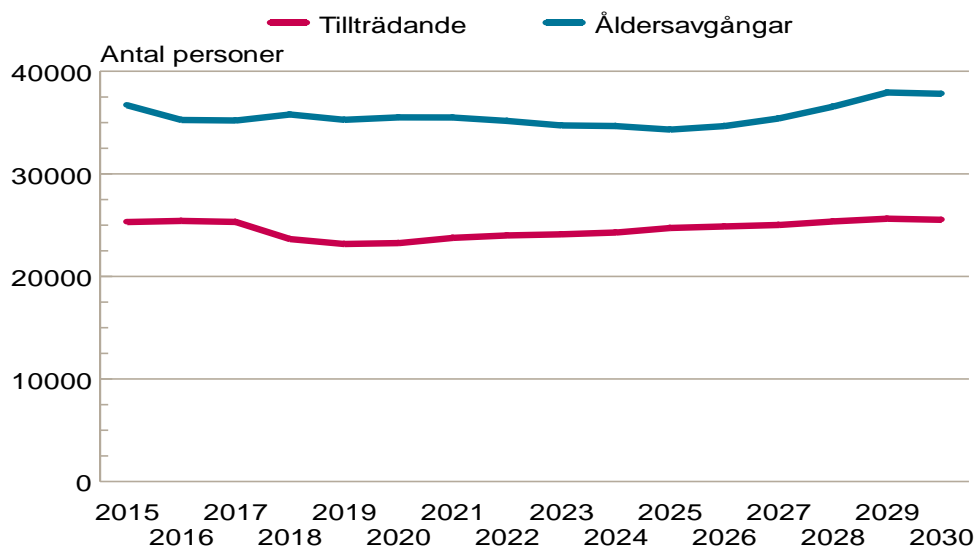
- Integration av nyanlända
- Ökat antal personer med svag ställning på arbetsmarknaden
- Ökad brist på utbildad arbetskraft inom yrken i tillväxt
- Arbetskraftsförsörjningen på lokala arbetsmarknader

Den historiska utvecklingen av inrikes flyttströmmar och sammansättningen av utbildningsbakgrunden hos nytillskottet av arbetskraft (via nettoinvandring och genom ungdomars utbildningsval) ger en svag plattform att arbeta utifrån när det gäller de framtida matchningsproblem inom utsatta regioner och kommuner. Som tidigare framgått så bosätter sig 80 procent av utrikes födda i befolkningstäta regioner och tillskottet i övriga delar av landet är mycket begränsat. Tillskottet av yngre arbetskraft upp till 30 år skattas till knappt 370 000 personer samtidigt som åldersavgångarna uppgår till drygt 530 000 personer i regioner utanför de befolkningstäta. Enbart inom offentlig sektor uppgår åldersavgångarna till nästan 200 000 personer³⁵.

Utmaningarna inom arbetskraftsförsörjningsområdet skiljer sig jämfört med för de som fanns på agendan för 50 år sedan. Den mest svårlösta matchningsproblematiken som står för dörren återfinns främst i mindre befolkningstäta regioner, inte minst i kommuner i norra Sverige. Dessa kommuner behöver ett tillskott av arbetskraft från andra regioner/länder. Antalet ungdomar som träder in i arbetslivet i kommunerna räcker inte på långa vägar för att möta de kommande åldersavgångarna, se figur 30. En viss del av de samlade behoven av arbetskraft kan täckas genom att arbetslösa får arbete, genom att en ökad andel av befolkningen träder ut i arbetslivet och genom ökad invandring.

³⁵ Utöver dessa avgångar sker rekryteringar när personer slutar och för att utöka antalet sysselsatta.

Figur 30. Nyttillträdande ungdomar och åldersavgångar i medelstora och mindre kommuner samt i glesbygden, prognos perioden 2015-2030.

Källa: SCB, Arbetsförmedlingen

Ett område som bör ges ökad uppmärksamhet är rörlighetsstimulerande insatser. Det innefattar både geografisk och yrkesmässig rörlighet. Den geografiska rörligheten stod i fokus inom arbetsmarknadspolitiken under 1960- och 1970-talen då behoven av arbetskraft var stor i många växande syd- och mellansvenska kommuner. Det ledde bland annat till en stor utflyttning av arbetskraft från en rad kommuner i norra Sverige.

Det kan behövas nya former av insatser för att stimulera geografisk rörlighet på arbetsmarknaden. Det kan vara insatser inom både arbetsmarknadspolitik och utbildningspolitik. Det kan exempelvis röra sig om effektfulla flyttstöd i samband med att arbetslösa tillträder ett jobb i berörda kommuner eller stimulanser via studiestöden för personer som flyttar till ett arbete efter avslutad utbildning.

Många utmaningar berör flera politikområden och politiska nivåer

Det finns en stor risk för att arbetsmarknadspolitiken får bära hela ansvaret för de kraftiga underskott på arbetskraft som uppstår i ett stort antal kommuner. Det finns begränsade möjligheter inom arbetsmarknadspolitiken att påverka matchningsläget i utsatta kommuner eftersom grundproblemet är ett för litet tillskott av nya utbildade ut på arbetsmarknaden. Arbetsmarknadsutbildning är ett instrument att tillgå för arbetslösa som saknar erforderlig utbildning men det kommer endast att ha en effekt på marginalen när det gäller försörjningen av utbildade inom efterfrågade yrken.

Matchningen behöver genomföras på ett effektivt sätt för att regioner och i slutändan landet som helhet ska uppvisa en god ekonomisk tillväxt. En viktig del i det kommande arbetet är att inom olika politikområden skapa goda förutsättningar för att matchningen ska fungera väl. Här kommer flera andra aktörer än Arbetsförmedlingen in i processen.

För det första måste aktörer på olika plan arbeta för att stimulera och attrahera personer till utbildning och arbete inom bristyrken och till yrken i stark tillväxt. Matchningen kommer inte att fungera effektivt på den framtida arbetsmarknaden om inte det finns tillräckligt med utbildade inom efterfrågade yrken. Utbildningsutbudet behöver vara tillräckligt stort inom efterfrågade yrken och i än högre grad riktas mot den kommande efterfrågan på arbetskraft. Den processen sker och har skett i många andra länder och Sverige behöver också ett väl anpassat utbildningsutbud mot bakgrund av landets stora omvärldsberoende.

Utbildningsväsendet är mångfacetterat och i stora delar trögrörligt. Det är svårt att göra snabba anpassningar av utbildningsutbudet vilket talar för att det finns stora risker för att de grundläggande förutsättningarna för att göra en effektiv matchning försämras. Detta genom snabbt förändrade kompetenskrav inom yrken pådrivet av globalisering, digitalisering etc. Arbetsförmedlingen har inte mandat eller effektiva arbetsmarknadspolitiska instrument för att i någon större grad förändra förutsättningarna för matchning när det gäller tillgång och efterfrågan på längre utbildad arbetskraft. Här ligger en stor framtida utmaning för det svenska utbildningsväsendet.

Det behöver utvecklas gemensamma strategier inom flera politikområden för att möta kommande utmaningar, inom bland annat näringspolitik, utbildningspolitik och arbetsmarknadspolitik. Utan en väl genomtänkt samordning mellan politikområden kommer det att bli svårt att nå tillräckligt kraftfulla och verkningfulla resultat för att möta framtida behov på regionala och lokala plan för att nå en god ekonomisk tillväxt.

Några exempel på politiska utmaningar och som främst gäller medelstora och mindre kommuner samt kommuner i glesbygden:

- Underlätta för en gynnsam näringslivsutveckling.
- Utmaning att upprätthålla den offentliga servicen regionalt/lokalt över landet ur både ett ekonomiskt och ett arbetskraftsmässigt perspektiv.
- Upprätthålla viktig service för medborgarna såsom affärer, kommunikationer, restauranger, hotell, personlig service, kultur, idrott mm.
- Arbetslösheten för grupper med stark ställning minskar snabbt i många kommuner – arbetskraftsresurserna krymper – obalans mellan tillträdande på arbetsmarknaden och kommande efterfrågan på arbetskraft.
- Färre inrikes födda i befolkning och arbetskraft och liten inflyttning av utrikes födda som stannar kvar försvårar näringslivsutveckling och sysselsättningstillväxt i många kommuner.
- Arbeta för att få fler utrikes födda att stanna i många kommuner – hög andel flyttar till storstadsregioner och större städer.
- Hantera trenden avseende långsiktigt minskad befolkning i många kommuner på grund av negativt flyttnetto och ogynnsamt födelsenetto.
- Säkerställa arbetskrafts- och kompetensförsörjning genom tillräckligt och för arbetsmarknaden väl anpassat utbud av utbildningar för både ungdomar och vuxna.

- Attrahera arbetskraft med specialkunskaper men även annan arbetskraft inom efterfrågade tillväxtyrken till de regionala/lokala arbetsmarknaderna – öka incitamenten för geografisk och yrkesmässig rörlighet inom arbetskraften.
- I högre grad nyttja befintliga arbetskraftsresurser – potential bland utrikes födda och genom att höja utbildningsnivån bland personer med kort utbildning.
- Tillräckligt utbud av efterfrågade bostäder.

Bilagor

Bilaga 1. Kommunindelning

Kommunkod	Kommun	Kommungrupp	Kommungruppsnamn
0114	Upplands Väsby	2	Förortskommuner till storstäderna
0115	Vallentuna	2	Förortskommuner till storstäderna
0117	Österåker	2	Förortskommuner till storstäderna
0120	Värmdö	2	Förortskommuner till storstäderna
0123	Järfälla	2	Förortskommuner till storstäderna
0125	Ekerö	2	Förortskommuner till storstäderna
0126	Huddinge	2	Förortskommuner till storstäderna
0127	Botkyrka	2	Förortskommuner till storstäderna
0128	Salem	2	Förortskommuner till storstäderna
0136	Haninge	2	Förortskommuner till storstäderna
0138	Tyresö	2	Förortskommuner till storstäderna
0139	Upplands-Bro	2	Förortskommuner till storstäderna
0140	Nykvarn	4	Förortskommuner till större städer
0160	Täby	2	Förortskommuner till storstäderna
0162	Danderyd	2	Förortskommuner till storstäderna
0163	Sollentuna	2	Förortskommuner till storstäderna
0180	Stockholm	1	Storstäder
0181	Södertälje	3	Större städer
0182	Nacka	2	Förortskommuner till storstäderna
0183	Sundbyberg	2	Förortskommuner till storstäderna
0184	Solna	2	Förortskommuner till storstäderna
0186	Lidingö	2	Förortskommuner till storstäderna
0187	Vaxholm	2	Förortskommuner till storstäderna
0188	Norrtälje	6	Turism- och besöksnäringkommuner
0191	Sigtuna	5	Pendlingskommuner
0192	Nynäshamn	2	Förortskommuner till storstäderna
0305	Håbo	2	Förortskommuner till storstäderna
0319	Älvkarleby	4	Förortskommuner till större städer
0330	Knivsta	4	Förortskommuner till större städer
0331	Heby	5	Pendlingskommuner
0360	Tierp	7	Varuproducerande kommuner
0380	Uppsala	3	Större städer
0381	Enköping	9	Kommuner i tätbefolkad region
0382	Östhammar	6	Turism- och besöksnäringkommuner
0428	Vingåker	5	Pendlingskommuner
0461	Gnesta	4	Förortskommuner till större städer

0480	Nyköping	3	Större städer
0481	Oxelösund	7	Varuproducerande kommuner
0482	Flen	9	Kommuner i tätbefolkad region
0483	Katrineholm	9	Kommuner i tätbefolkad region
0484	Eskilstuna	3	Större städer
0486	Strängnäs	5	Pendlingskommuner
0488	Trosa	4	Förortskommuner till större städer
0509	Ödeshög	5	Pendlingskommuner
0512	Ydre	5	Pendlingskommuner
0513	Kinda	9	Kommuner i tätbefolkad region
0560	Boxholm	5	Pendlingskommuner
0561	Åtvidaberg	5	Pendlingskommuner
0562	Finspång	7	Varuproducerande kommuner
0563	Valdemarsvik	6	Turism- och besöksnäringkommuner
0580	Linköping	3	Större städer
0581	Norrköping	3	Större städer
0582	Söderköping	4	Förortskommuner till större städer
0583	Motala	9	Kommuner i tätbefolkad region
0584	Vadstena	5	Pendlingskommuner
0586	Mjölby	9	Kommuner i tätbefolkad region
0604	Aneby	5	Pendlingskommuner
0617	Gnosjö	7	Varuproducerande kommuner
0642	Mullsjö	5	Pendlingskommuner
0643	Habo	4	Förortskommuner till större städer
0662	Gislaved	7	Varuproducerande kommuner
0665	Vaggeryd	7	Varuproducerande kommuner
0680	Jönköping	3	Större städer
0682	Nässjö	9	Kommuner i tätbefolkad region
0683	Värnamo	7	Varuproducerande kommuner
0684	Sävsjö	7	Varuproducerande kommuner
0685	Vetlanda	7	Varuproducerande kommuner
0686	Eksjö	9	Kommuner i tätbefolkad region
0687	Tranås	7	Varuproducerande kommuner
0760	Uppvidinge	7	Varuproducerande kommuner
0761	Lessebo	5	Pendlingskommuner
0763	Tingsryd	7	Varuproducerande kommuner
0764	Alvesta	5	Pendlingskommuner
0765	Älmhult	9	Kommuner i tätbefolkad region
0767	Markaryd	7	Varuproducerande kommuner
0780	Växjö	3	Större städer
0781	Ljungby	7	Varuproducerande kommuner

0821	Högsby	5	Pendlingskommuner
0834	Torsås	7	Varuproducerande kommuner
0840	Mörbylånga	4	Förortskommuner till större städer
0860	Hultsfred	7	Varuproducerande kommuner
0861	Mönsterås	7	Varuproducerande kommuner
0862	Emmaboda	7	Varuproducerande kommuner
0880	Kalmar	3	Större städer
0881	Nybro	7	Varuproducerande kommuner
0882	Oskarshamn	7	Varuproducerande kommuner
0883	Västervik	9	Kommuner i tätbefolkad region
0884	Vimmerby	7	Varuproducerande kommuner
0885	Borgholm	6	Turism- och besöksnäringkommuner
0980	Gotland	6	Turism- och besöksnäringkommuner
1060	Olofström	7	Varuproducerande kommuner
1080	Karlskrona	3	Större städer
1081	Ronneby	9	Kommuner i tätbefolkad region
1082	Karlshamn	9	Kommuner i tätbefolkad region
1083	Sölvesborg	9	Kommuner i tätbefolkad region
1214	Svalöv	5	Pendlingskommuner
1230	Staffanstorps	2	Förortskommuner till storstäderna
1231	Burlöv	2	Förortskommuner till storstäderna
1233	Vellinge	2	Förortskommuner till storstäderna
1256	Östra Göinge	5	Pendlingskommuner
1257	Örkelljunga	7	Varuproducerande kommuner
1260	Bjuv	4	Förortskommuner till större städer
1261	Kävlinge	4	Förortskommuner till större städer
1262	Lomma	2	Förortskommuner till storstäderna
1263	Svedala	2	Förortskommuner till storstäderna
1264	Skurup	2	Förortskommuner till storstäderna
1265	Sjöbo	4	Förortskommuner till större städer
1266	Hörby	4	Förortskommuner till större städer
1267	Höör	4	Förortskommuner till större städer
1270	Tomelilla	5	Pendlingskommuner
1272	Bromölla	5	Pendlingskommuner
1273	Osby	5	Pendlingskommuner
1275	Perstorp	7	Varuproducerande kommuner
1276	Klippan	5	Pendlingskommuner
1277	Åstorp	4	Förortskommuner till större städer
1278	Båstad	6	Turism- och besöksnäringkommuner
1280	Malmö	1	Storstäder
1281	Lund	3	Större städer

1282	Landskrona	9	Kommuner i tätbefolkad region
1283	Helsingborg	3	Större städer
1284	Höganäs	5	Pendlingskommuner
1285	Eslöv	4	Förortskommuner till större städer
1286	Ystad	9	Kommuner i tätbefolkad region
1287	Trelleborg	5	Pendlingskommuner
1290	Kristianstad	3	Större städer
1291	Simrishamn	9	Kommuner i tätbefolkad region
1292	Ängelholm	5	Pendlingskommuner
1293	Hässleholm	3	Större städer
1315	Hylte	7	Varuproducerande kommuner
1380	Halmstad	3	Större städer
1381	Laholm	9	Kommuner i tätbefolkad region
1382	Falkenberg	9	Kommuner i tätbefolkad region
1383	Varberg	3	Större städer
1384	Kungsbacka	2	Förortskommuner till storstäderna
1401	Härryda	2	Förortskommuner till storstäderna
1402	Partille	2	Förortskommuner till storstäderna
1407	Öckerö	2	Förortskommuner till storstäderna
1415	Stenungsund	5	Pendlingskommuner
1419	Tjörn	5	Pendlingskommuner
1421	Orust	5	Pendlingskommuner
1427	Sotenäs	6	Turism- och besöksnäringkommuner
1430	Munkedal	5	Pendlingskommuner
1435	Tanum	6	Turism- och besöksnäringkommuner
1438	Dals-Ed	8	Glesbygdkommuner
1439	Färgelanda	5	Pendlingskommuner
1440	Ale	2	Förortskommuner till storstäderna
1441	Lerum	2	Förortskommuner till storstäderna
1442	Vårgårda	5	Pendlingskommuner
1443	Bollebygd	2	Förortskommuner till storstäderna
1444	Grästorps	4	Förortskommuner till större städer
1445	Essunga	5	Pendlingskommuner
1446	Karlsborg	9	Kommuner i tätbefolkad region
1447	Gullspång	7	Varuproducerande kommuner
1452	Tranemo	7	Varuproducerande kommuner
1460	Bengtstors	7	Varuproducerande kommuner
1461	Mellerud	9	Kommuner i tätbefolkad region
1462	Lilla Edet	2	Förortskommuner till storstäderna
1463	Mark	9	Kommuner i tätbefolkad region
1465	Svenljunga	9	Kommuner i tätbefolkad region

1466	Herrljunga	7	Varuproducerande kommuner
1470	Vara	7	Varuproducerande kommuner
1471	Götene	7	Varuproducerande kommuner
1472	Tibro	5	Pendlingskommuner
1473	Töreboda	7	Varuproducerande kommuner
1480	Göteborg	1	Storstäder
1481	Mölndal	2	Förortskommuner till storstäderna
1482	Kungälv	2	Förortskommuner till storstäderna
1484	Lysekil	6	Turism- och besöksnäringkommuner
1485	Uddevalla	3	Större städer
1486	Strömstad	6	Turism- och besöksnäringkommuner
1487	Vänersborg	5	Pendlingskommuner
1488	Trollhättan	3	Större städer
1489	Alingsås	5	Pendlingskommuner
1490	Borås	3	Större städer
1491	Ulricehamn	9	Kommuner i tätbefolkad region
1492	Åmål	9	Kommuner i tätbefolkad region
1493	Mariestad	9	Kommuner i tätbefolkad region
1494	Lidköping	9	Kommuner i tätbefolkad region
1495	Skara	9	Kommuner i tätbefolkad region
1496	Skövde	3	Större städer
1497	Hjo	5	Pendlingskommuner
1498	Tidaholm	7	Varuproducerande kommuner
1499	Falköping	9	Kommuner i tätbefolkad region
1715	Kil	4	Förortskommuner till större städer
1730	Eda	10	Kommuner i glesbefolkad region
1737	Torsby	8	Glesbygdkommuner
1760	Storfors	5	Pendlingskommuner
1761	Hammarö	4	Förortskommuner till större städer
1762	Munkfors	7	Varuproducerande kommuner
1763	Forshaga	4	Förortskommuner till större städer
1764	Grums	7	Varuproducerande kommuner
1765	Årjäng	8	Glesbygdkommuner
1766	Sunne	10	Kommuner i glesbefolkad region
1780	Karlstad	3	Större städer
1781	Kristinehamn	9	Kommuner i tätbefolkad region
1782	Filipstad	7	Varuproducerande kommuner
1783	Hagfors	7	Varuproducerande kommuner
1784	Arvika	7	Varuproducerande kommuner
1785	Säffle	9	Kommuner i tätbefolkad region
1814	Lekeberg	4	Förortskommuner till större städer

1860	Laxå	7	Varuproducerande kommuner
1861	Hallsberg	5	Pendlingskommuner
1862	Degerfors	5	Pendlingskommuner
1863	Hällefors	9	Kommuner i tätbefolkad region
1864	Ljusnarsberg	7	Varuproducerande kommuner
1880	Örebro	3	Större städer
1881	Kumla	4	Förortskommuner till större städer
1882	Askersund	7	Varuproducerande kommuner
1883	Karlskoga	7	Varuproducerande kommuner
1884	Nora	5	Pendlingskommuner
1885	Lindesberg	7	Varuproducerande kommuner
1904	Skinnskatteberg	5	Pendlingskommuner
1907	Surahammar	5	Pendlingskommuner
1960	Kungsör	5	Pendlingskommuner
1961	Hallstahammar	5	Pendlingskommuner
1962	Norberg	5	Pendlingskommuner
1980	Västerås	3	Större städer
1981	Sala	9	Kommuner i tätbefolkad region
1982	Fagersta	7	Varuproducerande kommuner
1983	Köping	7	Varuproducerande kommuner
1984	Arboga	7	Varuproducerande kommuner
2021	Vansbro	8	Glesbygdskommuner
2023	Malung-Sälén	6	Turism- och besöksnäringkommuner
2026	Gagnef	5	Pendlingskommuner
2029	Leksand	9	Kommuner i tätbefolkad region
2031	Rättvik	6	Turism- och besöksnäringkommuner
2034	Orsa	5	Pendlingskommuner
2039	Älvdalen	6	Turism- och besöksnäringkommuner
2061	Smedjebacken	5	Pendlingskommuner
2062	Mora	10	Kommuner i glesbefolkad region
2080	Falun	3	Större städer
2081	Borlänge	9	Kommuner i tätbefolkad region
2082	Säter	5	Pendlingskommuner
2083	Hedemora	9	Kommuner i tätbefolkad region
2084	Avesta	7	Varuproducerande kommuner
2085	Ludvika	7	Varuproducerande kommuner
2101	Ockelbo	5	Pendlingskommuner
2104	Hofors	7	Varuproducerande kommuner
2121	Ovanåker	7	Varuproducerande kommuner
2132	Nordanstig	8	Glesbygdskommuner
2161	Ljusdal	8	Glesbygdskommuner

2180	Gävle	3	Större städer
2181	Sandviken	7	Varuproducerande kommuner
2182	Söderhamn	10	Kommuner i glesbefolkad region
2183	Bollnäs	10	Kommuner i glesbefolkad region
2184	Hudiksvall	10	Kommuner i glesbefolkad region
2260	Ånge	8	Glesbygdskommuner
2262	Timrå	4	Förortskommuner till större städer
2280	Härnösand	10	Kommuner i glesbefolkad region
2281	Sundsvall	3	Större städer
2282	Kramfors	10	Kommuner i glesbefolkad region
2283	Sollefteå	8	Glesbygdskommuner
2284	Örnsköldsvik	3	Större städer
2303	Ragunda	8	Glesbygdskommuner
2305	Bräcke	8	Glesbygdskommuner
2309	Krokom	5	Pendlingskommuner
2313	Strömsund	8	Glesbygdskommuner
2321	Åre	6	Turism- och besöksnäringkommuner
2326	Berg	6	Turism- och besöksnäringkommuner
2361	Härjedalen	6	Turism- och besöksnäringkommuner
2380	Östersund	3	Större städer
2401	Nordmaling	8	Glesbygdskommuner
2403	Bjurholm	5	Pendlingskommuner
2404	Vindeln	8	Glesbygdskommuner
2409	Robertsfors	8	Glesbygdskommuner
2417	Norsjö	7	Varuproducerande kommuner
2418	Malå	7	Varuproducerande kommuner
2421	Storuman	6	Turism- och besöksnäringkommuner
2422	Sorsele	8	Glesbygdskommuner
2425	Dorotea	6	Turism- och besöksnäringkommuner
2460	Vännäs	5	Pendlingskommuner
2462	Vilhelmina	8	Glesbygdskommuner
2463	Åsele	8	Glesbygdskommuner
2480	Umeå	3	Större städer
2481	Lycksele	10	Kommuner i glesbefolkad region
2482	Skellefteå	3	Större städer
2505	Arvidsjaur	10	Kommuner i glesbefolkad region
2506	Arjeplog	6	Turism- och besöksnäringkommuner
2510	Jokkmokk	6	Turism- och besöksnäringkommuner
2513	Överkalix	8	Glesbygdskommuner
2514	Kalix	10	Kommuner i glesbefolkad region
2518	Övertorneå	8	Glesbygdskommuner

2521	Pajala	8	Glesbygdkommuner
2523	Gällivare	7	Varuproducerande kommuner
2560	Älvsbyn	10	Kommuner i glesbefolkad region
2580	Luleå	3	Större städer
2581	Piteå	10	Kommuner i glesbefolkad region
2582	Boden	10	Kommuner i glesbefolkad region
2583	Haparanda	10	Kommuner i glesbefolkad region
2584	Kiruna	10	Kommuner i glesbefolkad region

Källor

“The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries: A Comparative Analysis”, Arntz, M., T. Gregory and U. Zierahn (2016), *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 189, OECD Publishing, Paris.

Nettoinvandring, sysselsättning och arbetskraft, Torbjörn Israelsson, Arbetsförmedlingen 150408

Demografins regionala utmaningar, Bilaga 7, SOU 2015:101

Sveriges framtida befolkning – ett regionalt perspektiv, Arbetsförmedlingen Ura 2013:3

Regional ojämlikhet i Sverige. En historisk analys, Kerstin Enflo, Lunds Universitet

Vartannat jobb automatiseras inom 20 år – utmaningar för Sverige, Stiftelsen för strategisk forskning 2014

Digitaliseringens bidrag till tillväxt och konkurrenskraft i Sverige, Tillväxtanalys 2014

Varför vissa platser är mer attraktiva för boende än andra- en forskningsöversikt om de faktorer som skapar boendeattraktivitet, Tillväxtanalys 2014

Internationalisering 3.0 – Nya vägar och möjligheter för svenska små och medelstora företag, Tillväxtfakta 2014, Tillväxtanalys

Stad och land – de regionala klyftorna ökar, Seminarium med SNS i SVT Forum 160125
SNS ANALYS, januari 2016 studie vid Lunds Universitet.

Sveriges nya geografi 2015, Arena för tillväxt, SWECO

Tillgänglighet till kommersiell och offentlig service 2014, Tillväxtanalys Rapport 2015:04

Regional tillväxt 2015 – trender och analyser om hållbar regional tillväxt och attraktionskraft, Tillväxtanalys Rapport 2016:01

Regionernas kamp – Jämförelse av hur regionala drivkrafter för svenska regioner står sig ur ett regionalt perspektiv, WSP 2014

Geografisk rörlighet och arbetsgivarbyten, AMS Ura 2003:1

Hållbar mobilitet 2030, IVA 2010

Globala handelsmönster, Kommerskollegiet 2009:5

Trender i transportsystemet, Trafikverket 2014

En globaliserad värld, Boverket vision 2025, 2012

Godstransporter i städer – scenarier för framtiden 2014:8, Trafikanalys

Infrastrukturens roll för omvandling och tillväxt – behovet av uthållig strategi, Svenskt Näringsliv 2011

